

Marmara

personages

Emre, geboren 26-2-1989 op Büyük Ada, eiland bij Istanbul

werkt als kruier in de stad

Irena, geboren 23-2-1989 te Leusden (U)

studeert aan de kunstacademie, derdejaars

Suzanna, geboren 10-2-1949 te Holten

journaliste van een regionale krant, is met de VUT, levert elke week nog een stuk in voor de zaterdag bijlage

Emre

Er is nog niemand wakker.
De paarden staan er doodstil.
Geen greintje groen waar hun hoeven de aarde raken.
Zand.
Zee die aangewandeld komt en haar golven uit laat drijven.
Grijs.
Hemel na vertoon van kleuren nu wit.
Mensenlichamen in krotten nog slapende.
De krotten houden elkaar overeind en bezetten een smalle strook zand.
De zee is zilvergrijsblauw en de hemel heeft de heftig rode ochtendkleuren
ingeslikt. De hemel is onaangedaan wit.
Paarden als verzameling botten, pezig bijeengehouden tot lijf en vier be-
nen en hoofd. Geen extra vlees, geen extra leven. Ingeklonken.
Ze staan doodstil op dit moment.
Ze hebben niet meer ruimte dan wat het touw hen toestaat. Geen breed
leeg strand om over te rennen, geen heuvels die glooien met gras om te
grazen.
Zand ingeklonken tot zand.
Nog geen mensengesnauw en nog geen gekir van toeristen.
Zee kabbelt en zon verschijnt als rode gebogen lijn. Plakje voor plakje.
Fluwelig rood.
Alle eer van witte hemel.
Alle eer van doodstille paarden.
Geen paard duikt ineen en rolt zich op en sluit de ogen.
Gebeeldhouwd zijn ze aanwezig nu de zon zich omhoog duwt.
Halve cirkel.
Tulband op tulband.
Laat zee los.
Paard rekt nek.
Neusvleugels trillen.
Been voor been komt los uit de verstarring.
Binnen wordt Emre wakker.

Irena

Het dure wijnglas leunt vervaarlijk tegen de schaal. Het roestvrij stalen
melkpannetje heeft nog net steun van de voet van het glas. De plastic
maatbeker hangt net scheef genoeg boven de mok. De uit-stekende hou-
ten lepel geeft de geëmailleerde schaal houvast. Alles lekt. Alles staat op
genoeg op de kop. Alles past in dit ene afdruiptrek. Irena grinnikt. Haar
constructies strekken zich uit tot in de keuken. Waarom ook niet. Daarbij:
ze kan knoert heet afwassen. Alles droogt perfect. Alles wordt weer per-
fect zichzelf.

Suzanna

ernaast leven

Wat is dat toch met ons, vrouwen. Men is hier maar men is niet hier. Men is in gedachten. Wat nog moet.. Wat alvast.. En dan... Al zorgen makende verstrikt de dag. Het is avond en verdomd. Is door onze vingers geglipt? Wat een stomme oenen zijn wij. Nog een oogwenk en het is de avond van ons leven en dan? Maar trouwens: hoe deze levensavond te bereiken in deze staat van bezorgdheid? In dit luchtledig? Waarom is niet elk moment tsjak pats genoeg?

Lijdt een vrouw meer aan het leven dan een man?

Meer of minder, ik zou het niet weten. Anders in elk geval.

Neem het schrijven van dit stukje.

Maandagmorgen. Vriendlief heeft de deur achter zich gesloten, moet deze ook achter zich gesloten hebben. De tafel is afgeruimd, de vloer schoon, de kranten op stapeltjes alvorens ik begin te schrijven. Waarom in godsnaam? Waarom schuif ik mezelf vooruit? Waarom stel ik mezelf uit?

Verdomme, het wordt echt de hoogste tijd. Tijd om? Om samen te vallen. Om momenteel te bestaan. Dus gooi ik mijn balkon deuren open, dendert de koude lucht mijn kamer binnen, strijkt over mijn blote benen, botst dwars door de duster tegen mijn huid. Ik kijk niet meer op het papier. Ik kijk naar de esdoorn die daar in volle glorie staat. Hij toont zich. Hij laat zich zien. Altijd en altijd vergezelt hij deze balkon kamer en staat zo stil. Stam zo verlegen mossig. Bladeren zo volgroeid groen. Zo zacht golvend zo massaal. Zo ijle steeltjes aan bruine lijntjes van takjes zo hoekig gegroeid zo ontspringend zo takjes ontspringend uit takken zo takken ontspringend uit dikke takken zo dikke takken ontspringend uit stam zo boomskelet draagt zo vogel doorhipt en opvliegt en takje doet beven zo ochtendzon top verlicht zo doorzichtig groen zo oostelijke top zo gouden groen zo tintelkou omgeeft zo vogeltjes familie zo wind beweegt blad zo kille huid maar sluit geen deuren.

Vogels vliegen aan en af. Blauwe lucht draagt vleugels. Boom drapeert takken in ochtendlucht. Zij hangen in het niets. Zij doen bladeren uitgaan. Open handen van bladeren hangen daar licht te vangen.

Midden van de boom nu ook doorschienen. Groen gebladerte vangt licht, bruine zaadvleugeltjes hangen uit te steken. Golvende bladranden en zichtbare hoofdnerf en twinkelende bladschaduw op eigen stam en stramme koude handen en koude knieën en schots en scheve letters die terecht komen op papier voor wie boom niet meer uit oog wil verliezen. Zonnestraal dwars doorheen verlicht blad aan achterkant. Vlek licht. Hele en halve bladeren uitverkoren.

Wat een aanwezigheid. Biedt zich breeduit aan ogen. Vogeltje invliegt.

Landt. Doorhipt. Wegvliegt.

Eerste glanzende insecten. Ook wakker. Vliegbanen rond, niet recht zoals een vogel. Insecten zo mediterend zweven, zo ogenschijnlijk ondoelgericht.

Sorry lezer, dat dit stuk zo eindigt.

Emre

Hij rent over het strand.
De steentjes deren hem niet.
Het schelpengruis deert hem niet.
Als hij dan toch wakker moet worden, hup, er op af.
Het spettert rond zijn voeten.
Emre kan niet anders dan vaart minderen.
En zich laten vallen.
Daar beweegt zijn hoofd door de Zee van Marmara.
Witte onderbroek beweegt mee met hoofd.

Irena

Ze fietst naar school. Het achterspatbord zwiebert alsof de fiets een staart heeft. Er valt een blad. Er valt een blad. Het fietspad ligt bezaaid. De buurvrouw van vroeger wordt tijdelijk gek. In voorjaar en najaar. De zon staat zo laag. Het licht is fluwelig, het is decor-achtiger als midden in de zomer. Inderdaad, net alsof ze in een film fietst. Verdomd, ze wil niet binnen werken vandaag. Ze wil buiten bouwen. Al dat uit-gedun hier in de bomen. Ze gaat evenwicht scheppen vandaag. Ze gaat de ruimte bezetten. Ze gaat een monument oprichten. Ze kan dit niet ongemerkt laten gebeuren. Al wat valt in haar afwezigheid; hier fietst ze simpelweg naar school en alweer meer gaten in de kruin. Wezenloos ineen geschrompel. Irena draait het academie terrein op. Hun gebouw staat achteraan. Er zijn al eikels vermorzeld onder autobanden. Ze waren al gevallen, verdomd. En al deze majestueuze oude beuken laten licht door. Wacht maar. Straks. Zij gaat iets bouwen. Irena zet haar fiets in het rek. Met een kort 'hallo' komt ze de klas binnen.

Suzanna

brief

Help, er moet een brief museum komen. Wie schrijft tegenwoordig nog een brief? Bijna niemand, zegt onze postbode. Het zijn alleen nog buitenlandse mensen die een brief schrijven naar hun familie hier. Wie had dat twintig jaar geleden gedacht?
Ik zie mijn moeder nog aan de keukentafel zitten. Schrijfblok voor zich, pen in de hand. 'Geliefde Stien, Henk en kinderen,'
Niet dat mijn ouders te pas en te onpas brieven schreven. Henk en Stien woonden in Amerika, Frieda woonde in Jeruzalem. Verder werd er geen brief geschreven dus dat schrijfblok ging een half huwelijk mee. Ik zie nog zo voor me waar dat bewaard bleef: op de plank boven de broodkast. En dan onder de kinderbijbel en de grote mensen bijbel waar dagelijks uit voorgelezen werd. Een enkele keer schreef moeder mij, toen ik eenmaal het huis uit was.

Lieve Suzanna

Nog hartelijk bedankt voor het mooie kaartje dat ik van jou kreeg op 26 februari, het was een verrassing. Van twee oude negatieven heb ik nog foto's laten bijmaken voor ieder één. Als Liny die nog niet zou hebben, wil jij deze dan geven op haar verjaardag met de groeten van moeder? Dan krijg jij er later nog wel wat van, van Eefke had ik er nog maar één maar daar kunnen we nog wel van bijbestellen.

Hier zijn we allemaal nog goed gezond, en van jou hoop ik hetzelfde. Hennie is nog naar de kaakspecialist want daar heeft ze vorige week een tand laten trekken. Eefke is nu hier dus ik heb niet veel tijd van schrijven. Ontvang de hart. groeten van je liefh. moeder

De brief paste gemakkelijk op een half vel. De rest scheurde moeder af en bewaarde ze voor een volgende gelegenheid.

Zelf was ik een verwoed brieven-schrijfster. Met Maarten. Met Annelies. Met Lena. Met Sieta en Gregory. Ik zou nooit in gebreke blijven, ik ging na of ik aan de beurt was of ... En daar zette ik me weer aan het schrijven. O help, hier spreekt echt een vijftig plusser. Die al te goed het genoegen kende van de post op de deurmat en een envelop zien en het handschrift herkennen, ha, een brief van Annelies

30-11-2001

Lieve Suus

Een prachtig boek. Dank je.

Het lijkt me fijn om je nog een keer te zien dit jaar. Ik wil op 18 dec met je uit eten, als het uitkomt. Ben je al druk met alle voorbereidingen. En heb je al vrij gekregen in 2002 jan en febr.

Met mij gaat het goed. Michiel is nu 2 weken thuis en dat brengt een hoop ontspanning. Hij was oververmoeid en gaat donderdag voor 10 dagen eerst nog halve dagen werken en dan weer gewoon. we komen eens weer aan elkaar toe! Hij klust lekker wat in huis en is gaan sporten. Ik heb te horen gekregen dat ik geduld moet hebben met m'n heup. En ik krijg nog 4 kuren chemo erbij dus tot eind mei.

Dat was balen toen ik dat hoorde maar nu laat ik het allemaal maar gebeuren en het zo zijn zoals het is. Ben bezig met de Sint pakjes heel rustig aan. Ik kan weer even creatief aan de slag. Lieve Ineke, succes met alle voorbereidingen en tot hoors!

Liefs Annelies

Wat een geluk om deze brieven nog te hebben en om deze twee mensen te kunnen 'proeven' op papier dat door hen in levende lijve is beschreven. Daar kan geen e-mail tegen op.

Soms overweeg ik om alles weg te gooien. (Waar moet men heen met brieven? Toch niet in de vuilniszak. Toch niet bij het oud papier? Er zou maar één oplossing zijn: ze in een vuur verbranden.)

Nee. Ik bewaar ze. Ze nemen een grote tas vol plaats in in de kast plus een stoffen tasje met liefdesbrieven van Werner plus een doosje met liefdesbrieven van Bernard. Die plaats blijft het dan maar innemen. Ze vormen een pakketje dat ik altijd wil blijven lezen, net zoals vroeger thuis af en toe op zondagavond het 'laatje' uit de kaptafel gehaald werd en daar

zaten we aan de keukentafel en foto na foto werd doorgegeven en moeder vertelde wie wie was.

Heilige handgeschreven brieven. Wie gaat een museum beginnen? Vol brieven. Vol papier. Vol big pennen, kroontjespennen, inktpotten, vulpen-
nen. En met veel tafels en stoelen 'om te doen.'

Emre

Emre dobbert op zijn rug. De lucht is wittig blauw. In de verte is het ge-
broem broem van boten. Het geluid verplaatst zich. De Bosporus in.
Broem broem broem deze kant op. De Bosporus uit. Broem broem broem
onveranderlijk wat voor anker ligt. Het kan de haven nog niet in. Gekrijs
van meeuwen, een enkel paard hinnikt. Kan een paard zwemmen? Tuur-
lijk kan een paard zwemmen maar dat doet ze niet voor de lol. Een paard
hoort te rennen. Alle paarden van dit eiland horen te rennen. Maar ze
staan aan een touw.

Emre draait op zijn buik. Hij crawlt naar het strand.

Hoe hij opdroogt?

Door heen en weer te rennen.

Irena

Stammen als palen. Dak als paraplu binnenste buiten. Stof. Waterafsto-
tend maken met was? Hoe scheef bevestigen? Water loopt er vanzelf uit?
Of laagje water blijft erin staan? Dak ijl als glas. Massief evenwel. Aaneen
geklonken lucht. Eerste regen zal vangen. Alvorens het weg sijpelt.
Stammen van ongelijke hoogte. Kaarsrecht. Ontschorst glad blank. Hoe
verduurzaamd? Hoe dragen ze dak van glas? Dak hoe scheef? Rond?
Ovaal? Hoe glooiend? Overstekende randen bij de palen? Palen dicht-
er bijeen? Hoe dicht bijeen kan hoe groot glasdak dragen?

Suzanna

onbelang van spreken

De vader en moeder. Ze staan op. Ze kleden zich aan. Ze lopen het voor-
huis uit. Ze doen de klompen aan de voeten. Hun wegen gaan uiteen. Va-
der pakt melkemmer en krukje. Gaat tegen een koe zitten. Melkstralen
ruisen tegen het ijzer. Opa komt er aan. 'Goeiemorgen.' Hij pakt een em-
mer. Melkt. Moeder maakt de kachel aan in de keuken. Kleine houtjes.
Papiersnippers. Vuur. Houtblokken. Ze loopt het huis uit – 'goeiemorgen
vaoder,' tegen opa. Ze gaat de varkensschuur in. Ze mengt meel en water
in de voederbakken. Achter het bret krijsen de varkens. Het bret gaat naar
voren. Het is op slag stil. Geslobber. Volgende hok. Terug naar de keuken.
Ze mengt meel en melk tot beslag. Doet vet in de koekenpan. Bakt pan-
nenkoeken. Zet intussen de borden op tafel. Mes. Theekopjes. Kaas.
Stroop. Roept de kinderen, 5 in getal, verdeeld over twee slaapkamers.

Moeder snijdt brood. Kinderen verschijnen aangekleed, wassen zich, zitten aan tafel als vader binnenkomt. Bidden. Eten. Kinderbijbel. Danken. Naar school. Moeder ruimt af, wast af. Stapt weer in de klompen, gaat naar het kippenhok, haalt de eieren uit. Emmer vol eieren. Poetst ze stuk voor stuk. Legt ze in de kartonnen holletjes. Laag voor laag in houten krat. Vader werkt buiten.

Woorden? Een woord is iets van bijbel, van school, van de kerk. Ook raden wij broertjes en zusjes woorden met een bepaalde letter. Het is winter en we zitten in de keuken. Ook doen mijn zus en ik elke avond een toneelstukje. We liggen in één bed. Mijn zus heet altijd Hettie. Ik heet Marijke. Verder bestaan er geen woorden. De handelingen zijn het dagritme. Ze zijn heilig; zonder handeling geen eten.

Met moeder in de keuken bestaan er soms woorden; er is ruimte om onbekommerd iets te zeggen. Vader spreek je naar de mond. Je peilt voordat je iets zegt.

Op Sociale Academie zijn er de sprekers en de zwijgers. Ik behoor tot de laatste categorie. Ik ben verbaasd over de sprekers, dat ze zoveel weten. Het beroep van de beroepssprekers – maatschappelijk werkster – keer ik na zes jaren de rug toe en daar ben ik weer: aan de werkbank. Deeg afwegen, deegstukken tot brood vormen. In het raam is de lucht te zien. Er is een top van een populier te zien. Deze plek is thuis voor mij. Handelen. Zwijgen.

Mijn geliefde zwijgt categorisch. Ik vertel, ik spui, ik ontlok hem antwoorden en zo gauw ik me miskend voel door een antwoord van hem haat ik, wil ik weg. Andere keren wil ik horen wat hij voor mij voelt. Hij bedenkt iets. Soms bedenkt hij niets. Ik ben er toch, zegt hij.

Hoor het gejoel in een zwembad. Hoor het gekwetter in een kleedhok. Hoor het gemurmel in de fabriek, het ge-knor in een varkenshok, het getok bij de kippen, het geklets in de bus.

Woorden zijn secundair. Het eerste zijn de handelingen, de gebaren, het lopende rennende spelende lichaam. Een woord is een afgeleide.

Emre

Het is nog een wasem van slaap binnen. Vader en moeder in de ene hoek. Broertjes en zusjes in de ander. Emre grist broek en blouse van de stoel. Buiten kleedt hij zich aan. Hij hoort hoe iemand zich omdraait. Dan hoort hij voetstapjes. Sora komt naast hem staan, duim in de mond. 'Mag ik mee?' vraagt ze.

'Nee kleine meid. De stad is veel te groot voor jou. Ik raak jou nog kwijt.'

Emre tilt zijn zusje op.

'Kijk, boot.'

Hij zet haar neer, poetst het zand van zijn voeten, stapt in de sandalen. Hij verdwijnt om de hoek van hun krot.

Irena

Niet dat het hier bij blijft. Irena is de klas in geslopen. Slaat schetsboek open. Grist potlood uit etui. Niet dat het bij glas en palen blijft. Er moet van alles op komen. Kantelen. Torens. Raampjes. Nee, geen steen, kan niet, de hele boel zou in elkaar donderen. Misschien zoiets als gaas. Torentjes van gaas. Blokken van gaas. Vier ongelijke gladde stammen met omgekeerde kom van glas. Draden wirwar van stadsdaken bovenop glas. Alleen: gaas wordt nat. Ijzerdraad wordt nat. Gaat roesten, kan niet. Daken-wirwar moet dus zweven. Kan palen-glas constructie eerst maken. Kan gazen constructie apart maken. Op iets laten steunen. Steunt: op houten palen? Nee, niet ook op hout. Op ijzeren palen? Nee. Op palen van glas, verdomd, op onzichtbare palen van glas. Nooit van gehoord, maar enfin. Constructie van gaas-glas dan schuiven over constructie van glas en hout. Beiden staan op zichzelf en ze krijgen verband. Irena de kunstenaar. De volgorde weet ze niet. Heeft ze iets in het hoofd en wordt dat vorm? Of maakt ze iets en rinkelt daar iets in haar hersens en maakt ze verder? Tweegesprek binnen eigen hersens. Tweegesprek tot het uiterste.

Suzanna

tuin

Tuin. Garden. Garten. Jardin. Tuin. Thuun. Tuijn. Tuen. Vlechtwerk van teen, omheining, de daardoor afgesloten ruimte. De tuin. De tuin van een vrouw die voor het eerst een tuin krijgt. Dit stukje. Van deze boom tot deze boom. Dit is voor jou. Dit wordt jouw tuin. Dit stukje erf wordt voor jou ('Ik heb nooit een stukje aarde bezeten,' Jan Arends.) Weg graszoden, weg wat er tot op heden groeit. Spitten en lostrekken en harken tot alles weg is. Alle graszoden, alle onkruid wat wortelt. Verwijderen. Bloot. Aarde. Blote klei. De bodem hier is van klei. Fijnste aardgruis klit aaneen. Bonken klei waar niet in te tuinieren valt. Dus voer ik grovere aarddeeltjes aan. Genaamd zand. Steek de spa op duizend plekken, hoop dat zand in de spleten valt. Van mengen is nog geen sprake. Hooguit van: zand verdelen over de klei. Goed dan, buk maar en neem een handvol klei en wrijf dit tussen twee handen. Wrijf het zand in de klei. Haal meer zand, nog meer zand. Er mag geen bonk meer bestaan, in een bonk valt niet te tuinieren, bij de minste regen klit het aaneen en bij de minste droogte klinkt het in. Dus spit en spit en meng en meng en wrijf en wrijf. Van boom tot boom mijn eerste tuin. Plant en zaai wat je altijd als bloem had willen hebben gesteld dat je een tuin zou hebben. Al wat op komt – ook wat niet gezaaid is – wordt met verrukking gade geslagen, bekeken, gedoogd. Alles mag opkomen. Alles mag tot bloei komen. Ik wens geen onderscheid te maken tussen kruid en onkruid, tussen wild en tam. Ik

vraag de geliefde: als ik ooit elk sprietje onkruid weghaal, waarschuw me dan, zo iemand wil ik nooit worden.

Er zijn planten die aarden. Stokrozen als eersten. Vrouwenmantel. Teunisbloemen. Koningskaarsen, Guldenroede. Papapers. Asters.

Geregeld ontglipt de tuin mij. Staat de guldenroede ineens overal. Bedekt zevenblad als ongenode vlekken de voorjaargestuin.

Een maand niks doen en de stenen paadjes zijn onvindbaar en met alle energie van de wereld trek ik uit, voer kruiwagens vol onkruid af. Paden structuur weer zichtbaar, planten weer opgeruimd in blote aarde, tuin die weer ademhaalt.

De onmaatschappelijke tuin: het blijft schipperen. Welk onkruid mag blijven, welke roei ik uit? Welke tuincentrum planten mogen een plek, hoe vind ik ze volgend jaar weer terug, gesteld dat ze zich thuis voelen.

Liever dit gevecht met de tuin dan zoiets zielloos als wat eveneens tuin wordt genoemd: een orde. Kaarsrecht. Elke spriet uitgetrokken. Ziet het er nog netjes uit? Is de tuin al winterklaar? Is alles netjes met plantgoed gevuld? Of zullen we maar gaan betegelen; het is zo'n werk elke keer.

Emre

Het bos is kaal als de huid van paard. Buurman Refi heeft het paard aan de boom vastgezet. Hij had zijn dier net zo goed op het strand kunnen laten. Er valt hier niets te vreten. De enige plek op dit eiland waar nog iets te vreten valt is daarboven bij het klooster. Maar daar mogen hun paarden niet grazen.

Nu Emre aan eten denkt, zijn maag knort. Geen nood, Emre kruipt onder de slagboom door naar de camping. Bij de derde prullenbak heeft hij al geluk. Een stuk brood, nog wel in plastic gelaten. Emre loopt langs de slappende tenten richting zee. Bij de vloedlijn wast hij zijn handen, wappert ze droog, haalt het brood uit de plastic zak. Al kauwend loopt hij verder over de camping. Hij huivert onder zijn overhemd. Nu hij op brood zit te kauwen, nú pas laat zijn lichaam zich kennen.

De eerste koetsjes staan al in de rij. De paarden snuiven ongedurig. Ze willen aan de slag. Weldoorvoede paarden. Van de familie Akdemir daar op het zuidpunt. Die familie heeft een eigen stuk bos. Hun tien paarden hebben elk apart meer te grazen dan alle veertig tezamen van Emre's krottenwijk.

De winkeliers zetten hun spullen buiten. Youma heeft de mooiste uitstalling. Geweldig strak. Torens van appels. Van tomaat. Aubergines in het gelid. Youma wenkt. Emre krijgt een tomaat, tweede keus. Hij poetst de vrucht tegen zijn mouw en neemt een hap. Vruchten strak in het gelid, Emre ziet een weefpatroon voor zich.

Irena

Het is al heel wat dat ze schetst. Feitelijk mag er niets zijn tussen haar idee en de uitvoering. Hier moet ze eerst schetsen. Irena zit er weliswaar als een getergd dier bij. Maar na drie jaar kunstacademie weet ze dat ze niks kwijtraakt. Ze raakt het eerste idee niet kwijt, ze raakt het gevoel niet kwijt. Of ze er iets mee wint? Ja. Ze wint erbij. Het werk wint erbij. Iets minder complete uitsteeksels. Iets meer: de vorm houdt de bezieling in toom.

Irena maakt trouwens van de nood een deugd of moet ze het anders zeggen? Ze stort zich op de schets. Ze tekent elke draad in het gaas. Ze geeft dit torentje een zacht okeren kleur. Ze tekent een vliegende vogel. Ze bevestigt het dier met een strakke lijn aan de toren.

Suzanna

steeds preciezer

Er is een groot verschil tussen een oosterse leraar en een westerse leraar, al geven beiden onderricht in tai chi.

De oosterse leraar doet voor, de leerling doet na.

De westerse leraar komt onmiddellijk in de valkuil terecht van vragen en antwoord. Waarom moet dit zo? Wat heeft dit voor heilzaam effect? Een westerse leraar geeft antwoord al luidt dit: 'leg ik later wel uit.'

Bij een oosterse leraar vraag je zoiets niet. Een oosterse leraar is autonoom, is zo rond als een bol. Hij straalt uit: doe nou maar gewoon na.

Tai chi is een wonderlijke sport. Het staat haaks op onze westerse voorstelling van snelheid, lenigheid, fanatisme.

Ik was op fietstocht door Amerika toen ik voor het eerst iemand tai chi zag doen, inderdaad, in Californië, Carpinteria beach. Een nietig figuurtje die een trage dans uitvoerde. Dat wil ik ook leren, dacht ik.

Terug in Nederland verzeilde ik in een soort anti-autoritaire tai chi groep. Men had om beurten de leiding en men eindigde de avond met 'vechten.'

Ik was bang voor de kracht waarmee sommige mannen mij in de hoek dreven.

Toen we als groep enkele lessen volgden bij een Chinese vrouw wist ik: dit wil ik. Les van een Chinees, Chinese. En liefst zoals deze vrouw: iemand die geen Nederlands spreekt.

De vrouw vertrok en ik ging op zoektocht en zo begon ik elf jaar geleden aan de lessen bij meester Ma Yangbao.

In het eerste jaar leerden we de lange vorm, een opeenvolging van bewegingen, die alles bij elkaar een half uur duurt. Dit leren is globaal. Je kent zo ongeveer de richtingen, de handelingen. Grofweg zit de vorm in je lichaam als een slinger van draaiingen en richtingen. Aaneengesloten.

In de volgende jaren verdiepte de vorm zich. Detail na detail. Ieder mens heeft een ingesleten houding van kindsbeen af. Meester Ma zag dit feilloos en liet het. Totdat hij wist: nu is het rijp. Hij zag mij naar voren reiken, zette mijn schouders rustig terug en flop, daar stond mijn arm losjes.

Hij zag mij een grote boog maken met mijn armen, kwam voor mij staan en leidde de hand recht in diagonale richting en flop, mijn balans bleef bij mijzelf.

Tussen beide aanwijzingen lag een jaar.

De vorm ligt vast. De precisie is belangrijk. Paradoxaal genoeg weet je dit pas achteraf: verdomd, heb ik die arm dan altijd te wijduit gehouden? Iets-je minder en mijn schouder zit los, reikt niet meer.

Verdomd, hoef ik alleen maar de schouder te verplaatsen en ik sta precies goed? Terwijl ik altijd arm én schouder bewoog en altijd net iets te ver uit kwam.

Het is de confrontatie tussen west en oost. Het is reiken versus 'uit doen gaan.' Het is heftige inzet versus kleine verplaatsing met groot bereik. Het is tussen haakjes de meest democratische vorm van psychotherapie die ik ken.

De precisie kent geen einde.

Ma Yueliang, vader van meester Ma zei: men moet acht keer volkomen opnieuw beginnen.

Wu Yinghua, moeder van meester Ma zei: sierlijke en bloemrijke bewegingen betekenen niets; ze ondergraven de werking van tai chi.

Voor wie tai chi lijkt te passen: begin gewoon. Volg trouw de lessen, oefen. Wie dit inmiddels elf jaar doet kan zeggen: het typische westerse 'reiken' verdwijnt, de schouders staan losjes. En de adem heeft een diepere weg gevonden.

Emre

Wie onder het draaihekje door kan, mag gratis mee. Emre is te groot.

Maar Emre is lenig. Hij laat zich op de grond vallen en beweegt als een slang naar de andere kant. Hij zou allang een kaartje kunnen betalen. Hij vindt het zonde van het geld.

De sloopshoorn klinkt. Emre wacht op de kade. Het eerste handjevol toeristen komt aan met de boot. Emre staat tussen de eilanders die in de stad werken. De meesten strak in het pak, elegant in het mantelpakje. Emre in grijsbruin T shirt, zwarte broek, mosgroene hes, blote voeten in sandalen. Super bruin gezicht. Hij is de enige die met lege handen staat. De boot komt langszij gemeerd.

Irena

Het liefst gaat ze onmiddellijk aan de slag. Als ze ergens een hekel aan heeft is het aan dit: het managen van haar kunstwerk.

Alwaar ze dus ook haar eigen draai aan geeft. Ze belt geen fabriek. Ze mailt geen fabriek. Ze reist overal naar toe. Ze laat haar schets zien, zegt wat ze wil. Hoe. Hoeveel. Ze wenst aanwezig te zijn bij het zagen, het snijden, het vijlen, het lassen. Bij alles. En beginnen doet ze bij het begin. Waar mag ze het bouwen?

Irena loopt met haar docent buiten. Het is een oneffen woestenberg van braamranken en kniehoog gras. Ergens in het midden houden ze halt. Joost slaat een paaltje in de grond. Hij waadt vier meter naar opzij. Beng beng beng. Vier meter de andere kant op. Beng beng beng. Irena is al be-

zig het gras weg te trekken rondom de paaltjes. Voordat ze morgen niks terug vindt.

Suzanna

inhoud van de zin

In de loop van de dag draait de wind van het zuiden naar het noorden.

Zegt de nieuwslezer.

De wind.

Draait.

Van het zuiden.

Naar het noorden.

Met deze zin wil ik maar zeggen: een zin is niet hetzelfde als de inhoud van de zin. Oftewel we zeggen maar wat en we horen maar wat en dat is v er verwijderd van de feiten.

Het bevindt zich op grote afstand in dit geval.

Het is een slag in de lucht.

Zeggen kan men alles.

Het slaat wel  ergens op.

Slaat wel ergens op.

Maar valt niet samen met het feit.

De wind (wie weet wat wind is, wind is beweging van lucht naar waar het leeg is, niets zit de wind achterna, wind is geheel van luchtdeeltjes die in beweging komen.) De wind. De wind, zo horen wij de nieuwslezer zeggen terwijl we op de bank zitten binnen vier muren. De wind zal draaien. De wind dus – waar we totaal niet bij aanwezig zijn, geen zuchtje – zal draaien. Staat er iemand aan het roer? Geeft een politieagent de richting aan? Botst het tegen de vorige wind die stroomt? Botst nieuwe wind tegen vorige wind? Mengt zich? Schampt langs? Draaikolkt? Gaat zo ijlings onmerkbaar? Maar wie is aanwezig zo hoog in de lucht dus wie zal het zeggen? Wie het zegt komt uit het kijkkastje en wie het hoort zit op de bank.

De wind. Zal draaien. Van het zuiden naar het noorden.

Van daar ongeveer naar daar ongeveer. Het noorden okee. Het noorden valt na te gaan voor wie opstaat van de bank en naar buiten gaat en de Poolster ziet. Het noorden. Het zuiden is honderdtachtig graden naar de andere kant, omdraaien, daar dus. Waar? Daar ongeveer. Okee, ga maar weer naar binnen.

De wind.

Draait.

Morgen.

Van het zuiden naar het noorden.

Niemand is daar bij. Niemand kan daar naar toe. Niemand is de voortdurende luchtstroom, het ene luchtdeeltje na het anderen, het volgende na het vorige. De stroom van lucht. De nieuwe lucht waar de oude was.

Niemand van de mensen is er bij. Niemand van de mensen kan er bij. De zin zegt niets over de inhoud.

Emre

Emre hoeft niet na te denken. Hij loopt dwars door de boot. Dan linksaf. Daar gaat hij zitten. Op de houten bank die tegen de boot geplakt lijkt. Vlak voor hem op neushoogte is de reling.

De plaatsen links en rechts van hem raken in een mum bezet. Iedereen denkt vast als Emre: nu zitten we in de huiveringwekkende ochtendkoelte maar dadelijk als de boot gaat varen. Dan draait hij 180° en daar is het oosten. De zon. De stralen.

Vooralsnog is het fris. Eigenlijk is het te koud zonder jas. Maar om nu een jas mee te nemen van thuis. Voor dat eventjes. En dan de hele dag die jas op sleeptouw nemen.

Emre grinnikt in zichzelf. De hele dag loopt hij met zo'n rek op zijn schou- ders en dan is zo'n los jasje al teveel? Hij trekt de hes dicht om zich heen.

De stoomfluit giert hees. De raderen draaien op volle toeren. Het water krijgt witte schuimkoppen. De boot draait; zonnestralen verwarmen de passagiers op Emre's bank; meeuwenzwerm vliegt hongerig mee. Alles zoals het hoort.

Irena

Ze staat te suffen op haar plek. Wil ze eigenlijk wel die hele stelling van gaas bovenop het glas? Wat was haar eerste idee? Vier palen. Dragen kom van glas. Ruimte ontnomen aan de bomen. Ruimte ingenomen door vier dragende palen. IJl glas en evenwel massief. Nee, lijkt teveel op winterboom. Mooi van eenvoud misschien maar liever toch deze rare opvul- sels. Geen eenvoud. Ze blijft bij haar plan. En trouwens evengoed hoe dan ook: staan de palen daar eenmaal het glas te dragen dan kan ze nog zien. Eerst iets anders: koepel van glas omgekeerd? Ongelooflijk duur na- tuurlijk, gangbare maten zijn veel te klein. Driehoeken van glas maken als punten van taart? Maar hoe zet ze die onzichtbaar in een frame? Hout? IJzer? Ongelijke taartpunten? Gelijke? Zelfde hoek waaronder ze scheef staan? Kom van glas binnen de kortste keren ondoorzichtig vanwege de algen en dan? Hele ijle bijna-kom. Wat heeft ze aan glas als het toch on- doorzichtig wordt. Shit hé. Binnen bouwen, dat zou de oplossing zijn. Al- leen nee, dank je wel, echt niet. Gemakkelijk schoon te maken dan. Maar hoe? Glazen taartpunten die uitschuifbaar zijn en vervolgens te reinigen? Hoe te maken? Allemaal miniconstructies? Stukjes glaskoepel op vier pa- len en deze dan in elkaar schuiven? Te poetsen wanneer je maar wilt. Ten allen tijde doorzichtig te houden. Maar wat is het nut als niemand er onder kan? Hele effect weg. Dan maar zelfde constructies maar hoog? Staan nog wel al die poten in de weg maar goed. Nee, toch niet. Dan liever inge- bouwde ruitenwissers daar bovenop. Een druk op de knop hier en alle blad schuift weg, alle aanslag verdwijnt?

Nee, kom op zeg. Het moest toch juist ijel worden? IJl en massief. Heee, het wordt zo massief dat het een glazenwasser kan dragen. Dat deze per- soon de ladder simpelweg tegen het beeld zet en omhoog klimt. Tsjak dat is het. Een beeld dat wekelijks een glazenwasser nodig heeft. Goed. Zo

gaat ze het maken. Stevig. Groot. Er kunnen wel twintig mensen onder. En natuurlijk komt er iets bovenop. Iets dat van onder te bezichtigen valt. Torentjes van Babel. Stadsstraten. Alles van gaas. Alles doorzichtig. Glas kraakhelder gezeemd.

Maar goed, okee. Koepels koepels koepels. Hoe groot zijn ze verkrijgbaar? Hoe duur? Waar? Hoe gloeiend? Irena loopt terug naar de klas.

Suzanna

plaats aan tafel

Weet men over vijftig jaar nog waar dit stuk over gaat? Of eet men dan op de bank voor de buis en wel alleen als men honger heeft?

Een tafel is meestal rechthoekig.

Vader zit aan de ene kant.

Moeder zit aan de andere kant.

Oudste broer zit aan de korte kant bij vader.

Zus zit aan de korte kant bij moeder.

Derde kind zit naast vader aan de lange kant (helpt moeder het tweede kind nog met eten? Of derde kind aanvankelijk naast moeder aan lange kant? Tot vierde geboren werd?)

Vierde kind zit naast moeder aan de lange kant.

Dan is er een hele tijd niets. De hele tijd zitten ze met z'n zessen aan tafel: twee en twee en één en één.

De vijfde wordt geboren. Ze komt aan de korte kant van de tafel te zitten.

Zus aan ene kant, moeder aan andere kant.

Bij nummer vijf blijft het. En zo zit het gezin drie maal daags aan tafel. Tot er gaten vallen. De eerste gaat het huis uit. De tweede, enzovoort.

Ik was de middelste thuis. Ik heb altijd naast mijn vader gezeten. Waarom ik niet naast moeder beland ben en het jongere broertje naast vader? Man bij man en vrouw bij vrouw? Ik zou de keuken van de andere kant bezien hebben. Zicht op de kachel. Zicht op de schouw. Zicht op vader.

Ik zat naast vader. Op moeder had ik het volle zicht. Moeder als innemend persoon. Vaders gezicht kon ik niet zien. Ik zat naast hem. Innemend was hij niet. Wat hem niet zou behagen liet je achterwege. Op den duur liet je het meest achterwege.

Ik zat naast vader. Al zag ik zijn gezicht niet; wat uit zijn lichaam radieerde kon ik wel voelen. Vrijwel zwijgend at de familie. En was het eten op, dan pakte moeder de bijbel of degene die het vader behaagde om dit op te dragen: 'Jan, pak ij de biebel moar.' En zo ben ik gewend geraakt aan de plaats naast een menselijk wezen als een blok graniet.

De plaats aan tafel.

Eet mijn geliefde bij mij of wie dan ook: zij zitten in de rieten stoel aan de korte kant van de tafel. Behalve als Johannes bij mij eet. Hij zit aan de lange kant en ik zit in de leunstoel. Als mijn dochter met gezin bij mij eet zit schoonzoon in leunstoel, dan komt Hanna, dan kind, dan ik, alle drie aan lange kant, dan oudste kleinkind aan korte kant. Is zij er niet bij, dan zit niemand 'op haar plaats.' Begrijpt iemand iets van plaatsen aan tafel die - eenmaal ingenomen - altijd zo blijven?

Emre

Iets is jammer aan deze plek. De zon verwarmt, dat wel. Maar Emre kan niet om de boot heen kijken. Nu moet hij het doen met de skyline aan de Aziatische kant. De stadsdelen die zich aaneenrijgen tot in de onzichtbare verte, flatgebouw na flatgebouw zover Emre kijkt. Smalle punten van minaretten. En daar zijn lievelingsgebouw. Haydarpasa Istasyonu, Aziatisch station. Zo stoer. Zo strak. Zo met de voorkant breeduit naar het water. Zo helder de Bosporus in de ogen kijkend. Emre droomt. Van spoorrails die naar het oosten liggen als glinsterende lijnen. Later als hij geld genoeg heeft. Dan gaat hij zomaar zitten en laat zich meevoeren. Gescheld wekt hem uit de droom. De tieners moeten achter het hek blijven. Ze mogen die meeuwen wel voeren, maar ze mogen niet half buitenboord gaan hangen om het de meeuw zo ongeveer in de snavel te leggen.

Irena

Och laat ook maar. Ze heeft ook totaal geen zin om binnen te zitten. Die glaskoepels zoekt ze wel een keer uit. Irena draait zich om. Ze slentert terug.

Hier moet blote aarde komen. Weg met het onkruid. Weg met dit hoge gras.

Irena hangt scheef aan een dikke pluk. Niks met wortel en al. De plant gaat kapot boven de grond. Dat is niet wat Irena wil.

Ze pakt een nieuwe pluk. Pal boven de grond met beide handen. Ze trekt recht omhoog. Er is geen beweging in te krijgen. Irena pakt haar zakmes. Ze snijdt een ruit in de aarde. De pluk geeft mee. Met kluit en al. Het is een ge-tentakel van bruine worteltjes. Een ineen-geklit. Eén zode daar ondergronds. Dit lijkt nergens op. Waar de pluk uit is, is het wel vijf centimeter lager.

Oneffen bloot komt de aarde te voorschijn; Irena voelt zich een gek zoals ze hier staat te werken. Een spa zou wonderen doen en zij is bezig met een zakmes. Haar eigen lichaam is als een boog van de hijskraan boven de grond. En dit moet dan het begin van een kunstwerk zijn?

Ze kan er niks aan doen. Ze kan alleen maar doorgaan al lijkt het nergens naar.

Suzanna

klaarlichte dag

Er is een plek.

Wie heeft kunnen rusten.

Er is een plek.

Wie heeft kunnen rusten.

Er is een plek.

Wie heeft kunnen rusten.
Het kan klaarlichte dag zijn.
Het kan een zonnige herfst dag zijn buiten de ramen en daarbinnen wit van lakens en wit van slopen. Onder dekbed beweegt.
Men.
Het kan verbazing opwekken: zoiets doodgewoons als een mensenlichaam maakt gebruik van alle gewrichten en van te buigen ruggengraat.
Het is.
Witte matrasvlakte draagt lichamen verticaal zoals lucht zou dragen.
Ledematen lange lichamen buigen ineem en buiten dichte ogen herfst.
Wie zijn midden nadert.
Wie over buigt.
Wie zich over ontfermt.
Wie rollen aan laarzen lapt van hij moet eerst aan mij doen voordat.
Wie die weet dat hij zou doen lapt aan laars, buigt ontfermt omvat neemt op ontlokt neemt in. Ontvangt.
Nasabbelt en loslaat en hoofd terneer legt.
Buik onder haar oor en arm om zijn geslacht gevouwen en net nog niet haar eigen duim in haar eigen mond.
Kom dan maar want het is toch zondagmiddag en het herfstlicht is zo mild.
Opstaan ergens op een keer en bed liefst precies zo achterlaten en hij zijns weegs en zij de hare.
En wie dan 's avonds in dat bed stapt.

Emre

Slangenaal Emre kaapt stuk brood weg voor snavel van meeuw en niemand is verbaasd. En boos al helemaal niet. Hand aan uitgestrekte arm aan lenig lichaam bevond zich half buitenboord en is daar nu. Scheurt brood in stukjes. Eet.
De mensen van de vroegste boot kennen hem. De meeuwen kennen hem nog niet. Ze bedelen om brood, ze scheren rakelings langs deze mens. Was zijn eigen lichaam gevoed, hij zou geven. Nu voedt hij eigen lichaam. Het is nog zo hol. Het is nog zo dun.
De boot verandert van richting. Emre's ogen glijden langs het Haydarpasa Istasyon, dan volgen ze de hoge brug. Daar zijn de daken van Besiktas, Beyoglu. De stad begint zich om Emre heen te bevinden.

Irena

Eerlijk gezegd ziet ze het nog niet zo voor zich als mooi kunstwerk. Eerlijk gezegd vindt ze zichzelf meer een brokkenmaker. Thomas had wel gelijk vanmorgen.
'Je houdt je gewoon slapend, godverdomme, je kunt ook wel eens als eerste opstaan. Plotsklaps verschijn je aan tafel en dan moeten we heel snel eten en dan moet je nog sjezen om op tijd te zijn. Gezellig.'

Ja shit, hij heeft gelijk maar wat kan ze er aan doen? Ze krijgt de vreemdste beelden als ze zo half wakker is en dan wil ze alleen maar de ogen dicht doen en vooral niet bewegen.

'Ik lijk wel jouw huissloof,' beet hij haar toe toen ze mascara op deed.

Irena hangt scheef aan een graspol. De zode laat ineens los, Irena valt achterover. Ze komt overeind, klopt haar handen tegen elkaar, pakt haar mobieltje uit de tas.

'Vnvd hfft mn hsmn vrij. Zrkl mt spjs?'

Suzanna

soep

Elk soepenboek liegt. Een boek met soeprecepten is een contradictio in terminis. Soep komt omgekeerd tot stand. Soep maak je van wat je hebt, van het nat van wat je toch moest koken. Of van wat je nog in het groentevak had liggen, van wat goedkoop in de winkel lag.

Kooknat gemengd met nét aangebakken ringetjes prei, met een lepel groentebouillon, met verse peterselie of bieslook die in aarden potten staat. N'importe welk kooknat, hier maak je net genoeg soep voor vandaag van. Stukjes tomaat bij het kooknat kan ook. Of lange dunne winterwortelreepjes. Laat het alleen maar doorwarmen, klaar is de soep. Kooknat als basis. Bouillon voor de body. Superfijn gesneden groente. Net mee verwarmd, meer niet. Moet knapperig blijven.

Wég dus met definities als groentesoep, tomatensoep, champignonsoep. Kooknat soep met wat er verder nog is.

Daarnaast bestaat er een heel ander soort soep. De buiken-vul soep. De troostsoep. De maaltijdsoep. De iedereen-mag-blijven-eten soep. De uitdeel soep. De resten-in-bakjes-in vriezer soep. (Bah. Bij invriezen wordt toch de structuur gekraakt.) (Mmmh. Ik heb nog soep in de vriezer.)

Men neme: een pan met dikke bodem. Een grote pan. Dat alleen al. Moeder pan. Maagdelijk leeg. Laagje olie. Ui, prei, knoflook in stukjes. Knolselderij die vers al zo geurt. Winterwortel die voor niks in de winkel ligt. Kokend water. Wat linzen in de zeef onder de kraan houden, in de pan kieperen. Nog geen zout. Zout pas op het laatst. Zout voorkomt de overgave van al wat in de pan is. Zout houdt de linzen krampachtig binnen eigen ronding.

Spekjes of varkenspoten of soepvlees ben ik niet vergeten. Kan erbij. Kan ook zonder.

Wacht. Aardappel niet vergeten. Schillen en in blokjes snijden. De blokjes vallen tot bindmiddel uiteen dus wie de deksel van de pan haalt denkt: weg water, weg waterigheid. Uiteengevallen aardappel neemt alle water door de hele pan te pakken en bindt het tot sneeuw. Vlok op de tong. De pan. De hoeveelheid. De damp. De geuren. De gevuldheid. De gemengdheid. Soep geeft een welbehagen die verder reikt dan wat je proeft. Soep zit in ons geheugen verankerd en bij het oplichten van het deksel komt dit in één klap vrij. (Vuur, kookpan, warmte, licht, gehurkt zitten, opslurpen, amen.)

Emre

De visrestaurants hier zijn beroemd. Blllk. Ze bevinden zich onder de brug. De brug heeft als het ware een extra verdieping. Dat is nou weer eens superslim. Het is de enige brug in Istanbul die dat heeft. Trappetje omlaag en je komt op een benedenverdieping. Je loopt zo ongeveer op dezelfde hoogte als het water. Je kunt kiezen waar je neerstrijkt: buiten of binnen. Elke keer weer denkt Emre dat de boot niet onder de brug door kan, dat hij niet tussen de smalle uitsparing heen past.

De terrassen zijn leeg. De kade wordt schoongespoten, de stoelen worden afgesopt, de kleedjes op tafel gelegd. Kom maar op toeristen. Kom maar vis eten. Blllk.

Boven op de brug hebben de vissers hun plaatsen ingenomen. Achter hen is het als een geraas van auto's. Al is dit Emre's hoogsteigen stad, werkelijk waar, vis van deze brug zou hij niet believen. Bovenop de brug is het één walm van uitlaatgassen. En hier op de rivier? Hoeveel veerboten telt Emre zo al met het blote oog? Een twee drie vier vijf zes boten die varen. En hoeveel boten liggen aan wal, klaar om de hele dag heen en weer te toeren?

Emre's boot draait. De schroeven doorwoelen het water schuimend. Wat golft is zwart als olie. Blllk. Al had hij nog zo'n honger, hier zou Emre nog geen visje eten.

Geef hem maar vis van zijn eiland. Uitgestrekte zee. Geen enkele stinkende auto.

De veerboot arriveert keurig tegen de aanlegsteiger. Al voordat de boot stil ligt is Emre al op de kade gesprongen.

Watervlug. Lenig als een aal.

Irena

Irena's hand ligt plat tegen het gras. Vrijwel droog. Ze gaat languit liggen. De zon is te uitnodigend. De zon is niet meer heet als in de zomer. De zon is wel warm. De warmte van midden-op-de-dag. De warmte van hoogsteplek-aan-de-lucht. Het lijkt wel sprookjeslicht. Het is zo'n wittig licht. Alsof er een vat waterdamp is uitgegoten over deze vlakte.

Irena rust uit van het werk. Niet dat het af is. Wel dat ze even genoeg heeft getrokken en gesjord. Dat ze de aandrang kreeg om zich uit te rekken. Met de armen te zwaaien. Het bovenlichaam naar alle kanten te draaien.

Dat ze de neiging kreeg om te huppelen, te rennen, koppeltje te duikelen hier over de gras vlakte.

Alles uitgemond in: languit liggen.

Ze slaapt trouwens al.

Suzanna

ijkpunt tijd

De warmste oktobermaand van de vorige eeuw was die van 1969.
Ooh. Herinner ik me eigenlijk nog iets van die warmste maand?

In 1969 ben ik dertig jaar oud. Bom moeder. Vierde jaar van tweedekans studie. School voor journalistiek. Lange haren, wikkelrokken, stagejaar bij stadskrant. Woongroep, pepermuntthee, volkoren rijst en deeltijdbaan in zuurdesembakkerij en tochtjes door de polder op krakkemikkige fietsen. Stukjes op elektrische typemachine, advertenties in stadskrant als: 'Wie wil draagmoeder worden voor ons kind? Ruud en Geert zoeken...'. Stencils letterlijk uit draaien maar wat voor een oktobermaand? De warmste zelfs van de hele eeuw? En ik ben dertig? Ik was dertig? Ergens in mijn lichaam zit de warmte nog opgeslagen, maar die valt niet meer tot houvast op te diepen.

De boom dijt uit en dijt uit en binnens-stams vallen de jaren te traceren. Hoeveel keer bladeren gevormd en hoeveel keren bladeren afgeworpen? De tijd verglijdt. De tijd schrijdt voort. De boom van honderd jaar oud bevat die van één jaar oud binnen in zich. De boom was één? De boom is één? De boom is één en twee en drie en vier enzovoort?

Kijk naar de ochtendhemel en zie bezaaid en zie in het verleden. Aldebaran zond licht uit dat ik nu - 68 jaar later – hier zie. Oftewel ik was nog niet eens geboren bij wat ik nu zie. Betelgeuze 470 jaar. Poolster Polaris 466 jaar oftewel och hou toch op met glijdt voort, schrijdt voor. Het is een chaos van tijd daar aan de lucht en het golft ter aarde.

Blad ontgroent. Blad gaat. Blad komt en blad gaat en boom is honderd jaar en boom is honderdmaal gevallen blad al ligt dat ergens, al ligt dat nergens, al is daar een mineraaltje uitgesijpeld en al is dat opgenomen of al ligt dat in de aarde te wachten. Is/was boom? Is/was boomblad? Is/was zonlicht? (Zon één jaar.) Och hou toch op. Het is een chaos van tijd dat daar cirkelt in de boom, dat daar onder de boom zindert.

Tijd is niets anders dan afspraak. Uren van de dag zijn niets anders dan ijkpunten voor de mensenwereld. Wie zich aan tijd onttrekt is begaafd of gek.

(Probeer het eens een dag.)

Emre

Dat schiet niet op. Hij blijft aan het omhelzen. Zafer drukt hem de hand en Umut. In de tunnel worden de enorme dozen weer ontvouwen tot tafel. Emre neemt de trap naar de tramway. Emre Adalar noemen ze hem hier, ha ha, tuurlijk, hij mag hier overal blijven slapen, bij iedereen, van het nederigste plekje in het Gülhane park tot het luxe onderkomen van een kamer met douche zoals Turhan heeft; trouwens hijzelf kan in het pension van zijn baas terecht. Maar geef Emre toch maar elke avond het wijde sop en het krot op het eiland. Wie de klotsende zee gewend is, mist iets bij het

inslapen in de stad en dan zijn er nog die verdomde lantaarns overal. Emre laat zich plat op de stoep vallen en kruipt onder het draaihek door, verdomd, alweer een lira uitgespaard, hij blijft toch een zwervertje. De tram komt aangezoefd. Halte Eminönü, eindpunt, terug nu naar Aksaray.

Irena

Zoals we hier op de academie zeggen: ze heeft een rondschuivende manier van werken. Ze begint. Ze ziet iets daarnaast. Haar oog valt op iets anders. Dit allemaal komt erbij. Dit alles vindt je terug in haar object. Laar haar maar prutsen. Laat haar maar niet opschieten. Ze neemt op. Ze bewerkt. Ze beblaast. Het groeit, het dijt uit, het stulpt uit. Ze integreert het allergewoonste in haar bezigheid en als het af is denkt iedereen: verdomd. Vanwege dit vermogen hebben we haar voorgedragen juist voor de Biennale. De kunstenaar moet immers zes maanden in Istanbul verblijven, de stad in zich opnemen en dan iets maken. Irena. Wie anders, zo dacht de staf en vervolgens waren ze dit alweer totaal vergeten tot deze morgen twee juryleden de school kwamen bezoeken. Of ze werk mochten zien van die Irena. Het 'balkonbos' op de binnenplaats imponeerde al had het stof verzameld. En Irena zelf? Die is ergens buiten. Die is iets nieuws begonnen. Hier is haar schets.

Feitelijk zou elke kunstacademie zo'n woestijn rondom moeten hebben, denken de beide juryleden. Oktober doet zich dan ook op z'n mildst voor. De zon lost op tot gedempt wittig. De geachte candidate ligt naast een bult graszoden te slapen, haar handen smoezelig van het werk.

De juryleden maken rechtsomkeer. Is Irena afgewezen? 'Ze lag onder schooltijd te slapen..'

In de auto blijken de mannen eensgezind. Zij wordt het. Deze overgave kan haar nog van pas komen daar in Istanbul.

Suzanna

reïncarnatie

Letterlijk: het opnieuw vlees, lichaam worden, wedergeboorte, te weten van het als reeds bestaand beschouwde geesteswezen van de mens in een lichamelijke mens, dier of een voorwerp.

Om te beginnen: weg met alle Egyptische priesteressen of indiaanse opperhoofden of Napoleon of wie men dan ook zegt dat men in een vorig leven is geweest. De wens is de vader van de gedachte.

Verder ook weg met dat kind dat vroeger je zus was of je moeder, zeker te weten.

Weg met: zij stierf in een brandend huis of: hij was soldaat in de eerste wereldoorlog en kwam om op het slagveld.

Weg met al dit zeker weten. Weg met wat vast ligt als ijzeren mal. Weg met welke zekerheid dan ook die verder onderzoek verstart. Weg met de

ene mens die het antwoord zou weten en de andere mens die dit antwoord verlangt.

Wedergeboorte.

Op z'n minst valt het blad en vergaat en gaat op in ... Bladskelet dat het langst doet herinneren. Bladmoes – materie geworden zonlicht – valt uiteen in bruikbare koolhydraten, mineralen.

Dier eet of wortels nemen op oftewel nieuw samenstel.

Afgebroken. Uiteengevallen. Nieuwe onderdelen.

Hoe en wat ontstaat? Op z'n minst?

(Blijf dichtbij wat te volgen is. Maar geen sprong van hoop, van fantasie, van beeld.)

Wie stopt zaadje in bloempot en heeft vriendelijke Afrikaantjes op balkon en wie krijgt interessantste ijlste lichtste staafjes als zaad of wie stopt een kronkelig zaadje in de grond en krijgt een weelderig klimmende Oost Indiische kers. Wie is bij leven getuigen van beukenootje dat massaal uit groeit?

Het wordt zichzelf en het zit in het zaadje besloten en toch: niemand die het zaadje beziet had een vermoeden.

(Liever dit niet vermoeden.)

Maar wat is zaad zonder voedingsbodem? En wat is voedingsbodem? Tot zand fijn geslepen verplaatste gepolijste deeltjes steen vol mineralen, plantenresten, dierenresten (mensdier resten) vol luchtdoorgangen.

(Neem voorlopig het woord reïncarnatie maar niet in de mond.)

Bezie schilderij. Het geheel is meer dan de som van de delen.

Bezie de ijle roze brug die de Rijn oevers bij Emmerik verbindt. Wie denkt zoiets uit, wie maakt het, wie creëert de kleuren?

(Maar we hadden het toch over reïncarnatie?)

Ja. En ik heb het over 'onderdeel van,' 'iets nieuws dat ontstaat uit.'

Om het maar niet te hebben over wat dat werkeloos doelloos nutteloos in de grond is. Ongebruikt wordt. Niet deelneemt – tot op heden – aan iets nieuws. Maar wat is nutteloos? Wat is: in de verste verte niet bijdragend aan iets nieuws? Wat in onze hersenen is hoezeer gericht op vorm? Op geheel. Op iets. Op iets omlijnds. Waarom schiet de fantasie onmiddellijk op zijn doel af: dat wat te zien valt. Te betasten. Te bewonderen.

Met andere woorden: welk mechanisme in ons brein maakt onderscheid tussen: wat uiteengevallen is en deelneemt aan nieuwe vorm. En: wat uiteengevallen is en daar nutteloos achter blijft. Oftewel: wie kan buiten het brein denken?

Wie buiten eigen brein denkt omarmt chaos, niet-weten, loslaten van voorstellingen. Alwaar voor mij persoonlijk reïncarnatie zich zo ongeveer afspeelt. Fractie komt terug in. Partikeltje wordt onderdeel van. Of: is beschikbaar. Of: niks. Bevindt zich.

Wie op dit punt mee wil denken over reïncarnatie: graag. Wie voortijdig zijn beeld tot wet verklaard: met alle respect maar niet aan mij besteed.

Emre

Het eindpunt van de tram is Aksaray. Emre stapt uit. Zo gauw het stoplicht op groen staat begint hij te rennen. Het gaat vanzelf. Hij hoeft er maar aan

te denken of hij veert zo ongeveer door de lucht. Nóg geen rek op zijn rug. Nóg geen pakketten op het rek. Wat een licht gevoel. Als een gazelle gaat hij kris kras door de mensenmassa. Als een Ethiopiër in de marathon. Als met luchtkussens onder zijn voeten. Als een springbalsemien zaadje tussen twee kindervingertjes. Alsof hij over het strand gaat en dit helemaal voor zichzelf alleen heeft, zo rent Emre van de tramhalte naar zijn werk.

Irena

Het is niet meer kurkdroog zoals in de zomer. De zon mag dan schijnen wat hij kan, het is en het blijft oktober. Nooit krijgt de zon het vocht verdampd dat zich schuil houdt in de grasmat. Daar waar de pol begint. Daar waar de wortelzode overgaat in grassprietten. Het trekt kil op. Irena wordt er wakker van. Brrr. Klamme trui. Klamme spijkerbroek. Ze komt overeind. Ze richt haar gezicht naar de zon. Ze spreidt haar vingers uit over het gras.

Rechte palen heeft ze nodig. Vier kaarsrechte palen. Vier kaarsrechte dennenstammen die ze zo glad maakt als mogelijk is. Vier naakte blote stammen onsymmetrisch de lucht in. Ze dragen het glas.

Krachtige zon tegen gezicht. Melkwitte atmosfeer achter spleten van ogen. Glas en glad en gaten in de bomenrand, wat heet, populieren al bijna kaal, andere bomen met vasthoudender blad maar evenwel al gaten geslagen. Half oktober, half november, half november zijn alle takken leeg, verdomd, dan moet haar beeld hier staan. Cirkel van wit zand. Blauwe luchten overal. Afgetekende bomen oftewel winters landschap en oprijzend uit het blote zand. IJle palen. IJl glas daarop. Niet broos, niet bruinig, niet verterend, niet verrottend. Massief.

Irena rilt. Binnen in de kleren rilt ze. Zo stil mogelijk blijven zitten nu. 'Jij,' zei haar moeder altijd. Het duurde minstens een uur voor je wakker was.

Je zat op de bank in een hoekje. Je zat muisstil. Een uur op z'n minst.

Geeft niet. Ik riep je gewoon een uur te vroeg.

Gladde aal palen in glad gruisig blank zand. Est-ce possible?

Suzanna

reïncarnatie (2)

Iets anders is: tijd. Eerst was er het jaar 4000 voor Christus, toen het jaar nul en nu het jaar 2005.

Wat mij betreft is dit niets anders dan een voorstelling. Een mal. Een werkelijk ijzeren frame waarbinnen het denken zich afspeelt.

Verleden. Heden. Toekomst.

Eerst was ik een prinses, toen was ik een legeraanvoerder, toen zat ik in het klooster, nu ben ik Suzanna en wat de volgende incarnatie zal zijn?

Laten we ons beeld van tijd los, dan komt reïncarnatie heel anders te liggen. De tijden lopen door elkaar, om maar een zienswijze te noemen. Je hebt een toekomstige incarnatie achter de rug in je huidige leven, om

maar een voorstelling te noemen. Of: je bent meerdere incarnaties op het zelfde moment.

Ik bedoel maar.

Aan het wankelen graag, deze lineaire denkbeelden over reïncarnatie.

Denk frank en vrij. Denk tastender wijze.

Reïncarnatie, ja. Persoon één van a naar b naar c. Nee.

Emre

Als jongste bediende krijgt hij de verste klussen. Zijn rek staat klaar. Drie grote pakketten opgeladen. Twee voor tapijthandel Murat; daarna langs de specerijensouk. Emre bekijkt zijn route voor vandaag, neemt de volgorde in zijn hoofd, bergt het papier op in de broekzak. Hij laat het rek tot zijn schouders zakken. Het eerste stukje straat loopt omlaag, dus tegenhouden die handel; anders zou hij nog frontaal tegen de kar van Bülent botsen, de sinaasappelman. 'Gunaydin,'

Het is nog aangenaam rustig in de Mahfit. De ochtendspits is al hoog en breed aan de gang maar er is nog geen toerist te bekennen.

Waar de auto's stapvoets gaan en het een enorm getoeter is, jongleert Emre behendig met zijn rek. Losjes manoeuvreert hij alsof hij geen driehonderd kilo draagt maar dertig. Alsof het rek tegen een lap leer terecht komt in plaats van tegen blote huid van Emre's schouders. Hij is vakman. Hij daalt af door de straatjes.

Irena

Ze is écht nog niet wakker. Haar voorkant is warm. Haar rug en haar billen zijn koud. Als ze de oogleden sluit om naar de zon te kijken verschijnen de beelden. Kasteelachtig bouwwerk met scheve kantelen met vogels aan touwen vast die niet weg kunnen vliegen. Met gaas opgebouwd kasteel, tralie achtig, ruit achtig. Of wordt het kasteel steen voor steen opgebouwd? Ogen sluiten. Melkwitte lakens over stokstijve doden. Ochtendjassen en damp van vers gezette koffie. Paard hinnikt, peer is keihard, recht gebouw zakt scheef. Geknisper. Wit boekje in vilten kaft en tralala puntmuts kromme neus.

Ogen open. Stralendste oktoberdag en haar handen smoezelig. Moet ze die niet eens gaan wassen? Aanleiding om overeind te komen? Om zich weer eens in de klas te laten zien? De kilte dringt nu echt door tot de huid van haar rug.

Ogen half dicht en regenboogjes van zon en bomen tot lange lijzige strepen vervormd. Vogeltje doorvliegt blikveld.

Ogen nog heel even dicht. Donzige donkere kleuren en uitgebeiteld in glasachtige hemel. Staat. Haar bouwwerk.

Suzanna

waslijn

Het hangt daar aan twee wasknijpers. De lucht kan er aan alle kanten bij. Het beweegt her en der in de wind. Het heeft alleen maar op twee plekken beperkte vrijheid van bewegen. Het ondergaat lucht van nacht en dag, raakt ervan doortrokken.

De blouse is gewassen. De blouse is naar buiten gebracht. De blouse is aan de waslijn gehangen.

Je trekt de blouse aan en je snuift de geur op, mmmh, lekker.

We mogen onszelf dan verschanst hebben tussen vier muren, onze was mag nog naar buiten.

Zie trouwens de vloerkleden over relingen van flatgebouwen waar buitenlandse mensen wonen. Zij kennen de heilzaamheid van zonnestralen op een kleed. Van lichte windbewegingen. Zie het wasgoed aan de lijnen hangen.

Waar nooit iets hangt, daar heeft men een wasdroger. Daar wordt de kleding uit de ene machine gevist en in de andere gepleurd. Daar worden knoppen ingesteld en daar tolt het wasgoed in het rond. Het ruikt naar frisse wasmiddelgeur en als we het aantrekken is het een klein beetje plankstijfjes geworden.

Nee. Dan de blouse die een nacht en een dag buiten heeft gehangen.

Soepele vezels aan de wind. Luchtdeeltjes uit de ruime ruimte die uit het katoen gezinderd komen. Onze neusgaten binnen.

Op een keer had ik een hele zondag gefietst. Het was in Baja California, Mexico. Er was een kleine loncheria onderweg geweest, verder de hele dag niets. Vlakke. Kaal en naakt en open. Zand en steen en cactussen. En verdomd. Daar in de verte waren de eerste tekenen van Tijuana. Daar waren de uiterste buitenwijk onderkomens. Soorten schuurtjes in de kale vlakte.

Bij het eerste onderkomen stonden twee stoelen buiten. Over elke mogelijke spijl was een kledingstuk gedrapeerd. T-shirts, hemden, broeken. Het besef van deze Hollandse: verdomd, de was is hier natuurlijk in een mum droog. Dieper weg het besef: verdomd, hier woont een menselijke huishouding.

Emre

Min of meer daalt de oude stad af naar zee. Min of meer. Meer omlaag als omhoog. Evengoed. Emre maakt van de vaart gebruik om gemakkelijker te klimmen. Het rek rust tegen zijn schouders. Zijn handen omklemmen de lange handvaten. Emre is werktuig voor het rek en niet andersom. Hoe gewilliger hij is, hoe minder moeite het sjouwen kost. Op vier punten houdt het rek contact. Ene schouder en andere schouder. Beide handen. Verder heeft het rek twee wielen die over straat rollen. En een horizontale onderkant waar de pakketten op liggen.

Emre doet wat het rek wil. Hij weet: dan wordt hij niet moe. Het rek laten gaan en dit op vier plekken voelen en heen voor heen verplaatsen. Zo laveert Emre tussen de winkeliers door. Hij zou werkelijk op honderd plek-

ken thee kunnen drinken en het is niet alleen tijdgebrek dat hij niets aanneemt; het zou de gang van het rek teveel verstoren. Zo op de stoep zitten naast je uitgestalde waar net als deze winkeliers, dat is het ideaal van Emre's collega's. Niet van Emre. Hij zou zich te pletter vervelen. Liever beweegt hij zich met zijn rek door de stad.

Irena

Ze zitten al te pauzeren. Irena wast de handen. Het zand onder de nagels krijgt ze niet weg. Ze schenkt thee in de beker, schuift haar stoel bij de anderen, warmt de handen aan de thee.

'Koud,' vraagt Pjotr.

'Te lang op de grond gelegen.' Uit de thee kringelt damp. Zo pas gezette thee.

'Begonnen?' Dieke.

'Ja.'

In en op de boterham zitten pitjes. Glanzend bruine zaadjes. Beige sesamzaadjes. Zwarte maanzaad stippen. Grijs zonnepitten. En groene platte reuze zaden. Nou ja, zaad. Dat wordt niks meer. Wat gebakken is ontkiemt niet meer. Voor de aardigheid moest ze eens een snee brood onder de grond stoppen.

'Wat ga je maken,' vraagt Debbie.

Suzanna

wintertuin

'Winterklaar,' zegt men. Men bedoelt: aarde kaal van onkruid en van dor blad. Vaste planten ontdaan van hun droge zaaddragende stelen. Een winterklare tuin ziet er zo uit: ragebolletjes van stengelbeginnetjes verspreid door de tuin. Liefst keurig ovaal afgeknipte vaste planten. Bomen in de buurt liefst voortijdig leeggeschud van blad bedoelt men en blad bijeen geblazen met veel geweld of nog ouderwets geluidloos bijeen geharkt. Schone gekortwiekte geharkte aarde, dat wordt bedoeld met: winterklaar oftewel naar mensenmaat gemeten: weg met wie uitgebloeid is (vrouwen vanaf hun overgang, mannen? vanaf dat ze 'het' niet meer 'kunnen'?) We zouden er nog niet over peinzen bij de mens. Waarom dan wel bij de planten? Uitgebloeid, weg ermee. Gevallen blad, verwijderen asjeblijft. Liever nog: helemaal geen boom in de tuin. Je hebt er zo'n werk mee in het najaar.

Waarom mag iets niet staan te verdorren en liggen te verrotten?

Waarom het plantenskelet niet zichtbaar in kale winter? Het zaad aan de vogels gunnen? De plantenwortel dit gewaar zijn te gunnen van stengel die indroogt? Die daar nog zwaartekracht trotseert? Die daar nog staat in weer en wind. Die vanzelf in schrompelt, scheef zakt, verteert, uiteen valt? Waarom mag dat allemaal niet gebeuren in de menselijke tuin?

Trouwens, ook ik moet me bedwingen. Om niet knak knak knak alle stelen los te halen. Om ze op een hoop te gooien. Ik ken deze opruim woede

maar ik bedwing me. De stokroos stelen staan me voor de geest als bakens in de kale winter. De teunisbloem geraamtes als houvast voor spinnendraden. De guldenroedes met hun gebogen bloemlijntjes, de asterpollen als ondergrond voor sneeuwlaagjes, kaardebollen als zwarte winterwezens. Ik bedwing mezelf. Opruimen kan altijd nog in het voorjaar. Of zelfs: ze op laten lossen in verse stelen.

Ik heb het stellige vermoeden dat de plant als geheel er sterker van wordt. Dat de wortels nog iets doen met wat de dorre stengels binnen brengen. Dus: ik bedwing mezelf.

Emre

Tapijthandel Murat bevindt zich in de Arasta Bazar, onderaan in de oude stad. Niet dat de zee al zichtbaar is. Wel opsnuifbaar voor wie zo pal aan zee geboren is. Emre moet het rek tegen houden. De Amerikaantjes lopen met hun tasjes om de heup gebonden. Ze gaan angstvallig aan de kant als Emre hen passeert. Nee nee nee, ik beroof jullie niet.

Nee. Dan de taxi's. Die zien Emre als gelijkwaardige partij. Wie neemt dit stuk straat in? Jij of ik? Emre kan koppig als een os zijn. Wie hem te dicht op de hielen zit, moet maar eventjes achter blijven. Al toetert de chauffeur en van de weeromstuit de automobilisten daar achter. Bij het park neemt Emre de inham. De stroom auto's passeert. Bij het bankje slaapt een hond.

Irena

'Wat doe je buiten?' vraagt Ruben.

'De aarde bloot maken.'

'Trouwens, ook slapen. Ik lag te slapen,' zegt Irena.

'Dat wordt dan voor straf langer doorwerken.' Josie.

Grap grap. waar dan ook overal men zich aan tijd houdt: hier niet.

'Wat wordt het?' Ruben weer.

Irena neemt geen vraag niet serieus. Maar om haar antwoord nu met gebaren in de lucht te bouwen, nee. Ze pakt liever potlood en papier.

'Zo en zo en zo en zo. En dit wordt glas. Glooiend glas. Omgekeerde paraplu. Trouwens die palen staan niet symmetrisch.'

En wat daar bovenop komt?

De boterham ligt werkeloos te liggen met een hap er uit.

Suzanna

desembrood

dat wat rond is

dat wat zichzelf genoeg is

wat zichzelf gaande houdt

wat omzet binnen zichzelf

wat verandert zonder iets toegevoegds
dat wat voort gaat
dat wat door desemt
dat wat uit zichzelf put

het gaat haar eigen gang
het behoeft geen katalysator
het werkt op eigen kracht
het put uit zichzelf
het put uit eigen bron

de bron is nooit leeg
de bron blijft gaande
de bron vult zichzelf bij
de bron vermenigvuldigt zichzelf

het is een kettingreactie daar binnen
het voedt zichzelf
het ketst tegen elkaar
het valt duizendmaal uiteen
en overnieuw
en opnieuw het begin
en doet weer mee
en neemt weer deel

zoals daar zijn
zuurdesembrood
agrarischemengd bedrijf
yoghurt
boom
kernreactor
ster
derwisj

Emre

Emre tilt het pakket naar binnen. Stapels tapijten geuren in de winkel. De eigenaar zit buiten. Hij tekent de vrachtbrief. Hij drinkt thee met de buurman tapijthandelaar. Wie weeft zit boven over het getouw gebogen. De ramen geven breeduit daglicht. Emre zwaait naar de drie jongens. Of ze ook thee hebben? Ze zitten niet tegen de muur gehurkt zoals hun baas. Het is een gekloot hier van verkeer. Het gaat in één richting en het moet langs een taxibusje. Het busje staat daar rustig te wachten op hotelgasten. Het verkeer moet daar langs laveren. Emre moet naar de andere kant. Hij moet voor elkaar zien te krijgen dat de auto's zich niet aaneen rijgen. Hij staat meer dan vijf kostbare minuten als een automobilist stopt en Emre wenkt. Merci bedankt. Emre slaat de weg langs het park in. Kleine omweg maar alles beter dan tegemoet komend getoeter.

Liep het tegen de avond, hij zou hier een dutje kunnen doen. Het is pas ochtend en zijn schema heeft twintig punten in de stad en het eerste punt is pas afgetekend. Daarbij, zo moe is hij nog lang niet.

Naast het bankje ligt Sorles nog steeds te slapen. Emre kent de honden in de oude stad. Hoe zou hij hen niet kennen? Hij is hier begonnen als zij: zwerven, leven van afval en: zorgen dat je in een gebiedje de baas bent. Even grinnikt Emre. Mens op twee poten. Hebbende zich opgewerkt tot iemand met schone kleren en iemand die wekelijks loon ontvangt.

Irena

Ze gingen met z'n achten. Ze dachten: is zo'n paal zwaar, dan tillen we hem met ons achten. Is zo'n paal niet zwaar dan nemen we gelijk alle vier palen mee. Irena had eigenlijk geen idee en alleen al dat. Je bent twintig geweest en je weet niet eens hoe zwaar een sparrenstam is zonder zijtakken en wortels.

Er bewegen vier palen door de Hoofdstraat. Verticale mensengestalten aan weerskanten met stokken van benen en scharnierende knieën. Platte voeten onderaan elke stok. Stappestappestappestap en Irena's mede leerlingen die de slappe lach hebben over Ruben's fallusje spelen.

Irena zou niet hebben durven vragen of iemand haar wilde helpen. Josie zei het gewoon: 'Kom, dan gaan we die toch gewoon even halen.'

Verdomd. Alsof het materiaal al op huis aan gaat. Hoe ze zal schaven en schrapen tot elke paal blank omhuid zal zijn. Hoe ze die in de grond zal planten.

Suzanna

geluk

Waarde instantie ik roep u aan. Tien jaar ben ik al in therapie zoals het elke yup in mijn stad betaamt trouwens en nog ben ik niet gelukkig. Wat moet ik doen?

Geachte vragensteller, hoe vervoert u zichzelf naar de therapeut?

Ik ga per auto, waarde instantie. Ik ga direct na mijn werk naar therapie. Fiets dan naar uw werk.

Waarde instantie ik maak jaarlijks promotie op mijn werk en toch ben ik niet gelukkig. Wat moet ik doe?

Geachte vragensteller. Stofzuig vanaf vandaag uw eigen werkkamer en neem zelf stof af.

Waarde instantie, mijn kinderen – onze kinderen trouwens – doen het goed op school en ze hebben vrienden en vriendinnen genoeg maar ze staan mijlenver van mij af. Wat moet ik doen?

Geachte vragensteller. Sta op en gedraag u alsof u alleen bent, doe waar u in geïnteresseerd bent en op een moment voegen uw kinderen zich bij u.

Waarde instantie wij halen het meest verfijnde voedsel in huis en toch ben ik niet gelukkig.

Geachte vragensteller. Koop meel en gist en bak uw eigen brood. Haal melk en citroenen en strem uw eigen kaas.

Waarde instantie ons huis is een paleisje en onze tuin is een droom en toch ben ik niet gelukkig.

Geachte vragensteller. Blijf rustig doorgaan met mooie spullen aan te schaffen en stop deze gelijk in de zak voor Polen.

Waarde instantie mijn vrouw en ik hebben wekelijks sex maar bij het ontbijt ben ik dat alweer vergeten.

Geachte vragensteller. Vrij niet of ontbijt niet.

Waarde instantie mijn agenda is voller dan vol. Behoor ik dan binnenkort tot de plotseling uit ons midden weggerukte alom betreurde doden?

Geachte vragensteller. Koop geen agenda in december.

Waarde instantie ik ga met de fiets en ik houd mijn werkkamer zelf schoon en ik zorg voor mijn eigen vermaak en ik bak brood en ik zie mijn huis leger worden en ik ontbijt niet na het vrijen en ik heb geen agenda. Ben ik dan gelukkig?

U beweegt. Dat is alles.

Waarde instantie dank u.

You're welcome geachte vragensteller.

Emre

Een bedelvrouw went nooit. Trut die je er bent denkt Emre. Het kind moet al vier vijf zes jaar zijn. Het ligt op de schoot van zijn moeder. Een doek ontrekt zijn lichaam aan het zicht. Het gezicht is bloot. Op de treurige grimas heeft hij zijn hele leventje al geoefend.

Emre stuurt rakelings langs de knieën van de vrouw. 'Wat een baby. Een waterhoofdbaby heb jij,' zegt hij pesterig.

De moeder valt een seconde uit haar rol om hem een vernietigende blik toe te werpen.

Nee. Zo doet zijn volk dat nooit. Dóe iets voor de kost, raap blikjes of loop rond met een emmer gekoeld water en flesjes of verkoop desnoods zakdoekjes die je uit levensnoodzaak ergens gejat hebt, maar ga niet je kind exploiteren. Stomme zigeuners.

Irena

Ze zijn op het schoolterrein aangeland.

'Letter err,' roept Dominique en ze groeperen zich tot de stammen een R vormen. Gegiebel.

'Letter ee.'

'Letter em.'

'Kom, we gaan letter voor letter een woord maken.'

'School.'

'Boom.'

'Stom.'

'Hallo.'

'We houden de palen boven onze hoofden. Dan groeten we de vogels, hallo.'

'De vogels? Kunnen die lezen dan.'

'Nou, buitenaardse wezens dan.'

De inspanning geeft rooie koppen. Zelfs de altijd gereserveerde Irena raakt enthousiast.

Mooi, lezen de vogels.

Oze wieze woze lezen de vogels.

Dan gaat het over het braakterrein naar de kunstplek.

'Wacht. Als jullie precies naast elkaar lopen en als jij deze twee palen mee vasthoudt dan ga ik er op liggen, zegt Ruben.

En zo gaat de brancard over het veld.

'Nu ik,' gilt Irena.

De klasgenoten zijn verbaasd. Is dit Irena?

Suzanna

ziel

Wie zegt: 'Alles is beziel,' ligt dicht bij wie zegt: 'Niets is beziel.'

Beiden staan mijlenver van wie zegt: 'De mens heeft een ziel, de rest niet.'

Van alle schepselen heeft alleen de mens een ziel en dus mag er gerust een dier gedood of een plant omgehakt worden? Dat riekt naar simplisme. Alleen de mens heeft een ziel en dit zegt wie toevallig zelf ook dat schepsel 'mens' is?

Wat mij betreft: zo zijn we niet getrouwd. Met 'we' bedoel ik wij mensen en de ons omringende wereld.

Wie ik goed kan begrijpen is wie zegt: 'Er bestaat geen ziel.' Elke levende soort is er op uit om als soort voort te leven en dus lokt de bloem met heerlijkste geuren insecten naar binnen en neemt dit dier stuifmeel mee naar de volgende bloem. Die bevrucht raakt. Die zaad doet groeien. Ei en zaad bijeen in moederbuik wordt menselijke vrucht. Boom reikt hoger, maakt nieuw blad, versterkt zichzelf in stam en takken, maakt meer nootjes. Niks beziels aan, alles en iedereen is gericht op voortplanting, op onsterfelijkheid van de soort. Alle levensvormen zijn ontstaan, geëvolueerd van eenvoudig naar ingewikkeld, geleidelijk of soms in één klap, bij toeval. Iets nieuws. Dat evenzo weer gericht is op: in stand te mogen blijven hier op de aardbol. Mensen die zeggen: niets en niemand heeft een

ziel, alle voortgang is in de aard van de wezens besloten en anders niks, deze mensen kan ik goed begrijpen.

Persoonlijk schijnt mij alles beziel te zijn. Alle levende wezens evenwaardig. En materie even zo goed als levende wezens. Ik zou zelfs zeggen: de vorm is de ziel. Er is geen onderscheid. Ziel staat niet los van 'het voorwerp', 'het schepsel.' De ziel is geen onderscheidbaar deel hiervan, zit niet in het binnenste verscholen. De ziel valt er mee samen. De ziel doordrenkt of is dit zelfs nog te afgescheiden?

Inderdaad. De vorm is uitdrukking van de ziel. De vorm is de ziel. Zeg het maar zo: ik stap uit mijn huis en de lucht doet zich aan mij voor als koel en winderig en nattig? De huid van mijn gezicht wordt dit gewaar (de rest is met kleding bedekt) en terwijl ik mijn voeten verzet doorwaad ik de herfstige atmosfeer.

Emre

Het onderste pakket is voor TNT. Niet dat hij nu met een leeg rek verder gaat. Emre stapelt de pakketten keurig op. Hij gooit het touw omhoog, knoopt het vast aan het rek en hij kan weer verder.

Het TNT gebouw ligt in de scherpe hoek van twee straten. De ene komt uit aan de kade. Emre zou er zo naar toe zijn gerend als hij geen bagage had. Hij zou even een duik genomen hebben, zijn kleren op de rotsen achter latend. Geen tijd. Zijn dagschema zit scherp in elkaar. Hij moet het doen met het opsnuiven van de zeegeur. Met het horen van botengetoeter. Dan zet Emre het rek tegen zijn rug, gaat terug door de oude stad. De heuvel heel langzaam weer op.

Irena

De palen liggen in het gras. Niet dat de studenten ze maar hebben laten vallen. De stammen vormen een rechthoek. Ruime rechthoek rondom het gat. Irena loopt een rondje over de stammen. Hoe krijgt ze dit hout in godsnaam geschild? En glad? En schoon van zand?

Ze moet een soort bok maken. Twee stuks. Waar ze de paal op kan leggen zodat ze op tafelhoogte kan werken. Zodat alles schoon blijft.

Irena balanceert langzaam over de palen. Haar armen naar weerszijden gestrekt. Dank je wel schors. Nu kan ik nog over jullie lopen. Huid voor de bomen, grip voor mijn voeten.

Ze ziet een blad heel langzaam dwarrelen. Ze denkt zich alle bladeren weg. Het licht zo wittig zo laag over de grasvlakte. Vlakke omrand door zwart geëtste bomen en haar kunstwerk van blanke stammen die kom van glas dragen. En misschien toch maar niets daar bovenop?

Suzanna

leegte

Kijk in een Marokkaanse kamer. Alles staat langs de wand. Ligbanken. Een kastje voor de tv. Het lage tafeltje. Er is een zee van ruimte in de kamer. Eettafel met stoelen ontbreken ten enenmale. Alle muren beginnen met een bank en strekken zich uit naar omhoog.

Ga bij Joegoslavische (zeg ik maar het liefste) mensen naar binnen en eveneens: alles langs de wand. Tafel. Stoelen. Kasten. Midden: leeg. Het Hollandse huishouden zit blijkbaar anders in elkaar. Werp vanaf de straat een blik naar binnen en tien tegen één stuiten uw ogen op: De Eethoek. Rugleuningen van de stoelen komen boven het raam uit evenals het tafelblad, al dan niet bezet met een vaas bloemen. Wie verder zou kijken: ook de zithoek is in het midden gevuld. Daar bevindt zich De Lage Tafel. Waar eten de mensen trouwens?

Marokkanen op de grond, gezeten rondom de gezamenlijke schotel.

Joegoslavische mensen gaan ergens zitten met hun bord.

Het Hollandse gezin schaart zich rondom de tafel. Het zit eendrachtig bijeen om zes uur.

Als het lijkt of mijn sympathie meer ligt bij de Marokkaanse inrichting - leeg, leegte, groot leeg vlak – dat klopt.

Hoe moet men bewegen in een vertrek waarin alle middenruimte wordt opgeslokt? Eetkamertafel en salontafeltje?

Daarbij: waren deze tafel verhoogde vloervlakken, vloeren op poten zeggend, dan sprong en liep en zat men op dat blad. Maar nee. Daarvoor is het niet bedoeld. Aanzitten. Eten opscheppen. Eten afruimen. Daarvoor dient het tafelblad.

Ik voorspel de ondergang van onze eethoek. Vooralsnog lijkt het daar niet op. De tafels worden groter, massiever. De stoelen krijgen zelfs allemaal apart een hoesje.

De toekomstige tafel wordt weer bescheiden. Komt ergens tegen de muur terecht. Net voldoende plek voor de weinige gezinsleden om hun bordje op te zetten, om de stoel aan te schuiven.

En verder: lege ruimte in Hollandse kamers.

Emre

Hij zet er flink de vaart in. Glaasjes thee op hangende zilveren dienbladen gaan aan zijn oog voorbij. Hier in Alembur hebben de handelaren tijd om te zitten, wat een verschil met het toeristische Sultanahmet dat hij achter zich laat. Daar moet elke toerist naar binnen gelokt worden. Wat een stilte hier, wat een rust hier en dat midden in de oude stad. Wie koopt hier in godsnaam potten en pannen, alles blinkt, alles vangt schitterend zon, alles hangt schots en scheef te hangen. 'Merhaba,' iedereen groet Emre en Emre groet iedereen. Emre, dat schoffie dat zich omhoog gewerkt heeft tot kruier, 'Merhaba.' Het koper en het staal blinkt in de zon, overvloedige voorraden en dat winkel na winkel en hoe rustig de eigenaren bijeen gehurkt zitten, inderdaad, Emre zou wel eens meer kunnen verdienen dan ieder van hen. Maar hij moet er dan ook voor sjouwen.

Irena

Ze legt het balkje over de kruk, zet haar voet op de balk en begint te zagen. Het uiteinde valt op de stenen vloer, kedingk.

Irena zet de zaag in de volgende kerf. Ploing, het stuk hout stuitert over het eerste.

Irena legt het balkje nu andersom, klein stukje dat ze af moet zagen en dan heeft ze de driepoot klaar.

Trrrt trrrt trrrt trt trrrrrt trt, de tweede paal gaat in moten, zo losjes mogelijk stuurt Irena de zaag door het hout opdat de zaag niet hapert.

Hoe krijgt ze de stammetjes tot driepoot? Moet ze nog een gat boren in één paal, pin erin, andere twee daar op laten rusten? Blijven ze voldoende staan met omwikkeld ijzerdraad? Vast wel. Nijptang en draad mee. Zes paaltjes onder de arm. Zo wandelt Irena de witte zonnige novemberdag weer in.

Suzanna

blad valt

Of is er iemand die de tel bijhoudt? Welnee, er is niemand die de tel bijhoudt.

Eerst zijn ze met z'n ontelbaren. Dat laat de tak maar los, dat dwarrelt maar omlaag, dat zweeft maar ijl tussen boom en aarde en ligt nu alles zijknat verplet. Dat is al hoelang aan de gang. Dat is al hoeveel weken aan de gang, een maand misschien al wel, zeker al wel een maand en nu, hier aangeland tegen het einde van november, nu zouden de overgeblevenen toch te tellen moeten zijn?

Het grote zweven is voorbij. Het onstuimige dwarrelen is voorbij. De grote massa is tot moes. Het is niet meer zo van: ze vliegen je werkelijk om de oren. Het is niet meer zo van: de boom dumpt en dumpt. Het is niet meer zo dat elke windvlaag bladgevuld raakt onderweg.

De massa is weg. De bulk is er af. De dos is ontvallen. De tingelende dichte bladgroen generfde als één dos bewegende bladerpracht, de wind doorspeelde ruisende massa, zeg maar: de ontelbaren, ze zijn successievelijk gevallen en inmiddels nu novembermaand bijna ten einde is, zou te tellen zijn wat overgebleven is.

Mijn god, wat klinkt dat terugverlangend. Conservatief. Vasthoudend.

Zie hoe aanschouwbaar de boom. Hoe uit zich waaiert vanaf. Hoe tak gesplitst en tak gesplitst. Hoe uitmondend in dunste takjes, zij tasten af, zij trillen.

Zie bladloze boom. Hoe dragend deel. Hoe kindertekening.

Emre

Emre rilt. Hij kan er niks aan doen. Hij rilt altijd als hij hier onderdoor gaat. De stenen zijn zo wit. De bogen zijn zo glad, zo massief. Zo opening biedend aan deze drukke verkeersweg, het dondert de boog niets.

Het aquaduct is alweer achter Emre maar hij voelt het nog: eeuwig blijvende immense botten van de oude stad. Staat hier plompverloren en ziet de auto's onder zich door razen.

Wat Emre het meest intrigeert is dat zoiets enorm massiefs met doorlatende bogen gebouwd is om water te vervoeren. Koel helder stromend water gedragen door zoiets als een massa tot dikke muur gemetselde stenen met bovenkant onder ijle hoek. Zoiets als een vriendelijke witte reus. Zo gladjes met bedding en al afgewerkt daar boven en zo onder flauwe hoek dat het water kan vervoeren.

Irena

Je zou kunnen zeggen: wat een rommel zootje. Irena grinnikt. Aardkluiten als oneffen heuveltjes langs een bloot gat. Inhoud van dit blote gat ook oneffen, vol spade steken. Bruine aarde eerder dan wit en het moet nog wel lelieblank worden. En dan hier de stam onder haar handen. Twee ongelijke driepoten en stam op aanrecht hoogte. Irena schraapt de schors weg. Bruine plakken vallen op het gras. Blankste hout komt te voorschijn. Om zoi geeft Irena geen mallemoer, sterker nog, nooit zal ze begrijpen dat de heren en dames kunstcritici alleen het uiteindelijke resultaat in ogenschouw nemen. Wat Irena betreft moge elk nieuw kantorenkolos door een aardbeving getroffen worden – geen doden – en weer worden herbouwd. Opdat zij kan volgen van dag tot dag hoe de volgende vloer zich hecht aan betonnen dragers. Het mooiste is zo'n kolos zonder buitenmuren. Als een kerstboom van twee stammen met horizontale vloeren. (Het besef dat daartussen muren komen en hokjes die dagelijkse bestemming worden van werknemers.)

Suzanna

houding

Oftewel zit maar niet zo over dat papier gebogen oftewel buig je toch niet zo over naar wie je ontmoet oftewel leen niet je oor. Neig niet, duik niet als een kippetje ineen, trek geen schouders naar voren, laat de nek niet scheef het hoofd dragen.

Kijk, zegt meester Ma. Eerst sta je goed in de vaart van de beweging, mooi alles op één lijn van hiel tot hoofd en dan tjoep, je laat je hoofd zakken. Weg rechte lijn. Weg energie die stroomt. Maar overigens, zo spraakzaam is meester Ma niet. Hij komt bij me staan en hij tilt mijn hoofd iets op en dat is het. Hij zegt vrijwel nooit iets. Oefenen oefenen oefenen. Nadoen nadoen nadoen en na jaren denkt meester Ma: misschien wellicht, ja wel zeker, is haar romp gevuld genoeg en kan deze haar hoofd rechtop dragen, rechtop houden. Het is alleen nog maar een kwestie van: niet meer laten zakken. Niet meer loslaten. Niet meer deze ingeroeste gewoonte volgen, deze ingeslepen houding.

Er hoeft geen ander mens te ontstaan. Er hoeft geen kaarsrecht stram mens te ontstaan. Er hoeft geen revolutionaire verandering in houding

plaats te vinden. Alleen dit: het lichaam heeft allang de kracht om het hoofd te dragen. Waarom dan nog steeds op de valreep dat stomme geneig?

Meester Ma verzet het hoofd een fractie. Er is lucht. Er is overzicht.

Emre

Emre droomt van sneeuw. Misschien vanwege de witte stenen van het aquaduct die groezelig geworden zijn door alle uitlaatgassen. Vaal zwart. Roet grijs.

Misschien dat Emre voorvoelt (navoelt) hoe wit de blokken waren ten tijde van de bouw. Hoe sneeuwwit. Hoe blank wit. Hoe lelieblank maar hoe dan ook, Emre is tevreden met eigen voeten over deze weg te stappen, nee, nooit zou hij in zo'n auto gaan rijden. Getver. Vieze uitlaatgassen als groezelige laag over de gebouwen, als gif in kinderneuzen en in hun longen. Nee. Dank u.

Met zijn opvatting maakt Emre zich onsterfelijk belachelijk bij zijn familie en bij de hele buurt daar op het strand, dus erover discussiëren doet hij allang niet meer. Maar zij weten niet hoe rijen dik de auto's nu al de stadsaderen door toeteren, laat staan hoe dit moet als iedere verdienende inwoner zich zo'n vierwieler aan zou schaffen.

Emre droomt van sneeuw. Hij dagdroomt van sneeuw. Hij dagdroomt over de dikke witte lijnen. Hoe die de Bozdogan aquaduct zouden bedekken. De eerste sneeuw. De sneeuw die overvalt. De dikke vlokken en hoe die voortduren en hoe de auto's blijven steken en iedereen stapt uit en iedereen gaat verder te voet. Hoe geluidloos het zal zijn behalve de stemmen. Hoe wit de kades van de Gouden Hoorn, hoe grijs het water, hoe bol sneeuwwit het bovenste uiteinde van de Galata toren... Emre dagdroomt terwijl hij oversteeft naar de brug. De auto's toeteren, gunnen hem het liefst geen duimbreed van de weg. Maar Emre is volleerd koerier. Alsof een glazen bol hem omgeeft, zo steekt hij over met zijn rek.

Irena

Irena schaaft.

Irena ontpelt.

Irena snijdt.

Niets anders staat haar te doen voor de rest van deze dag.

De stam bloedt niet. Haar vochtbanen zijn lang geleden gestopt te vloeien.

Niets ontparelt als dauw zoals bij verse stammen.

Plakje schors ploft tegen de grond. Het maakt meer geluid dan een neer-dwarrelend blad.

Er zijn plekken waar de schors moeilijk loslaat. Een beetje wrikken. Een wig drijven. Oplichten. Wat wist Irena van het scheiden van stam en schors? Niets, behalve dit vermoeden dat juist bleek te zijn: doe maar stammen die al lang liggen.

Tussen de driepoten loopt een lijn van afval. Van flinters, brokjes, plakjes huid van de boom. Wat een afvalbende ze maakt. Kluiten gras rond blote aarde, plakken schors in het gras.

Er lopen grillige lijnen over de stam. Binnenste weefsel zit soms vastgeplakt aan de schors, wordt mee afgesneden. Geen egale binnenhuid. Flinters blank hout liggen tussen het schors op de grond. Had ze het anders aan moeten pakken? Hele stam in waterbad of zoiets?

Suzanna

oude botten

Wat heet: oude botten. Zijn de botten van een zestigjarige oud te noemen? Wat heet: ontlokken. Wat heet: tot vloeibaar brengen. Wat heet: ontspringt, ontstaat en plant zich voort in richting. Uitgang. Wat heet.

Lichaam stil ligt in alle stilte van ochtend en hij zijn mond brengt. Middelste opening. Alles onaangedaan en bleek omhuid en na slapen stil ligt en hij zich onder dekbed ineen vouwt. Mond komt planten. Tong ontlokt. Naar buiten brengt. Aan het licht (dekbeddonker) brengt. Kleine voortplantende ontploffende. Botten van haar tot vloeibaar. En deze keer zij niets doet. Ondergaat. Hem tot aarde is.

Kom maar althoos niets groots niets heftigs niets van vonken die er af vliegen. Niets van 'die hebben het zó leuk.' Niets niets niets van dat al. Twee wezens eerder ingetogen te noemen. Zeg maar rustig: twee herfstige wezens, van omslotenheids besef doortrokken, van apart te bestaan, van onveranderbaarheid van eigenste karakter en dan. Vervolgens. In stilte zeker weten. De ander kunnende ontlokken...

Onderrug spierpijn de volgende dag.

Emre

Inderdaad, alsof hij daar op Büyük Ada over een verlaten strand gaat, zo relaxed is Emre. Is het rondom Emre, beter gezegd. Wie achter hem rijdt houdt in. Wie naast hem rijdt houdt afstand, verdomd, inderdaad, alsof iemand hier de brug over gaat met een ijzeren kooi rondom zich of met – zoals eerder gezegd – een glazen bol. Aura van onaantastbaarheid, zo beweegt Emre zich over de brug. Natuurlijk heeft hij ogen aan alle kanten, natuurlijk let hij op en schat hij in: nu kan ik die auto passeren. Als een motorrijder die tussen de auto's door manoeuvreert, zo kronkelt Emre de brug over. Zijn rek is vanzelf breder dan een motor. Zijn rek is een soepel geheel met zijn lichaam.

Mannetje aan mannetje staan ze te vissen langs de reling. Alweer gruwte Emre bij het idee van een gebakken visje uit deze olieachtige rivier onder hem. Té overbevolkte oevers, wat dumpen de mensen allemaal in het water? Niemand die het ziet, maar de vissen happen wel. Grr.

Emre moet het rek min of meer tegenhouden. Hij houdt van de meege-
vende kracht aan deze kant van de brug. Het is een kwestie van richting
houden. Subtiel. Met rechter handvat. Met linkerschouder. Als een visje in
het water, zo gaat Emre met zijn rek over straat.

Irena

Het academieterrein is door bomen omzoomd. Of er ergens een kunst-
academie bestaat met zeven hectare grasveld of noem het maar zo onge-
veer: steppe. Met twee majestueuze beuken in het midden en verder:
gras, struikjes die nog niet verwijderd zijn, braamranken. Een oude muur
rondom. Paadjes ontstaan door pauserende studenten. Kale plek ontstaan
door ettelijke kampvuren. Planken als bankjes en niets dat wordt onder-
houden behalve dan dat het open terrein moet blijven. Weg met alle op-
slag dat in een mum doorgroeit tot struik, tot boom.
Irena staat er om bekend. Ze werkt buiten zo lang dat kan. En als het écht
geen weer is, dan is ze in de schuur bezig. In het tuinhuis, zoals ze zelf
zegt. Irena valt niet in een klaslokaal op te sluiten.

Suzanna

verloren kinderen

Moederharten schreeuwen om verloren kinderen.
Wildvreemde kinderen koesteren zich onder de dekens tegen een vrou-
wenbuik.
Er wordt in het duister getuurd. Geeft de ster haar teken?
Kleine kinderen weten niet wat ze zeggen. Ze verspreken zich.
Mamma zeggen ze tegen wie niet hun mamma is.
Hun andere oma staat aan de hemel te schijnen.
Dwarrel maar door.
Tuimel maar door de dagen.
Wikkel het ene maar rustig af na het andere opdat de vuile was weer
schoon wordt en het brood gebakken bij het zien van de laatste korst.
Beweeg maar sombertjes of soms ijshelder en onder het gevallen blad
blijkt een boom van knopjes te zijn vergeven.
Komt staalblauw de hemel te voorschijn achter sneeuwlucht.
Ligt groen gevallen blad als hand uitgespreid in restanten sneeuw.
Koeren de duiven nu sneeuw is verdwenen.
En moet de winter nog beginnen.
Bladstil.
Doodstil.

Emre

Beyoglu slokt Emre op. En dan kent hij nog elk steegje, elke doorgang om
de Istiklâl Caddassi te omzeilen, de straat waar hij maar zo stapvoets

vooruit komt. Emre grinnikt in zichzelf, verdomd, auto's gaan eerder voor hem aan de kant dan voetgangers. Links en rechts zijn de café's. Krukjes en lage tafeltjes op straat. Toeristen die de waterpijp roken, yuppen die de saz spelen. Als hij later rijk is gaat hij ook hier zitten als toerist.

Emre laveert zijn rek tussen de terrasjes door. Nee, gewone Istanbullus zie je hier niet, die kan z'n zes euro wel voor iets anders gebruiken dan voor een glas bier. Verzadigde honden liggen languit te slapen op de hoek van de straat. Ook geen gek leven. De hond eet slachtafval, de restauranthouder is het kwijt. Emre heeft zich vaak verbaasd over de heftig precieze rangorde die de straathonden er op na houden. En hoe ze in een stadsdeel thuishoren alsof ze er wonen. En hoe ze altijd een hoek uitkiezen. Een open plekje graag waar ze rustig kunnen slapen, waar het zonnetje hen kan beschijnen.

Zeker, er is een overeenkomst met de mensen die op straat wonen. Rangorde van honden, pikorde van zwervers. Het wordt Emre even licht te moede als hij aan jonge hondjes denkt. Zij zijn het die nog spelen. Elkaar achterna rennen. Naburige wijken doorkruisen. Jonge hondjes.

Irena

Dat bouwsel bovenop. Irena wordt het zat. Terwijl ze schaaft krijgt ze een hekel aan gestapel, aan gevangenisjes, aan torentjes, aan mazig gaas. Weg ermee. De gladde huid van de stam komt te voorschijn, het gladde blank van het binnenste. Aaneengesloten plekken liggen als meertjes tussen de schors en zichzelf, zij zou vier palen in de grond slaan, glaskoepel daarop laten rusten en dan nog weer dáár bovenop?

Alsof ze haar hersens zélf ontdoet van een wirwar bouwsel, zo licht wordt het in haar hoofd.

Vier blanke palen. Koepel van glas. Dier van glas hoog op vier poten.

That's it.

Terug naar haar uitgangspunt: legende kruinen in evenwicht brengen. Iets hier planten. Het luchtruim vullen met seizoenloosheid.

Suzanna

tekens

Mens schrijft letters en wie zegt dat een boom geen tekens schrijft? Die zich laten lezen als de bladerdos weg is?

Boomtaal wijst omhoog. Boomtaal schrijft zich de breedte in.

Berk schrijft ijle krullen, esdoorn schrijft stram, ratelpopulier bezemt zich evenwijdig omhoog.

Mensen schrijven woorden, wie zegt dat een boom geen teken schrijft in de winter?

IJle berkenkrullen vederlicht in wind nemen takjes mee en takjes op hun beurt de hele stam. Esdoorn ademt roerloos, stam houdt takken roerloos, kleinste takjes-tekens gaan voorzichtig heen en weer. Bezempopulier neemt hoofdstam mee, beweegt heen, beweegt weer.

Mensen schrijven woorden, wie zegt dat bomen geen tekens schrijven?
Witste berken elvenstam. Mosgroenste esdoornstam zo verlegen aan licht gekomen. Communistische ratelpopulier stuurt takken zo hoog als kan en alles gelijk en alles evenwijdig en stond hij niet zo vast in de grond geworteld: de winterheks zou populier lenen.

Mensen schrijven woorden en wie zegt dat boom geen tekens schrijft?
Wie nooit de tooi afwerpt geeft zich niet bloot. Wie nooit de tooi afwerpt staat groen tot in de winter en beschut wie hem kaal omringt. Wie nooit de tooi afwerpt laat zich slechts lezen met naald en al. Niemand weet h oe dor en stram en doods het daaronder is. Wie nooit de tooi afwerpt verjongt zich voortdurend met groen en laat zich niet zien. Wie nooit een naald verliest die heeft een reden, die kan er tegen, die houdt zich doods in de winter, die kan toe met mondjesmaat water. Niets laat los. Wij bestaan als geheel of wij bestaan niet. Wie nooit zijn tooi verliest die drukt zich uit in uiterst groen. Er komt slechts bij. Het kan met sober eten toe, het leeft in winter minimaal. Uitwendig groen vangt lage zon al wat het kan en geeft door aan ouders van takken en die geven door aan grootouder stam. Bomen met naalden vertonen zich getooid en deinen in wind en beschutten wat daar zo verlegen kaal staat. Bomen met naalden vertonen hun groen. Hun donkere groen. Hun diepe groen. Hun wintergroen aan mensen ogen. Groen is wat zij zijn en daaronder bestaan ze niet. Daaronder droogt in. Verhardt. Daaronder stelt zich ten dienst. Geeft door.

Dennen en sparren achter groen verscholen en het kind tekent hen altoos en in wiens geheugen staan ze niet gegrift?

Mensen schrijven woorden en wie zegt dat de boom haar tekens niet schrijft?

IJI, zegt de berk.

Verlegen verwachtingsvol, zegt de esdoorn.

Schoonschrift, zegt de ratelpopulier.

Deinend groen, zegt de den.

Mensen schrijven woorden maar wie zegt dat winterboom geen tekens schrijft? Wie leest de wolken en wie vertaalt de vlucht van de vogel?

Emre

De straat helt omlaag. Emre houdt het rek andersom vast. Zo wordt hij niet vermorzeld door zijn eigen rek. Hij stuurt de wielen zigzaggend over de straat. Er liggen drie pakketten, groot en rechthoekig. Met veel plakband omwikkeld. Het onderste pakket is voor de antiquair, met de andere twee moet Emre weer omhoog naar de boekwinkel.

Het wordt tijd om zijn lira's te gelde te maken. Een fles water...

De zon brandt boven Beyoglu. Op de hoek liggen de honden te slapen.

Verzadigd en wel; er is nog vlees over aan het schapenkarkas.

Irena

Het moeilijkste zijn de knoesten. Irena schaaft en schaaft, de plek wil een miniem heuveltje blijven.

Kwikzilverig geschubde stam heeft lange blote plekken. Dit is niet een klusje voor één dag. Dit lijkt eerder een klus voor een hele week. Geeft niks, neme vese, het hoofd gaat toch wel door. Er is hier dit schaven. Er is hier dit grote veld om haar heen. Gotweet waar haar gedachten allemaal zijn. Dat ze dit kunstwerk al voor zich ziet terwijl het nog lang niet af is; het komt Irena voor als absurd.

Zachtjes kruipt ze weer in haar heen en weer gaande armen.

Suzanna

antropomorfisme

Hartslag in linkeroor en zachte lucht in winter en autobanden al draaiende tegen het asfalt; een ekster krijt en in huis na huis floept licht na licht aan volgens het patroon: van boven naar beneden, van de badkamer naar de huiskamer. Ochtend. Och of. Gelukkige auto's over voorgeschreven asfalt en tussen het asfalt is nog wereld genoeg. En niet eens om mannetje aan mannetje ingeblikt rechtop te kunnen staan, welnee. De mensenplaag heeft zich nog niet dusdanig dermate verspreid dat er maar één mogelijkheid van leven is: rechtop te staan en niet te bewegen.

Welnee.

We zijn wel talrijk maar het aardoppervlak is nog zeker honderd misschien wel duizend keer zo groot als de vierkante decimeters die een rechtop staand wezen inneemt, hetgeen wil zeggen: de mens kan rennen, kan springen, kan lopen en wel zonder onmiddellijk te botsen tegen een ander; hetgeen overigens niet wil zeggen dat er geen plekken zijn waar dat wél het geval is: roltrappen na aangekomen treinen, winkelstraten op zaterdag, begintijden en lunchpauzes en uitgaanstijden van kantorencomplexen oftewel er zijn situaties waarin de mens zich vrijwillig blootstelt aan ingehouden tred, maar hoe dan ook: een verschijnsel blijft het: de mens die de aarde bewoont en die de planeet aarde definieert vanuit zichzelf. Maar hoe zou hij anders? Overal overal kom je de hollen van de mens tegen, de voertuigen, de wegen, de medemensen.

Emre

Over de trappen kan hij niet gaan stuiten met zijn rek en dat vindt Emre jammer. Het zijn net de leukste straatjes. Trapstraatjes zijn mooi omdat er – net zo min als hij met zijn rek – ook geen gemeentewerkers komen met snoeimachines. Dus ziet men klimop woekeren. Dus ziet men blauwe druiven ranken. Dus ziet men acacia's die op de vreemdste plekken wortel hebben geschoten oftewel: Emre kijkt verlangend omlaag door de straat. Een leeg rek, ja, met een leeg rek zou hij kunnen stuiten bonkebonkebonkebonk. Persoonlijk houdt Emre wel van deze straatjes. Treden die eens van steen gemaakt zijn en liggen daar nu eeuwen en slijten bijna niet.

Emre is het trapstraatje alweer voorbij maar droomt. Om daar net als vroeger te slapen. Alsof een tree daarvoor geschapen was. Hij fluit. Karim komt uit zijn winkel. De mannen omhelzen elkaar. Emre haalt de bovenste twee pakketten weg. Het onderste is loeizwaar. De mannen bukken, pakken het op en tillen het naar het magazijn. 'Merhaba.'

Irena

Knoesten zijn verdomde lastig. Het wenst het begin van een nieuwe tak te blijven wat wil zeggen dat het met alle gevezelte loodrecht op de tak groeit. Díe kant op. Erúit. Dáar is licht, ik wil licht, ik wil meer licht, ik wil baden in licht, ik kies dwarse koers. Wat heet. Een boom zou doodgaan zonder takken.

Dwars op de stam staan verhoutte vezels en hoe Irena ook schaaft: alsnog lijken de vezels het begin te willen zijn. Onuitroeibaar begin. Irena streelt over de glooiing.

Suzanna

gemengd bedrijf

De akkerbouwers in Groningen hadden er altijd nog een schaap bij voor de melk. De veehouders in de uiterwaarden hadden altijd een groentetuin voor eigen gebruik. Het gemengde bedrijf op de zandgrond had alles. Vanuit economisch gezichtspunt gezien was het maar onaanzienlijk. Maar in mijn hart koester ik het gemengd bedrijf.

Wat is het? Op een gemengd bedrijf is zowel veeteelt als akkerbouw. Qua vee zijn er koeien, varkens, kippen, een paard. Qua akkerbouw rogge, haver, gerst, suikerbieten, knollen, aardappels en natuurlijk weiland.

Per saldo gaan de deur uit: melk, varkens, eieren. Is de melkprijs laag dan valt de varkensprijs wel mee en zijn er nog de eieren. Is de varkensprijs laag, dan valt de melkprijs weer mee enzovoort oftewel: men is niet van één inkomstenbron afhankelijk.

Daarbij is men zelfvoorzienend. De kringloop is gesloten. Men genereert het eigen voedsel.

Wie zich letterlijk gevoed heeft met aardappels, groente van eigen grond, met melk en eieren van eigen dieren, zo iemand is doordrenkt van dit 'gemengd bedrijf.' Zo iemand fixeert zich nooit op één enkel ding.

Naast haar geliefde onderhoudt ze contact met andere geliefden, zussen, broers, vrienden, vriendinnen. Naast haar baan heeft ze hobby's, nooit wordt het werk die ene ziel en zaligheid. Zou ze zittend haar geld verdienen, dan zou ze daarna gaan rennen. Zou ze denkend haar geld verdienen dan zou ze thuis een brood kneden van meel en water en zout. Dit is wat ik noem: gemengd bedrijf als leefwijze.

Emre

Hij krijgt drie pakketten mee en een fles water. Hij moet de pakketten bezorgen op één van de Biënnale locaties hier in Beyoglu
Emre neemt een paar slokjes. Hij zou de hele fles leeg kunnen drinken maar hij kent zichzelf: eenmaal water bij zich, dan heb je om de haverklap dorst. Dat wordt dus kleine slokjes en altijd de laatste bewaren.
Hij bindt de fles tegen het rek en gaat op weg.
'Merhaba.'

Irena

Wat horizontaal ligt heeft verticaal gestaan, dunne kant boven. Kaarsrechte den, hoe krijgt zo'n boom dat voor elkaar? Kaars- en kaarsrecht omhoog en Irena waant zich in pakweg de Ardennen in uitgestrekt donker bos met tapijt van naaldbomen en doe maar een rondspringende ree, maar vooral: hoe afgestorven zijn de zijtakken. Hoe de eigen kruin – en kruin na kruin – het licht beneemt; sapstroom schenkt geen aandacht meer aan laagste zijtakken en vanzelf van onderaf sterft. Hangt spookachtig. Uit stam ontsproten eindigt in het niets. Bevolkt het bos als onnutte horizontale wezens.
Geheel geamputeerd door Ardeense houtzagers en komt nu onder Irena's handen een moment tot leven. Ze schaaft en schaaft.

Suzanna

als

Is de jas nog warm genoeg of moet ik nog een vest daaronder? Doe ik de handschoenen aan of de wanten? Trek ik de lage dichte schoenen aan of zal ik de hoge aan doen? Och die snijdende kou buiten al ziet het er nog zo onschuldig uit met die bleke zon, met dat kale geboomte. Niks onschuldig; de kraaien duiken snel hun schoorsteen weer in.

O als....

Als het zomer is en de zon schijnt en de bomen bekleed zijn met bladerdos en als die bladeren dan zo zachtjes bewegen en de zon verstrooien.

Als het zomer is en ik ongewapend naar buiten kan met blote armen en blote benen: ik stap de voordeur uit en het is één warm bad.

Als het zomer is en ik zit op de stoep en ik leun tegen de muur en het gezicht vangt zon.

Als het zomer is en een laken voldoende en dan desnoods halverwege de nacht een deken.

Als het zomer is en alle buitentuinen bezet zijn, hoe helder de avondlucht stemmen draagt en dat daar nog kinderen in een zwembadje plonzen.

Als het zomer is en de landwegen rul zijn, droger dan droog het zand en de distel bloeit en de wilgen pluizen massaal en het zaad kriebelt tegen de neus.

Als het zomer is en ik dekbed uit raam hang en kussens daarop leg, als zonnestrallen daar tegen hangend dekbed botsen en niet verder kunnen en zich verspreiden in dons en veertjes. In wat voor soort bed ik dan stap. Als het zomer is en de langste dag geweest is en de stokrozen daar prijken met kleuren van geel tot perzik tot roze tot limonaderood tot steenrood tot paarsrood en hoe die bloemen elkaar tegemoet groeien aan stengel en probeert de bij daar die knop uiteen te bewegen en lukt hem dat en komt hij bestoven te voorschijn?

Als het zomer is en men door water glijdt evenals de waterhoentjes en als men over het oppervlak kijkt en men het meertje door bomen omzoomd ziet?

Als het zomer is en de winkels barstensvol perziken liggen en nectarines en honingmeloenen en netmeloenen en watermeloenen en als de pruimen bijna komen en als de aardbeien geweest zijn en als men desnoods niks anders eet dan yoghurt met stukken vrucht en als men karnemelk drinkt die dik en traag en wit uit de fles stroomt.

Als het zomer is en de slaapkamerramen open zijn en als men de bus ginds op hoort trekken en als men de buurman in zijn auto hoort stappen, portier dicht, starten. Men hoort hoe de buurvrouw het deksel van de vuilnisbak los laat. Vitrage beweegt.

Als het zomer is en als ik vergeet om blij te zijn, help het me herinneren, schud mij wakker, geef mij desnoods een klap voor mijn kop.

Emre

Het moet een soort museum worden. 9th international Istanbul Biennial. Het zal wel. Als dit een museum wordt dan zou zijn eigen krotten woonplaats ook geschikt zijn. Nog net niet rijp voor de sloop. Dit oude pand als museum? De sultans zouden zich omdraaien in hun graf. Emre grinnikt. Met het vierkante pakket in zijn armen duwt Emre de voordeur open. Binnen wordt gezaagd en geklopt. 'Merhaba.' Handtekening graag.

Irena

Hoe kaars- en kaarsrecht is de stam onder haar handen. Bestaat er een omgekeerde zwaartekracht? Hoe kan een top groeien en de rest van de stam doen rekken tot recht? En hoeveel lijniger de stam nog zal zijn als alle schors er af is.

Irena schaaft geduldig. De heftigheid van bewegen is vanzelf gestopt. Te zere schouders. Te strakke armen. Tot het moment: laat dan ook los. Beweeg die armen achter de schaaft aan. Beweeg doe armen zo ongeveer los van het lichaam.

Al moet ze zo de hele middag doorgaan.

Binnen is een brief ontvangen. Een aangetekende.

'Uw leerlinge Irena Haafink is uitgekozen voor de Biënnale in Istanbul. De kosten voor een verblijf van zes maanden worden....'

Jorick leest niet verder. Hij rent de gang door, het plein over. 'Irenaaaa,' schreeuwt hij.

Suzanna

potentieel

Wie professor wordt is niet per definitie slimmer dan wie geen professor wordt. Wie kunstenaar wordt is niet per definitie creatiever dan wie geen kunstenaar wordt. Het is een kwestie van 'zich in het juiste milieu bevinden, de taal spreken.'

Nieuwe bevolkingsgroepen – gastarbeiders, vluchtelingen – spreken de taal niet. De onderklasse in eigen land – arbeiders, plattelanders, dorpe-lingen – spreekt de taal evenmin. Bij hen bevindt de room zich zogezegd nog in de melk. Er zijn vele begaafdheden binnen de kring. Wie goed kan schrijven maakt een toespraak. Wie goed kan organiseren zit in het bestuur. Wie goed kan lezen haalt boeken in huis. Wie creatief is versiert de kerk met kerst. Wie goed kan zingen zit in een koor. Veel ongedeelde potenties. Feitelijk een oersoep aan potenties.

Er is geen binding tussen de professorenwereld en deze groepen. Er is geen verband tussen de kunstenaarswereld en deze groepen.

De kennis houdt zich schuil. De kunst houdt zich schuil.

Wie in het goede milieu zit spreekt de taal vanzelf. Wie ook maar enigszins kan wordt professor, wordt kunstenaar. Arme gemeenschap. Hoe mager de melk die afgeroomd is.

Nee, dan de volle geurige melk. Waar die heerst, wordt gefloten, gezongen, gesport, gelezen, gesproken. Het geurt. Het is nog ongedeeld.

En pas op, heren professoren en heren kunstenaars. Denk niet hovaardig: 'ik ben professor, ik ben kunstenaar. Wát omhoog komt uit de minderheden kring. Is zo fris. Is zo oorspronkelijk. Is zo breed getalenteerd.

Wat wordt uitgelicht geeft duistere plekken rondom. Of neem een takken wirwar, welke behoren tot dezelfde boom? Bedelf de bloembollen met zwarte aarde en onzichtbaar weeft een moederbuik. Kleiner dan quasars is de ziel die de werelden doorschicht zodat men denkt: verdomd, waar ken ik hem van? Oceaan van liefde vindt een dag lang plaats. Leven trouwens binnen doodse winterstam en binnenshoofs bevindt zich de mens, doorcirkelt eigen blikveld. Voor zichtbare dwarsverbanden gelieve men eerst bijna dood te zijn of zich rot te mediteren maar nee, dank u wel, dan maar liever het gekrioel van twintig miljoen mensen in deze stad aan de Bosporus.

MEI 2005

Irena

Klein als speelgoedbootjes liggen ze op het strakke blauwe water. Hun voorsteven is naar het noorden gericht. Het is dringen geblazen voor de flessenhals Bosporus, al lijkt niets daar in de diepte op dringen. Het dobert. Het wacht. Op een strakblauw laken.

Alles wat Irena verwacht van de metropool Istanbul, niet deze blauwe kalmte waarmee het omzoomd is.

Het vliegtuig maakt een lus over de stad, gaat lager en lager, draait en komt tegen de landingsbaan terecht.

Vliegveld Atatürk is om te verdwalen. Het is één en al gang en glas en glimmend marmer. Verschrikkelijk. Is dit gisteren opgeleverd of zo? Irena haalt de koffer van de band, trekt het handvat omhoog, draait het turkoois gekleurde gevaarte op wieltjes en ratelt naar buiten.

Emre

'Kom.' Mehmet zwaaide. 'Kom hier. Een bord eten.'

Op het rek liggen nog twee pakketten. Ze staan rustig te wachten. Emre eet een bord rijst. Hij zit tussen de kantoormensen. Er zijn kleine krukjes voor wie wil zitten. In de rijst zitten noten, stukjes kip, stukjes kool. De berg eten komt uit Mehmet's rijdende kar. Het gerecht dampst achter het glas. De kar staat langs de drukste weg van Istanbul, de verbindingsweg van Aksaray naar de Atatürk brug.

Emre eet vredig van de rijst. Naast hem raast het verkeer. Het pleisterwerk van de aquaduct kleurt geel in de avondzon.

Voordat de zon helemaal gezakt is, moeten de pakketten bij Emre's baas zijn. Dat haalt Emre nog wel.

Er komt een taxi aangescheurd. Hij stopt. De chauffeur koopt een bakje eten. De taxi staat glanzend geel in het licht. De motor ronkt. Er schuift een schaduw over de auto. Emre kijkt omhoog. Vliegtuig is aan het dalen. Emre voelt zich bijna als vroeger toen hij rondzwierf. En soms helemaal niks meer hoefde. Genoeg muntjes voor die dag. Hoeveel mogelijkheden de stad dan bood. Zoals die keer dat hij dacht: dat aquaduct, hoe kan ik daar bovenop komen?

Emre schrikt op uit zijn gemijmer; de taxi scheurt weg.

'Mehmet, bedankt.' Emre gooit het karton in de afvalbak, geeft de lepel terug, gaat tegen het rek staan en haalt het naar zich toe.

Over de weg gaan auto's heen en weer. Drie rijen dik, aan beide kanten. Emre gaat over de stoep.

Suzanna

schoonmaak

De tubes gaan van het plankje.

De potjes gaan van het plankje.

De beker: tandenborstels eruit, beker bij de afwas.

De kammen en borstels: in een sopje.

Het stapeltje handdoeken uit de douche.

De wasmand weg.

Het stuk zeep weg.

De kruk mag blijven staan.

De schoonmaak kan beginnen.

Zet de emmer onder de kraan, spuit allesreiniger in de emmer en maak warm sop. Weg met dat lullige vaatdoekje. Iets substantieels graag, iets dat met een flink vlak kan raken, iets dat meegeefbaar is. Oud hemd bijvoorbeeld, voor deze gelegenheden bewaard. Dompel het onder en knijp het uit en stap op de kruk en begin. Begin in willekeurig welke hoek, alles komt aan de beurt en al ziet men in een flits zoveel ongerechtigheid, vlieg niet als een gek van het ene vuil naar het andere of trouwens, wat is daar op tegen, ook dan komt alles aan de beurt. Haal onzichtbare draden weg die rug van hand tegenkomt, haal stukjes oud spinnenweb uit de hoek – spinnetje ren maar hard, jou neem ik niet mee, je moet alleen straks overnieuw beginnen.

Van de kruk stappen, doek schoonspoelen, opnieuw langs hoek gaan die muur met plafond maakt. Kruk verzetten, nieuwe plek. Warm waterbuizen, neem ze rondom af. Ga achter buizen langs, ga tussen buizen door, weg kleine spinnendraadjes als losse eindjes. Neem bovenrand deurkozijn mee, neem lamp mee nu kruk juist goed staat om die te poetsen. Verzet kruk. Volgende muur. Bruine spikkels bovenin hoek. Doek. Nieuwe plek van de doek. Binnenstebuiten plek doek. Afstappen. Doek schoonspoelen. Nog een keer afnemen en zo alle vier muren langs en arriveren waar je bent begonnen.

Kruk niet meer nodig. Weg kruk.

Maak alle tegelmuren nat met warm water uit doucheslang. Spuit slingers allesreiniger over de tegels. Ga met de doek rustig over de tegelwand, verdeel het sop met ruime ronde slagen, maak spiegel onzichtbaar. Pak ouderwetse borstel en volg de voegen, volg vooral de onderste voegen waar het meeste vuil ontstaat. Borstel de kranen schoon. Spuit extra sop op borstel voor wastafelonderkant waar druppels in vertraagde banen tot stilstand gekomen zijn, ooit. Inmiddels aangekoekt. Ga ze te lijf met sop en borstel. Buk en beweeg borstel heen en weer langs alle randen van vloer en muur, poog diepste hoeken te raken – uitvinding van haren borstel heb dank. Doeken te zacht. IJzerspons te vernietigend. Stevige bruine haren borstel aan houten handvat heb dank.

Water uit douche dan over tegels sturen, over spiegel, langs wastafelonderkant. Komt extra lang in alle hoeken terecht, langs randen van muren, langs randen met vloer. Losgelaten vuil stroomt mee, sop stroomt mee,

wacht, trekker nog schoon borstelen, putje nog schoonborstelen. Borstel schoonspoelen en dan ga met trekker over de vloer, zie daar nog water in het plankje onder de spiegel, haal dat water ook nog even weg. Nu de deuren. Met doek natmaken. Op kruk staan. Over bovenkant deur doek halen. Door nis in kozijn doek halen; zie hoe zwart bij de scharnieren. Schone doek. Nog een keer schone doek. Extra sop over vingerplekken rondom klink. Extra sop midden op de deur waar douchedampen onregelmatig zijn opgedroogd. Deurvlakte schoon. Deurvlakte glad. Balkondeur nog. Bovenraampje altijd open, omranding zwart. Drie keer doek schoonspoelen. Ramen, randen, houtvlakten poetsen, balkondeur klaar. En dan. Dan laat maar even alles. Laat maar even blinkend drogen. En dan. De potjes terug. De tubes terug. Het stapeltje handdoeken terug. De wasmand terug. De beker uitwassen. Kammen met borstel schoonmaken, borstel met kam schoonmaken, alles op plankje. De deur tevreden achter zich dicht. En dan. Zichzelf weer helemaal aankleden. Stiekem nog even de badkamer in kijken.

Irena

Irena is een seconde wakker. Overdadig zomers gevoel doorstroomt haar vanwege stippeltjes zachte lucht door het open raam. Zo'n ene verdomde seconde dat ze nog compleet van de wereld is. Dat de hersens nog niet alles in de juiste volgorde hebben. Associatie, zweem, hoe dan ook: ze is een seconde wakker in deze totale onderdompeling van warme luchtstippeltjes. Hoe rustig zweven ze het hoge open raam in en uit; hoe afwezig is de noodzaak om zich te wapenen met truien en broeken, verdomd, hoe stippelig vriendelijk is de lucht en hoe hoog is het raam. Is ze in een film? Tsjakketsjakketsjakketsjak gaat het in haar hoofd. Irena vliegt overeind. Ze is in Istanbul.

Ze sprint naar het raam, loopt naar de koffer, pakt de kimono en slaat deze om zich heen. Ze hangt uit het raam. Beyoglu, here I am. Een winkelier veegt beneden in de straat zijn stoep. De auto heeft de hele weg nog voor zichzelf, het geluid kruipt langs de hotelmuur omhoog. Het ziet er uit als: voor dag en dauw. Luchtstippeltjes die nog op zullen lossen. Glaslucht.

Emre

Emre crawlt door het water. Eenmaal in de Marmara is de zee als een lauw bad waar Emre nooit meer uit wil. Hoe olieachtig glanzend ligt het water onder de hemel waaruit elk rood zich terug getrokken heeft. Schijnbaar saai wittig is de horizon in het oosten. Emre dobbert op de rug. Hij wacht op de zon. Hij wil dat moment niet missen van het eerste massieve streepje.

In de krotten slaapt iedereen. Ze vinden hem knettergek, zo vroeg in de zee. Ze vinden hem überhaupt knettergek. Sjouwt daar de hele dag door Istanbul met zijn rek. Had toch gewoon op dit eiland kunnen blijven, een

paard kunnen nemen, toeristen rond kunnen rijden. Wie gaat nu naar de stad. Je verdwaalt, iedereen pikt je geld. En dan nog alle lawaai, alle stank. En dat je uit moet kijken, anders rijden ze je van je sokken. Emre dobbert in de Marmara en glimlacht om zijn moeder: 'Nee, ik weet echt niet van wie hij dat heeft,' maar intussen legt elke morgen een handdoek klaar. Als de bovenkant van een pitabroodje sukkelt de zon omhoog. Vloeibaar lava in strakke ovaal bijeen gehouden.

Suzanna

oma op wietjes

De mens die niet beweegt wordt zo star als een boom. De mens is niet bedoeld als boom dus lang leve de ouwetjes die voortschuifelen achter de rollator, lang leve dat echtpaar dat elke namiddag hun ommetje maakt, lang leve de man die zich een hond heeft aangeschaft.

Wie nog lang geen ouwetje is maar al wel de zestig nadert, dít is het moment. Om te leren skeeleren. Nu kan het nog. Nu zijn de botten nog soepel genoeg om niet onmiddellijk in tweeën te breken bij het vallen. Nu is het voorkomen nog jeugdig genoeg om niet compleet voor gek te staan. Een skeeler is een wonderlijk iets. Wieltjes aan de schoen bevestigd. Eén lijn van wieltjes (hoe smal raak ik de aarde, ieieiek....) Wieltjes die geneigd zijn tot draaien (hoe blijf ik om te beginnen stilstaan op de skeelers, ieieiek....) Het hele gevaarte van lang mensenlichaam dat zich voegen moet naar de wieltjes (hoe blijf ik rechtop als ik een stap verzet, ieieiek...) en zo zet de mens schrompelend klakklakklak de eerste schreden. Van glijden is nog geen sprake. De benen uitslaan is toekomstmuziek. De mens bindt zich wieltjes onder en schuttert.

Maar de vutter kan toch wandelingen gaan maken? De vutter kan toch fietsen? Waarom moet een vutter in godsnaam op de skeelers?

Kijk. De peuter rolschaatst met rode wangen. Het kind hijst zich op stelten en telt de stappen. De tiener maakt vaart op zijn skateboard en de stoep-rand is een al te kinderachtig obstakel. Dan is er een hele tijd niks, drukdrukdruk en dan... Daar is de spelende mens terug.

Spelen. Daarom. Oma op wietjes.

Irena

Stelregel één: hoofdstraten zijn niet interessant. Neem liever de straat die parallel loopt, een blok naar achteren. Irena loopt. Het vestje kan los, zo zacht is het op deze dag in mei. Een trottoir is niet meer te ontwaren; alle koopwaar is tentoongesteld; de eigenlijke winkel lijkt bijzaak. De eigenaren zitten gehurkt bij elkaar en nippen van de thee; concurrenten schijnen ze niet te zijn al verkoopt winkel na winkel hier theedoeken, lakens, dekbedden.

Wat niet ligt uitgestald is verpakt in vierkante balen, overdadig omwikkeld met zelfklevend plastic; vast nog geen afspraken hier om het verpak-

kingsmateriaal stevig terug te dringen. Maar wacht, men kan hier ook niet met een auto voor komen rijden om het dekbed in te laden. Dit gaat dus ingepakt en wel mee, floep, op de schouder of op het hoofd. Hoe moet dat als dit land rijk wordt en de bergen plastic beboet?

Voorlopig wordt nog niemand hier rijk en lijkt geen winkelier daar onder te lijden. Als ze maar kunnen zitten en kletsen en thee drinken.

Ineens dringt het tot Irena door dat ze nog geen vrouwelijke winkelier heeft gezien, verdomd.

Rechts loopt een straatje steil omlaag. Aan het einde is water tussen de huizenblokken in geklemd. Dit beeld lokt.

Emre

Het is druk vandaag. Emre had het al op zijn lijstje gezien, vierentwintig klanten terwijl het er gemiddeld twintig zijn. Maar wat zou het. Hij is goed uitgeslapen. De schaafwond op zijn duim klopt niet meer; is uitgewoed tijdens de slaap. De lucht is zacht, de zomer komt, wat wil een kruier nog meer. Als een soepel paardje loopt Emre de helling op, schat zijn kansen op het kruispunt, laat een auto voorgaan en steekt over. Werkelijk, in een stad als deze is Emre op twee benen en met zijn smalle rek soms sneller dan een bestelautootje.

Emre houdt de vaart er in. Niet dat het uitmaakt als hij vanavond te laat is voor de boot. Hij kan altijd in het huis van de kruiers slapen, maar het liefst ligt hij op zijn eigen matrasje op het strand van Buyük Ada.

Hij peinst over de volgorde van nummer tien en nummer elf, nee, verdomd, kan toch echt beter omdraaien. Hoeft hij niet met volle kar omlaag door de Arpaclar.

Suzanna

overgang

Overgang. Vloeiende grens tussen wat was en wat komen zal. Maar nee, zo onzijdig is overgang niet bij ons westerse vrouwen. De overgang wordt geassocieerd met opvliegers, depressies, grijze haren, rimpels.

Aan mij persoonlijk is de overgang geruisloos voorbij gegaan. Een eitje minder. Een menstruatie minder vanaf dat ik vijfenveertig was. Het ging bijna zo van: verdomd, ben ik nu al een zes maanden niet meer ongesteld geweest of is dat alweer een jaar?

Het niet-lichamelijke aspect aan de overgang is niet aan mij voorbij gegaan.

Het is: wakker worden met een besef van zinloosheid. Waarom wordt het licht? Voor wie doe ik er eigenlijk toe?

Het is: afwezigheid van elk sprankje 'verwachting' tot dan toe: op een nieuw kind, op een nieuwe geliefde, op een prijs, op ontdekt te worden als talent. Op: het voorjaar komt.

Armzalig lichaam wordt op een dag wakker. Als niemand. Als on-speciaal. Als: geen kersen die vers onder de boom zullen liggen. Geen fiets die nog zo nieuw is en hoe lekker die fietst. Geen verliefdheid en geen nieuwe blik in de ogen van huidige geliefde. Geen geweldig kunstwerk dat ik opeens tot stand breng.

Het wordt licht, de dag voltrekt zich uur na uur, de bomen staan buiten gewoon kaal en het wordt weer donker. Of ik er nu ben of niet ben. Naar het werk fiets ik lusteloos, stilletjes voer ik mijn taak uit bij de oude mensen, suffig fiets ik naar huis waar ook weer rommel moet worden opgeruimd, eten gekookt, afgewassen en wat er dan vanavond nog te doen is? Strijken en alweer geen echt nieuws in de krant.

Het wezenloze besef dat alles doordraait, ook zonder mij. Twee mensen zijn er voor wie ik nog niet dood wil, twee die mij misschien nog niet kunnen missen, goed dan vijf misschien, maar de hele rest aan vrienden en vriendinnen en geliefden en familie?

Er is geen verwachting meer. Er is nog slechts af wikkeling. Uit zitten. Dagen. Weken. Jaar.

Niet dat ik helemaal overvallen ben door dit besef. Het was er bij tijden ook midden in het volle leven.

Zit ik er dagen in ondergedompeld, moge het mij goed gaan. Op een dag word ik wakker en pas ik weer vanzelf bij de dag. Lichaam dat ademt, frisse buitenlucht die het raam binnen komt, geluid van wie nog slaapt. Koffiewater om op te zetten, blote voeten voor het aanrecht.

Irena

De rand is niemandsland. Muurrestant van hoeveel eeuwen oud en nergens bordjes: afblijven, verboden toegang, het is ten strengste verboden een steen mee te nemen, niks.

Maar wacht, niet te lang stil staan, verder, zegt Irena tegen zichzelf; je zou je voeten in beweging houden vandaag. Lopen en lopen, dat zou je de eerste tijd doen. De hele stad doorlopen opdat je hoofd zich niet al op de eerste de beste straathoek tot kunstwerk stolt.

Keien in het water en jongens aan het zwemmen. In hun kleren? In kleren. Kiezelig strandje met uitgespreide deken en twee mannen die thee drinken.

Korte kade, mannen staan te vissen. Dorre struik. Rotzooi.

Weer een uitgespreid laken. Jongen en meisje. Buikige theekan en hoe de Nederlandse stadsparken een soort paradijs zijn voor wie dit gewend is.

Verder weer, de stad in. Omhoog. Wat een plek om een stad te bouwen. Heuvel rijst op uit de Marmara. Irena klimt hijgend en puffend. Kruier passeert haar, moet zijn rek met drie vierkante pakketten tegenhouden, zou zo naar beneden donderen. Geuren van leer en schoenwinkel na schoenwinkel en wederom de winkeliers op het trottoir gehurkt, waar leven deze mensen eigenlijk van? Glimmende schoenen, leren riemen en duistere winkel daar achter en helaas wakkere winkelier die op haar af komt nu ze iets te lang de winkel in kijkt en shit, als een rij blaffende honden komen de volgenden ook op haar af, mooie riemen, kijk, kijk, mooie schoentjes. Stug loopt Irena door.

Emre

Dat is aan zijn baas. Dat is niet aan hem. Het is een kwestie van uitrekenen: laat ik een kruier naar de overkant gaan of stuur ik een busje? En dan nog: bij meerdere pakketten is het geen vraag maar als het maar één pakket is? Emre had het al op de lijst gezien, verdomd, joepie, een ritje naar het station.

De eerste pakketten zijn afgeleverd, deze moeten oversteken en zo smaakt Emre de onvoorstelbare luxe van zitten en toch vooruit komen. Ongevraagd krijgt hij een sigaret aangeboden. Is er iets aangenamer dan zitten op een bankje, boot in de rug, voeten op de reling en zien hoe de oude stad silhouet wordt? De meeuwen vliegen krijsend mee, vangen de stukjes brood voordat die in het water terecht komen. Wie kent de toerist beter dan de meeuw?

Suzanna

praten of niet

Doe maar niet. Laat er tenminste ergens nog een gebied zijn waar het woord er niet toe doet. Laat er tenminste ergens een gebeurtenis zijn waarover geen woord iets zegt. Laat er tenminste nog één onderdeel van het leven zijn dat niet voortijdig door woorden bepaald wordt.

Neem geen woord in de mond, laat geen woord in je opkomen, verbreek de stilte met geen woord.

Leg niets voortijdig vast, verbreek niet wat ontstaat, verbrijzel geen gang van twee lichamen.

Keer in, ga na, wacht.

Wit als de lakens, leeg als de slaapkamer, doorzichtig als de ramen.

Geen woord waar hij iets op moet antwoorden, geen woord waar het volgende gebaar aan vast klontert, geen woord dat niet meer kan doen alsof het niet gezegd is.

Laat er nog ergens een gebied zijn waar het woord taboe is. Laat er een laatste bastion zijn waar het woord nog niet doorgedrongen is. Laat er ergens ergens nog een menselijke handeling zijn waar men uit kan rusten van te moeten spreken.

Hoe hij dan moet weten wat zij fijn vindt? Daar komt hij vanzelf achter.

Liever duizend keer trage dans en duizend-en-eenste keer ligt hij tegen haar rug gevouwen en komt onder die hoek haar vagina binnen. Liever duizend-en-eenste keer deze ontstellend prettige hoek van binnenkomen en dit levende lichaam van hem als uitbreiding van haar rug als schild en dit allemaal helemaal vanuit hemzelf – ergens woordeloos opgemerkt – dan dat zij na eerste keer trage dans gezegd zou hebben: zo wil ik het. Zoals anderen er een sport van maken om 'zonder handen' te vrijen, laat het bij hen zo blijven: zonder woorden.

En laat dan desnoods opklinken: 'de wolken lijken dunner te worden,' waarna de stilte weer neer kan dalen tot de volgende drie woorden: 'ik ga douchen.' De stilte blijft bij hem achter en de stilte loopt met haar mee door de gang, de badkamer in. Sponzig wittig trosje zaadvocht maakt zich los uit haar, sliert langs binnenbeen omlaag. Tweede trosje volgt.

Irena

De doorkijkjes blijven als Irena naar rechts kijkt: straatje omlaag en daar is de zee. Wie is er niet blij om zo dicht bij zee te wonen? Is niet iedereen hier blij om zo dicht bij zee te wonen? Vanuit deze hoogte zijn de boten klein. En hoe dat kan: de straat loopt niet recht en de doorkijkjes blijven. Loopt de straat parallel aan zee? Maakt de zee een kromming naar het noorden? Wat dacht je dan, zegt Irena bij zichzelf, heb je wel eens van vierkante heuvels gehoord die uit zee oprijzen? Nou dan.

Ze is het tapijtendeel van de stad in gewandeld, zou elk tapijt zoals het aan de muur hangt willen bewonderen ware het niet dat onmiddellijk weer iemand opduikt - good morning, were are you from, come in, we've more - en ware het niet dat ze zichzelf had voorgenomen om door te lopen. Om de stad te doorkruisen. Om zich niet te hechten. Verdomde jammer van al deze tapijten

Emre

Eenmaal terug op de Europese oever is de vaart er uit bij Emre. Shit, nog zesentwintig punten op zijn vrachtbrief, dat haalt hij nooit meer vandaag, verdomd, denkt zijn baas soms dat ze pakezels zijn? Meer vracht, nou, dan iedereen een beetje erbij.

Emre draait de brug op. God weet wat hij hier moet bezorgen, hij moet bij Henrico's zijn. Op het middendeel rijden de auto's bumper aan bumper. Emre laveert langs de plastic emmers met visjes, inderdaad, visjes door-desemd van de uitlaatgassen op deze brug en daarbij doordesemd van de ferries die de Gouden Hoorn in- en uitdampen.

Ineens staat Emre stil. Verdomd, het is niet waar. Hij is aan de verkeerde kant van de brug. Op slag komt hij bij zijn positieven en zoals Mozes door de Nijl waadt, zo krijgt Emre het voor elkaar om over te steken: de stroom auto's staat stil en geeft hem doorgang.

Suzanna

vacht

De bomen hebben de genadeslag achter de rug. Alles alles tot het laatste kleinste verformfaaide - al voor 99 procent levenloze - blad toe. Strak kaal staat de boom afgetekend. Trotseert vrieskou. Verlangzaamt sapstroom. Boom in coma.

Ruiten van auto's zijn deze ochtend wit uitgeslagen, behalve van auto's die met een hoes zijn toegedekt.

Verderop in het stadswieland grazen de schapen hoe rustig. De kou heeft hun vacht nog dichter gemaakt. En hun poten? En hun gezicht? Hebben ze het daar niet koud?

Hun kop voelt niet koud aan.

Mijn broer heeft koeien. Ze kunnen de stal in- en uitlopen. Vroeger bij mijn vader niet. Rond 1 mei gingen de koeien voorgoed naar buiten, rond 1 november kwamen ze voorgoed weer binnen. Mijn vader had een grupstal. Mijn broer heeft een loopstal. De dieren kunnen in en uit. Of het nu zomer is of winter is. Bij dieren gaat het vanzelf, zegt mijn broer. Wordt het kouder dan krijgen ze een dichtere vacht.

Wat zijn wij mensen toch hulpeloze wezens. Onze auto's inclusief.

Irena

klotemobieltje trrt trrt trrt

'Met mij.'

'Heb je goed geslapen?'

'Heerlijk geslapen.'

'Wat doe je nu?'

'Ik loop. Ik ben begonnen bij het hotel en ik heb er zo'n vijf kilometer op zitten. Jij?'

'Ik ben op mijn werk. Zo meteen brugklas F. So geven. Wat heb je gehad bij ontbijt?'

'O, stukjes brood, stukjes tomaat, olijven, fêta. En thee natuurlijk.'

'Wat voor?'

'Ja shit Jasper, doe ik ga ophangen, ik wil hier verder.'

'Ik mis jou.'

'Ik jou niet. Suffie.'

'Klinkt lief, doe Ireentje. Mwwah.'

'Mwah.'

Er kan al een struik in roze zijn uitgebarsten en het is dan ook al mei en op één of andere manier bulkt het hier van de toeristen, van Japanners tot bussen vol dagjesmensen. De Aya en de Blauwe zien er samen wel uit alsof ze tweehonderd bussen vol mensen kunnen verslinden. wat een maanlandschap van halve bollen en nog meer halve bollen. Hoe massief, hoe zandkleurig. De minaretten, nee, die horen niet bij de maan.

Emre

Emre loopt mee met de buiging van de weg, houdt het rek tegen, cirkelt omlaag. Het pakket is voor het laatste restaurant hier beneden. De ober ziet Emre al aankomen, schenkt thee voor hem in.

Emre brengt het pakket naar binnen. De ober maakt het open. Tafellakens. Zwaar gesteven.

De thee is op. Emre laat de lijst tekenen, omhelst de ober en weg is hij. De thee is weldadig aan zijn verhemelte. Emre duwt het rek naar boven, roetsj, op nu naar Baykal, de antiqair.

Suzanna

gemengd bedrijf

Een gemengd bedrijf wil zeggen: er is zowel veeteelt als akkerbouw op hetzelfde bedrijf. De koeien eten gras, knollen, bieten van eigen land. Ze liggen op stro van eigen graan. De varkens slobberen meel van het graan. Kippen pikken gevoerde korrels. Mensen eten groente en aardappels van eigen bodem, vlees van eigen slacht. Alles gedroogd en geweekt en ingezouten voor de winter.

De mest van mens en dier wordt over de akkers uitgestrooid en zo kan de boer weer ploegen en inzaaien.

Melk gaat naar de melkfabriek.

De varkens gaan naar de slachterij.

De eieren gaan in kisten naar de eierhandel.

Is de melkprijs laag, dan zijn de eieren wel duur. Valt de kiloprijs van de varkens tegen dan valt de melkprijs weer mee. Zo kan de boer zijn gezin onderhouden, is er net genoeg geld om koffie en suiker te kopen, fietsen voor de kinderen, nieuwe kleren. Om kerkgeld te betalen en schoolgeld en brandverzekering.

Naast het gemengde bedrijf van de zandgrond kent Nederland tot aan de eenentwintigste eeuw het typische veeteeltbedrijf op de veengronden en het typische akkerbouwbedrijf op de zware klei.

Voor eigen melk heeft de Groningse kleiboer een paar geiten of schapen. Voor eigen groente heeft de Hollandse veenweiden boer een moestuin bij huis.

Gemengd bedrijf als leefwijze wil zeggen: niet op één paard wedden, iets er naast hebben.

Gemengd bedrijf als leefwijze wil zeggen: altijd grondstoffen in huis hebben om iets te maken, van het begin tot het eind.

Gemengd bedrijf als leefwijze wil zeggen: naast een baan hobby's hebben die je emotioneel onafhankelijk maken van het werk. Naast de baan een centje bijverdienen met redactiewerk.

Gemengd bedrijf als leefwijze wil zeggen: naast de geliefden vrienden hebben, vriendinnen, andere geliefden.

Gemengd bedrijf als leefwijze wil zeggen: na een dag kantoorwerk een rondje rennen. Na een dag in de tuin werken de krant lezen. Na een uur tv kijken een puzzel oplossen. Naast een luxe kant en klaar toetje een pan soep koken vanaf het weken van de bonen via het snijden van de groenten tot het afmaken met zout en kruiden.

Gemengd bedrijf als leefwijze wil zeggen: wie chagrijnig wakker staat gewoon op, eet brood, drinkt thee, gaat naar het werk en ergens op de dag is de chagrijn verdwenen.

Gemengd bedrijf als leefwijze wil zeggen: wie denkt: dit lukt mij nooit; begin bij het begin, graaf je als een molletje door het werk en verdomd, het groeit, het wordt, het komt af.

Gemengd bedrijf als leefwijze wil zeggen: zal ik maar snel even een brood kopen? Nee, toch maar niet. Schaal pakken, meel en zout en gist afwegen, mengen met water, deeg kneden, brood vormen, te rusten zetten, in de oven bakken, whaaw, daar staat een brood op het aanrecht.

Ja ja, dat heb je allemaal al eens eerder gezegd. Het klinkt aardig maar het riekt ook wel een beetje naar propaganda, zeker nu je er weer over begint. Op zo'n manier verheerlijkte Hitler het arische ras en deden de macrobioten suiker en zuivel in de ban. Oftewel. Zijn er soms misschien mogelijk ook lichtelijke nadelen aan het gemengde bedrijf?

Inderdaad, nu ik er bij stil sta. Iets heeft het wel van een zwart gat. Gedempt. Voorovergebogen. Ineengebogen. Afgesloten.

En als ik verder nadenk: lach niet zo hard, huil niet, schreeuw niet zo, doe niet zo overdreven.

Spreek met twee woorden, zwijg als grote mensen praten, wie denk je wel dat je bent?

Scheer die baard af en ga toch eens naar de kapper en draag niet zo'n stomme lange rok en de minirok is je veel te kort.

Inderdaad. Gemengd bedrijf als leefwijze?

Ga eerst eens in de stad rondkijken...

Irena

Ze is een week hier; Irena kent de stad als is ze één van de honden die weliswaar hun eigen domein hebben, maar die even zo vrolijk hun neus achterna gaan voor een uitstapje. Waarbij een hond trouwens niet zo gauw de pont zal nemen of met een stroom mensen een brug zou oversteken en dat heeft Irena dan weer op de honden voor: ze laat zich over de Gouden Hoorn dragen, over één van de twee bruggen waarbij je er niet aan moet denken dat juist nú de aarde zou beven. Ze laat zich de Bosporus over varen met twintig verschillende routes en ze boemelt met de trein van voorstad na voorstad, inderdaad: een hond zou zo snel niet in de trein stappen.

Irena verkent de stad als was ze een Anatolische op zoek naar werk, maar net als van de zwerfhonden verschilt ze van de Anatolische: die zoekt echt werk en onderdak, verkoopt pakjes zakdoeken, gebreide sloffen, verzamelt plastic flesjes. Irena heeft geld en onderdak; ze gaat en staat waar ze wil.

Irena heeft maar één moeten: zich nog niet vast te leggen. De eerste maand nog niet, zo is haar voornemen.

Ze rust uit. Ze zit op de betonnen kade. Deze kant van de Bosporus schijnt koeler te zijn; hier heeft de sultan zijn zomerverblijf laten bouwen. Wandelde hij vaak over deze kade? Nog geen geraas van auto's over de Bogozici Köprüsü, nog geen chaos van boten kriskras over de Bosporus.

Stilte. Voorbij dobberend water. Groene tuin. Koelte van over het water. Irena pakt een appel, rits de rugzak dicht en staat op.

Emre

Emre ziet zichzelf in een winkelruit. Netjes, dat is alles. Je kunt toch geen klant laten tekenen en zwarte nagels te hebben. Je hoeft echt niet in driedelig kostuum je werk te doen; Emre grinnikt bij de gedachte. Dit groene hesje krijg je van de baas. Gülsün is er uit geflikkerd. Verkreukt T shirt. Altijd. Ook na waarschuwingen van de baas. Bülent is er uit geflikkerd. Waste zichzelf niet, stonk op een kilometer afstand. Voor hen tien anderen, zo is het.

Emre beziet zichzelf nog een keer in de winkelruit. Grijsbruin T shirt. Zwarte broek van soort tent stof. Geen vouw in de pijpen. Geen plooiën vanaf de heup. Moderne snit. Bruinleren riem. Mosgroene hes, papieren in borstzak. Best wel gedistingeerd voor een kruier.

Niet dat hij het er om doet. Dit nette zit gewoon in hem. Zeewater genoeg daar bij hun krotten. En een waslijn extra is gauw gespannen. Al vindt zijn moeder het onzin, elke dag schone kleren. Ze laat hem begaan. Ze veegt de vloer elke dag. Ze kookt. En ze geeft de broertjes en het zusje van Emre maar één keer per week schone kleren en verder basta. Ze zit met de andere vrouwen voor het huis, pardon, voor het krot.

'Jij wil hier zeker weg,' zegt ze altijd tegen Emre.

Zeker te weten, hij wil daar weg. Al is het de mooiste plek van de hele wereld.

Er komt een stroom mensen uit de metro. Emre wacht niet. Als een golvende lijn gaat hij met het rek door de mensenmassa.

Suzanna

huisjes en thuis

Toen ik de eerste keer in Amerika was, was ik verbaasd. Niemand op de fiets. Nie mand. Schoolbussen om de kinderen op te halen en weer thuis te brengen. Auto's om naar de supermarkt te rijden. Boodschappen inladen en weer naar huis. Per auto naar de Mc Donald, naar de Pizza Hut, naar de Seven Eleven, oftewel vervoer was synoniem aan auto.

De fiets was iets voor 'een toer.' De fiets was iets dat je na 'de toer' weer goed opborg. Ik was te gast bij mensen die een apart vertrek hadden voor de fietsen. Daar werden de superluxe racefietsen gepoetst en geölied alvorens ze weer opgehangen werden.

Ik prees me gelukkig om in een land te wonen waar iedereen nog fietste. De kinderen naar school, de mensen naar hun werk. Om boodschappen te doen. Naar de kerk, naar de vergadering, hup, op de fiets.

Het is nu vijfentwintig jaar later en het straatbeeld is geheel veranderd. Elk huis heeft een auto voor de deur, soms twee auto's. Rijen auto's bij het schoolplein. Mijn god, het sluipt er in. Het sluipt er in dat je je verplaatst in

een blikken omhulsel. Dat je niet de smalle ruimte inneemt van een fiets, maar de rechthoekige ruimte van een auto. Wie eenmaal zo'n blikken huisje gewend is met zachte zitplaats en met verwarming, die gaat niet meer terug. Al maakt dit blik lawaai. Al spuugt het stinkende gassen uit tijdens het rijden. Je gaat niet meer terug. Ook Nederland kent kinderen voor wie 'gaan naar' synoniem is met 'auto.'

Wat mijzelf betreft: heb ik een tijdje een auto nodig dan schaf ik zo'n blik aan. Heb ik hem niet meer nodig dan gaat hij de deur uit. Want eigenlijk is er voor mij geen groter genoegen dan: de voordeur open te maken, de fiets naar buiten te duwen, de deur achter zich op slot te doen en daar bevind ik mij: in een enorme ruimte. Vol lucht. Vol licht. Vol medeschepselen zoals daar zijn: bomen. Vogels. Grassen. Rustig zoef ik op twee banden door de wereld. Hele grote luchtruim als thuis.

Irena

Het is T shirt en jasjes weer. Of is het twee T shirts-over-elkaar weer? Wie eenmaal loopt krijgt het gauw te warm. Irena ritst haar jasje open. Vaal oranje jasje. Zeegroen T shirt lange mouw en daarover huidkleurig T shirt korte mouw. Per ongeluk zo aangekleed vanochtend. Het beviel haar prima toen ze in de spiegel keek. Dus heeft ze het zo gelaten. Het enige dat ze nog goed controleerde: zitten ze niet binnenstebuiten?

Fleurig figuur stapt rond op helderrode Dr Martens. De rust die in het zomerpaleis heerste is helemaal voorbij. Irena loopt in de richting van het station. Het is een drukke verbindingsweg waar ze langs moet. Ze kan rechts wel straatjes in, afdalen naar de Bosporus. Maar – Irena tuurt nog eens goed op de kaart – dan moet ze verderop toch weer omhoog naar deze weg. Er zijn hele afgesloten terreinen hier langs de Aziatische oever. Ziekenhuis. Begraafplaats. Militair terrein. En zin in klimmen heeft ze even helemaal niet, dus nu maar tout droit op deze hoofdweg. Drukke weg met auto's, dat wel, maar nog lang geen toeterende bumper-aan-bumper drukte zoals aan de Europese kant. Ze zou het hier noemen: buitenwijk. Of: slaapstad. Of: het hoort dan wel bij Istanbul maar de verhouding is zo dat deze kant haar blik gericht houdt op. De andere oever.

Emre

Emre weet eigenlijk totaal niet meer of hij het nog haalt. Het is al tien over elf en hij heeft pas vier klanten gehad en op de lijst zijn er twintig. Lopen zonder rek zou nul komma nul probleem zijn, zo heeft hij vroeger hele dagen de stad doorkruist. Maar mét bagage.

Het zweet breekt hem uit. Ruikt iedereen hem nu? Mismoedig mechanisch verzet Emre zijn voeten. Hij haalt het best wel; hij heeft nu de vier meest uiteen gelegen adressen gehad. Maar toch: waarom is hij niet gewoon altijd thuis gebleven. Beetje koetsje bij schuren, beetje koetsje opschilderen en tsjakka, in de rij gaan staan wachten op de volgende boot met toeristen die allemaal een ritje komen maken. Zelf op de bok zitten. In plaats daarvan is hij zelf het trekpaard; het rek is zijn koets.

Ineens is Emre niet moe meer. Het rek hoort bij hem. Rek en mens zijn één. Niemand met een zweep. Geen vracht toeristen. Geen juk om zijn rug. Allez. Wil hij links of recht of zelfs achteruit, niemand die hem iets belet. Het rek is deel van zijn ribbenkast; 't is dat er geen bloed doorheen kan stromen maar anders.

Suzanna

redeneren

Je zult maar een boom zijn en aan de plaats gekluisterd staan. Ook een boom wil wel eens aan de wandel? Maak je niet ongerust zegt de boom. Wij wandelen ook. Al is dat met het blote oog niet zichtbaar. Kijk naar de zaden, wij werpen ze elders en de wind verstrooit en daar zijn we opnieuw. Wij wandelen dus ook. Alleen is ons gevoel van tijd trager dat bij jullie. Tegen de tijd dat wij ons verplaatsen hebben jullie jezelf al dood gepend, zo ziet het er voor ons tenminste uit.

Oftewel: een boom opzetten is leuk, maar verder niks. De waarneming is altijd gevangen in ons denkgeraamte.

Dit als inleiding op een bericht in de krant dat Chinezen hondenvlees eten. Is dit vlees op, dan hoort men vanuit de restaurant keuken gejack, een mep, stilte. Krijgt men een half uur later het vlees geserveerd.

Wat mij betreft gaat zo'n krantenbericht door merg en been.

Maar of Chinezen dus wreder zijn dan Nederlanders?

Wat mij – mijn gedachten raam – betreft niet. Wat mij betreft is er geen verschil tussen wie in de supermarkt keurig verpakte bakjes vlees kiest uit een meterslange vitrine met overduidelijk rood doorbloedde mootjes van ettelijke dieren en iemand die in China hondenvlees bestelt.

De Nederlander wenst niet na te denken van welk dier het vlees een stukje was. Wenst niet stil te staan bij alle stukjes aaneen en nog niet dood gemaakt en hoe dat dan rustig geademd had.

In China wenst men dit gerust te weten. Minder sentimenteel, minder hypocriet.

Niets dierlijks kan ons – zoogdieren – vreemd zijn. De duizendvoudige flitsen van gevoel en gedachten worden hooguit gekanaliseerd door de cultuur waarin we leven.

Bij ons de Nederlandse. In China de Chinese.

Bij ons zien we vrachtauto's vol plastic kratten vol opeen gepakte kippen over de autoweg gaan.

Of we snuiven de geur op van varkens die hutje mutje in de laadruimte van een vrachtauto staan; de vrachtauto is allang voorbij, de geur hangt nog in de straat.

Sluit dan maar rustig ogen en neuzen en denk maar niet aan alles wat zich af speelt als de vrachtauto bij het slachthuis arriveert maar om dan te zeggen: wat een wrede mensen, die Chinezen.

Irena

Het eerste wat Irena op het station zoekt is een toilet. 0,5000000 lire kost het. Ze betaalt en gaat naar binnen en komt in een vrouwendomein terecht: klapdeurtjes naar de toiletten blijven half open staan, geen van de drie toiletten zijn vrij. Irena wacht. Over de hele breedte van de ruimte is een wastafel; Anatolische vrouwen hijsen hun been omhoog, halen de voet onder vele lagen rokken vandaan en geven hem verkoeling van stromend water.

Het toilet bestaat uit een porceleinen bak op de vloer. Papier is er niet. Of ze dan misschien hier haar handen al moet wassen, in het spoelwater? Ze weet het niet.

Ze zijn niet verbaasd, de Anatoliërs aan de wastafel. Ze schuiven een stukje op. Irena plenst water over haar gezicht en houdt de handen onder de kraan.

Verderop in het stationsgebouw is een stalletje met snoep; Irena koopt cashewnoten en een fles water.

De spoorrails liggen diep onder de overkapping, spoor naast spoor begint haaks op de hal en waaiert in de verte uit.

Maar trouwens, waar zijn de drommen passagiers in deze stad van twintig miljoen? Is het hier altijd zo stil rond drie uur in de middag.

De loketten bevinden zich in de enorme hal. Iedereen lijkt hier verdwaald, alle mensen lijken poppetjes, het loket een poppenhuiskraampje.

Irena loopt naar buiten en gaat op een betonnen bankje zitten.

Emre

Het is dat Emre zijn rek tegen het lichaam draagt, anders zou hij het kwijt kunnen raken hier. Nergens is het drukker dan in de zoek, nul komma nul auto's maar drommen mensen. Emre baant zich een weg. Naar zijn pakketten heeft hij geen omkijken, die haalt niet zomaar iemand er af, zo'n zwaar rechthoekig blok. Hij is maar één keer bestolen afgelopen jaar.

Can ziet hem al aankomen. Hij komt achter de kraam vandaan. Samen tillen ze het pak op. Emre laat Can tekenen. Can zet hem op het pakket, geeft hem een schepje hazelnoten in de hand. Ook thee?

Nee, merhaba.

Suzanna

de mens als paradox

Is er een menselijker beeld dan bijeen te zijn?

Aan een grote tafel te gaan zitten als je thuis komt, krant lezen, thee drinken, huiswerk maken.

Of – andere tafel, andere stadswijk – een kaartje te leggen op het handgeknoopte kleed.

Of: giechelend lopen de vier meiden naar huis en hoewel ze al bijna te oud zijn stampen ze door de plassen.

Of: beide oudjes hebben een plaid over hun knieën. Ze zitten naast elkaar op de bank, elk in een hoek. Ze kijken tv.

De mens bijeen. Wie dit gadeslaat voelt iets resoneren, inderdaad, kudde-
dier zijn we.

De andere kant is net zo waar. Wie alleen maar afhangt van de mede-
mens komt bedrogen uit. Wordt ziek, raakt in de war, wordt een notoire
klager.

Kuddedier, kan wel zijn. Maar dan wel een soort met eigen voeten en met
een gestalte rechtop en met een eigen huid om het lichaam. Met eigen
hersenen om gewaar mee te worden. Om te overdenken. Om uit te
denken.

Zie een mens die hakt en schaaft en slijpt aan een brok steen. Zie: zij
schept.

Zie de mens met rugzak in de trein. Hij reist over de wereld.

Zie de mens die een muur groen schildert: ze schept zich een eigen ruim-
te.

Zelf ben ik op een boerderij geboren. Bij de volgende boerderij woonde
mijn vriendin, bij haar thuis was het altijd gezellig. Bij ons was alles stren-
ger, kaler. Wij stonden bekend als het 'los-zand-gezin'. Allemaal ergens op
het erf. In de avond bijeen, maar elk in eigen boek verdiept. Zeven werel-
den in één keuken; opa en oma in hun eigen vertrek. Het was niet moeilijk
om het huis uit te gaan op mijn zeventiende. Het was voor mij noch voor
mijn broers en zussen moeilijk om uit te vliegen.

Los-zand-gezin als paradox.

Irena

Vóór haar stroomt de Bosporus. Achter haar is het stationsgebouw, Hay-
darpasa. Irena staat op stationsplein. Niks levendigs. Het plein is leeg. Het
station staat met de rug naar de rivier; al heet de rug: voorkant. Een enke-
ling gaat hier naar binnen. De meeste mensen komen vanaf de zijkant. Zij
stuiten zogezegd haaks op het spoor. Ze komen onder een enorme over-
kapping terecht, kopen een kaart in een hokje op het perron en springen
de trein in. In de hal hebben ze niks te zoeken.

Er was een rij stoelen in de hal, er waren wachtende mensen, er was een
loket. Voor buitenlandse tickets? Verloren in de enorme hal, zo zaten die
mensen.

Wat een gebouw. Wie ergens van ver uit de binnenlanden komt houdt hier
halt. De trein kan niet verder. De rivier begint. Einde van Azië, uitstappen
allemaal. (Voeten wassen.)

Irena zit op een blok beton. Ze eet nootjes. Het lijkt wel een niemandsland
hier, dit plein, dit bankje. Azië. Rivier. Europa. Grensgebied. Leegte.
Behalve dan de onvermijdelijke meeuwen die bedelen om een nootje.

Emre

Emre's voeten komen beurtelings op straat terecht. Zijn sandalen zitten gegoten. De blote voeten zijn bestoft. Geeft niet. Thuis is een hele zee voorhanden. Morgenvroeg verschijnt hij weer met schone voeten op het werk. O wee trouwens wie dat niet doet.

Emre loopt lekker. Het is of de straat hem steeds een zetje terug geeft. De auto? Waar al zijn leeftijdgenoten van dromen? Nou nee, daar zit Emre niet om te springen. Té goed klinkt hem de stilte van zijn geboorte eiland in de oren. Büyük Ada. Verboden voor auto's.

Suzanna

eigen wereld

Het was een klein stulpje waar ik geboren ben. Het lag daar tegen de aarde gedrukt, het rees er uit op en dan ging de aarde verder. Het lag aan een zandweg met bomen en een sloot er langs. Het lag te midden van akkers, weilanden. Op het erf stonden kippenhokken, loodsen, varkensschuur, fietshok. Een tuin, een boomgaard.

Wie met zoveel ruimte opgroeit heeft geluk. De ruimte is er, je mag er in zijn, hoeft niet. Maar dwaal maar rustig. Het weer moest wel erg slecht zijn, wilden wij binnen blijven. Eten op, roetsj, klompjes aan, deel over, achterdeur uit. De letterlijke eigen wereld voor het kind met haar voeten in klompjes.

Was er figuurlijk ook een eigen wereld?

Ook figuurlijk was er een eigen wereld. Wel gaven mijn ouders het ijzeren kader aan: godsdienst, etenstijd, bedtijd. Meer niet. Nou ja, meer niet.

Maar wat ik vooral bedoel: ze bemoeiden zich niet met onze gedachten wereld. Speel maar wat. Zit maar wat te schommelen. Lig maar wat. Loop maar wat. Rondzingende flarden van werelden in eigen hoofd. Niks hoeft uit te kristalliseren, niets hoeft te worden uitgelegd. Alles binnen zichzelf. Alles op eigen tijd naar buiten.

Tegenwoordig lijken de ouders op wezens die een stengel willen zien terwijl het zaadje pas een mini groen puntje naar boven stuurt. Ouders lijken op wezens die de bloemknop het liefst open willen pulken en zeggen: zie, de bloem.

Laat maar geworden zou mijn moeder zeggen. En misschien heeft dit wel niets met letterlijke ruimte te maken maar alles met figuurlijke.

Irena

Ze steken uit de zee omhoog. De Prinseneilanden; negen moeten het er zijn. Irena heeft de eerste twee overgeslagen; bij Büyük Ada stapt ze de veerboot af.

Drommen toeristen staan te wachten voor de terugtocht.

Irena loopt langs hen, zet voet aan wal, staat stil. Iets snuift ze op.

Er lijkt maar één richting mogelijk: rechtdoor, richting plein. Ronselaars langs de kant: kom hier eten, kom hier een fiets huren, kom kom kom.

Op het plein ziet Irena wát ze rook. Paard. Paardenlichaam. Paardenvijgen. Ze staan voor de karretjes ingespannen. Ze wachten geduldig. Kom toeristen, kom. Koetsje vol, volgende koets.

Irena betaalt een ritje.

Daar is het geklik klak van het paard. Het geratel van de wielen. Irena maakt zich zo licht mogelijk; het paard lijkt haar te scharminkelig om hen zessen te trekken, zeven als ze de koetsier mee rekent.

De huizen zijn tegen de heuvel gebouwd. Vergane glorie huizen en in glorie herstelde huizen, compleet met elektronisch hek. Geen auto te bekenen. Dames op de fiets met rieten manden aan het stuur.

Geen paard komt hen tegemoet, de ronde lijkt identiek te zijn voor iedereen. Iets is er dat Irena niet aanstaat. Hoe lieflijk vakantieachtig de statige huizen er ook uit zien. Ze zit in de toeristenfuik, getver. Opgespoetst. Aangeveegd. Maar mager paard spreekt niet van welstand. De magere koetsier evenmin.

Irena maakt zich zo licht mogelijk. Er hangt een tredmolen sfeer. Er hangt ook iets anders. Irena weet niet wat.

Emre

Er zijn hoofdbanen en er zijn zijbanen. Emre kent het patroon van de stad uit zijn hoofd. Deze straat is volgepropt met flats. In de portieken zitten de vrouwen te kletsen. Kleine kinderen sjezen rond op hun fietsjes, stuiven naar de kant als er een auto komt. Emre is meer dan hoogst interessant. De kinderen fietsen met hem mee. Wie geen fiets heeft helpt Emre duwen. Emre denkt aan zijn zusje. Ze zit nog niet op school. Ze heeft het hele strand om op te spelen. Het hele bos aan de andere kant van de weg. Daar kan ze tussen de paarden spelen die de grond af zoeken naar een sprietje gras.

'Terug,' zegt Emre tegen de vier kindjes. Hij nadert de Vatan Caddassie.

Suzanna

stap

Een trap is een trap en de treden zijn van graniet. Tree na tree biedt voet een plaats en zo zoekt een languit lichaam het portiek door, één twee drie vier vijf trappen af, buitendeur open en deze niet dicht laten knallen, vasthouden tot de deur in het slot valt. Voet voor voet over stoeptegels, keurig haaks gelegd. Kraai op schoorsteen over daken kijkt. Boom na boom rijst op uit omrand perkje temidden van stoeptegels. Vertakte takken zijn kaal, ook als languit lichaam al verderop is. Huizen met lichten en werkelijk verdomde weinig mensen op straat. Wie vier muren heeft en een dak is binnen? Languit lichaam stap voor stap langs alle beraamde muren met mensen daarbinnen die gotweet met wat bezig zijn; steekt drukke weg over, zoef auto's stad in en zoef auto's stad uit. Zoef. Zoef. Stap stap stap, geluid van auto's wordt zachter. Laatste huizen achter zich gelaten. Hek klapt. Klap. Eiland van weiland tussen bomen uitgespaard. Ovaal van gras

in boomrand gevangen. En vorige mensenvoeten al gras verplet tot geen gras meer. Pad. Stap. Stap. Eens een blik over het gras dat vochtdruppels draagt. Alles is. Alles staat. Alles blijft. Languit lichaam stap stap. Boom hier willekeurig en daar willekeurig, wild en woest, willekeurig onafgepast. Staat. Al dan niet door blik bezien van languit lichaam stap stap stap is alweer verder. Alles blijft. Alles blijft staan. Alles laat schemer over zich komen. Onaangedaan. Klaphek open. Knal. Dicht. Bos binnenlopen. Stammen als wegwijzers in schemer. Hier staan wij. Ga opzij als je niet tegen ons aan wil botsen. Bosgrond aan voet voor voet hoe zacht van zand. Hoe zacht van naalden gevallen. Hoe zacht van blad vergaan maar hoe dan ook: lange gestalte geen enkele niet de minste invloed op heeft en toch: bosgrond zacht aan voet voor voet. Beuk en beuk en beuk zich ruimte verschaft, als persoon als persoon als persoon hier helling bemant. Mag best blik werpen deze mens languit maar arriveert toch nooit in laatste dunste takjes. Is alweer voorbij. Beuken verdergaan met staan op helling. Niks te maken met deze mens languit. Al heeft haar blik nog zo gewaald.

Merel scharrelt onder bladerdek. Merel stoort zich niet aan voetstappen of heeft situatie in ogenschouw en vertrouwt?

Dan nog het schapenweilandje met het schuurtje. Schapen en lammeren op hoefvoetjes doorkruisen. Lange gestalte niks bij zich, geen kleinkinderstemmetjes, geen brood, geen wortels dus schapen nauwelijks opkijken. En hier alweer de stad. Hoe donker het is in het licht van de lantaarns. Had lange gestalte zojuist nog iets kunnen zien? Stap voor stap over stoeptegels en over drukke straat en zijstraat in. Sleutel in hand alvast. Sleutel in slot, deur openduwen, deur vasthouden, niet dicht laten knallen. Stap voor stap één twee drie vier vijf trappen op. Eigen deur binnen. Vier muren en een dak.

Irena

Ze was met de boot terug gegleden, diagonaal over de Bosporus, laverend tussen de schepen die de Zwarte Zee in willen en de schepen die terug kwamen – hoe zijn de verkeersregels op het water? – en ze was de brug over gelopen en nu is ze alweer dichtbij haar hotel als ze belandt in een zojuist afgebroken marktstraatje en hoe daar als bij toverslag de opruimploeg opduikt. De onofficiële opruimers wel te verstaan, de jongens met hun karren en rekken en zakken en hoe ieder precies schijnt te weten wat hem te doen staat: karton plat vouwen, plastic bijeen garen, flesjes oppakken, houtrestanten meenemen. Een stomme film is het waarin Irena loopt en als ze aan het eind van de straat achterom kijkt is iedereen weg op één man na. Hij staat op het dak van een winkel, vouwt rustig doos na doos in elkaar, lijkt het alleenrecht te hebben. Verdomd, geen verwend volkje hier dat zomaar een toelage krijgt voor zes maanden.

Emre

Hij heeft het gehaald vandaag maar vraag niet hoe. Kapot is Emre. Hüseyin en Bülent dragen zijn pakketten van het rek naar de lift. Klaar. Uitgewerkt.

'Blijf toch gewoon bij ons slapen,' zegt Bülent.

De schemer valt over de stad. In het tl licht van het kantoor tekent Emre zijn lijst af; noteert dat hij overnachten zal in het huis. Twee lira minder loon eind van de week, het zij zo. Met z'n drieën lopen ze naar de overkant. Ze hijsen hun rekken omhoog, zetten ze op de binnenplaats, klimmen de drie trappen op en nee, Emre hoeft niet als eerste onder de douche, gaan jullie maar.

Hijzelf gaat op het tapijt liggen en komt voorlopig niet meer overeind.

Suzanna

vijftig plus

Het lijkt op een terug trekkende beweging. Niet: terug trekken uit het leven.

Wel: terug trekkende beweging van zichzelf als het middelpunt.

Het dient zich vanzelf aan maar het gaat niet vanzelf. Het is als met de eerste schreden op skeelers: bibberend sta je rechtop, je durft de grond bijna niet los te laten om een voet te verzetten.

Bibberig. Bangig. En onmiskkenbaar die richting in getrokken.

Niet meer van de ene drukte in de andere te glijden, niet meer zichzelf als voortgaand doordenderend wezen die het huishouden draaiende houdt plus haar eigen baan heeft plus haar eigen vriendinnen heeft plus plus plus. Oftewel: de taken staan vanzelf te wachten en daar beweeg ik me naar toe en zo ben ik één voortdurende lijn.

Niet meer. Verdomd vreemde beangstigende gewaarwording van desintegratie, van geen verband tussen het ene wat ik doe en het andere. Lege tijd die niet automatisch wordt volgezogen met wat nog moest.

Bij komen. Bij zijn. Verdomd, alles al klaar en nog tijd over.

Het stomme gevoel van tot op heden ook maar wat aaneen geregen te hebben, zelf als een stoomlocomotief door de dagen te zijn gepuift terwijl...

Had het ook anders gekund dan? Misschien niet. Misschien zit het in ons biologisch ritme totdat...

Lieve lezer, het slaat toe bij wie de vijftig gepasseerd is.

De hemel kan grijs zijn en de wind koud en ik maak mijn rondje kaaltjes kleintjes ineen gedoken en iets anders verlang ik niet. Ik val samen met dit figuurtje in de winterse grijze dag waarop het maar niet licht wil gaan worden. Ik hoef niets, ik hoef geen zonverlichte wereld en ik hoef geen grootse verhalen te vertellen als ik thuis kom. Hoewel...

Wie ben ik dan? Waar moet dat naar toe met mij?

'Mij' slaagt er een moment in om de dikke rode draad van het eigen leven niet meer te zijn. Om een stipje te zijn.

Desintegratie, angst én vreugde van aan te zijn gekomen. Zo voelt zich deze vijftig plusser.

Irena

Wie ook op straat leeft, moet wel denken dat zij een gek is. Zo groot, zo enorm onafzienbaar groot als deze stad ook is, het begin en het einde zijn altijd weer de kade, de tram, de Aya, de Galata, de straten in de oude stad die nog steeds onwennig staan tegenover de stroom van auto's en bussen en busjes.

Niemand vraagt haar meer of hij haar schoenen zal poetsen en dat niet alleen maar omdat ze rood glimmend zijn van de lak. Ze weten toch al dat ze nee zegt.

Bij de kraampjes koopt Irena tomaten en noten en sinaasappels en een brood. Ze vervolgt haar weg naar beneden.

Tussen enorme basaltblokken komt de Marmara tot staan en voor het basalt is een strandje van zand en steen. Irena kiest een plek in de buurt van de vissers. Ze spreidt de doek over het zand en gaat zitten.

Er zijn jongens die zich al in het water wagen, ze duiken vanaf de zwarte blokken en laten zich daarna opdrogen: languit op het basalt. Alleen in onderbroek gekleed.

Tussen de steen brokken drijft allemaal troep. Hier loont het niet de moeite om flesjes te verzamelen. Honden en katten wagen zich hier niet in het water om etensresten te bemachtigen.

Zo vertrouwd als haar deze plek op zondag is, tussen de picknickende gezinnen, zo op haar hoede zit Irena hier vandaag. Auto komt het zand op gereden, twee jongens stappen uit en lopen naar het basalt.

In Holland zouden dit soort plekken allang gefatsoeneerd zijn tot officieel beheerde strandjes maar niet in Istanbul. De stadsranden liggen er maar bij. Overal. Troeperig als hier. Even ziet Irena haar kunstwerk voor zich, hoewel...

Ze spoelt haar vingers schoon, schroeft de waterfles dicht, klopt de doek uit en gaat weer op weg.

Emre

Hollen en stilstaan is het; gisteren hollen en vandaag is het rustig; tien adressen. Emre heeft zojuist bij TNT drie pakketten afgeleverd en één opgeladen en hij rammelt van de honger. Honger. Pauze.

Het rek mag op de binnenplaats van TNT blijven staan en alsof hij door zijn rug ademt, zo lichtjes loopt Emre naar omlaag. Hij koopt een zakje olijven en een brood en rent richting het strand, steekt zijn hand op naar de vrouw die hem tegemoet komt – rode laarzen, hij heeft haar vaker gezien. Hij rent regelrecht naar het basalt, wil niet alleen eten maar ook een duik nemen. Te lente achtig is de zon vandaag. Emre zoekt een platte steen, knoopt zijn overhemd los, hangt deze netjes over een punt, maakt de riem open, stapt uit zijn broek en legt deze recht op het basalt, duikt het water in. Verdomde koel, Emre's huid trekt samen van schrik maar het volgende moment doorgolft hem de warmte. Emre crawlt door het water, ziet in een flits nog het rood van de laarzen op de oever, knijpt zijn ogen tot spleetjes en ziet alleen nog spetters water in regenboog kleuren.

Terug zwemt hij op zijn rug. Emre klimt op de basaltblok, schudt zijn lichaam en gaat languit liggen. Verdomd, zelfs de steen heeft al warmte op geslagen.

Suzanna

vorst

Het vriest ijzingwekkend.

Het vriest nog lang niet zo hard als in Rusland. In Rusland vriezen mensen dood. Bij ons hebben we voor de daklozen opvanghuizen met verwarming en met warm water.

Evengoed: het vriest dat het kraakt. De bomen trekken zich nog verder in zichzelf terug. Als strakke lijnen staan ze afgetekend tegen de wolkenloze hemel. Het is ochtend. Het is schemerig. Pluimpjes rook stijgen op uit huizen waarin men wakker geworden is; hoog die thermostaat, onmiddellijk.

Kou moet, zei de Joegoslaaf (en in datzelfde jaar 'de Serviër.') Kou moet de tarwe geselen. Joe hoe, veel mooi zaad in de zomer.

Wie binnen blijft zitten en meer en meer kleren aantrekt en hoger en hoger die verwarming zet en verder en verder ineens duikt: hoe zou haar bloed ooit op gang komen?

Doe de jas aan. Stap naar buiten. Snuif op die intense vorst. En wat bijna bevroren leek slaat om in tinteling. Het eigen motortje werkt.

O wee wie eenmaal terug deinst.

Irena

Rafelranden, vanzelf, natuurlijk, waar een heuvel uit het water komt op gerezen daar is het stenig. Gruizig. Onvruchtbaar. En ineens begrijpt Irena de wildvreemdste plek waar buitenlandse mensen in haar land zitten te picknicken. Een verloren stukje fabrieksterrein, de rand van het kanaal. Ze hebben geen picknicktafel nodig en ze hebben geen gladgeschoren grasmat nodig en verdomd ja, zo iets: ze bouwt daar een strand, een stenig stuk stand mét kale struik, mét hond ook liefst en daar verschijnt de familie. Installeert zich.

Irena wil van gekkigheid. Even. Rennen. Zoveel ongeëxploiteerdheid hier, waaaaw, dat is het.

Emre

Emre denkt. In witte onderbroek ligt hij op de steen. Hij heeft tijd om te blijven liggen, tot ook de achterkant van het katoen droog is. Emre denkt fluitend. Je schopt het nog ver, zei z'n baas vorige week. Je verzorgt jezelf goed, je bent rustig, je bent beleefd. Ik maak jou coach van de jongens. Jij verdeelt het werk. Jij lost het op als het druk is. Je krijgt honderd lira meer in de week.

Nee bedankt, had Emre gezegd. Hij is al de koning te rijk. Wat zou hij: keizer willen worden? Had hij zijn vaders zin gedaan, dan was hij koetsier geworden. Paardenmenner. De toeristen rond gereden. Twintig keer per dag hetzelfde rondje. Niet weten of je spijt moet hebben met het paard of met jezelf of misschien zelfs wel met de toeristen? Nee, dank je wel. Hij was vertrokken naar de stad.

Wie begonnen is met het zoeken van plastic flesjes en van blikjes; wie in vuilniszakken gegravid heeft en wie savonds nog niet genoeg bijeen had gescharreld om de huur van zijn rekje te betalen, zo iemand is nu koning. Vast werk, schone kleren, geen gegravi meer, elke week geld.

Maar coach worden? Hij zou zich schamen. Zou hij zich schamen? Het is iets anders. Niets wil hij kwijt van zijn huidige plaats. Hij wil elke morgen te horen krijgen wat hij moet doen. De pakketten op laden. En daar ga je dan. De vrijheid van de voorgeschreven route, Emre grinnikt om zichzelf. Dit snapt niemand. Als hij het zelf maar snapt.

Emre verschuift van plek en gaat op zijn buik liggen. De zon die gratis deze steen heeft voorverwarmd. En het is pas maart.

Suzanna

gras

Wat daar uit de aarde komt zetten is gras. Wat daar de kop omhoog steekt is een spriet. Wat daar zich breeduit een plek verschaft is gras. Het stoelt uit, het groeit aaneen tot zodes, het laat geen aardplek onbezet. Teneinde. Zich een plaats te verschaffen. In de zon.

De zon tuimelt er op met alle kleuren. Gras absorbeert geel en rood. Gras absorbeert geen groen. Groen ketst af. Zo zien wij gras als groen.

Gras twinkelt in zonlicht.

Gras drenkt zich in zonlicht.

Gras trilt in zonlicht.

Gras baadt in zonlicht.

Gras eet zonlicht en groeit.

Hang boven de aardplaneet en zie: groen.

Loop over de aardplaneet en zie: groen.

Gras in duizend aangepastheden bedekt de aarde.

Graan behoort tot de familie der grassen.

Graan in duizend aangepastheden geeft dagelijks brood.

Zie het kind, het kruipt over de grasvlakte. Kraaiend is het in haar element.

Irena

Auto's denderen langs het restant van de stadswal, niet dat ze deze af hebben gebroken teneinde de weg langs de zee te laten lopen, dat niet. Maar verder: geen bordje 'verboden toegang', geen prikkeldraad rondom deze eerbiedwaardige oude muur. Het vroegere nut heeft de muur evenmin. Geen vijandige boten die met geheven kanonnen aan komen varen, Irena kijkt door een gat. Zee. Wachtende boten. De ooit eens steen voor

steen opgebouwde vesting houdt het nog net en daarmee is alles gezegd. Verweerde afgeronde steen. Naar middenste midden terug getrokken. Kan een steen dieper bruin zijn? Kan een steen een kleur van mos hebben maar dan bruin?

Irena waadt tussen de rotzooi door, ze wil naar de buitenkant van de muur. Geweldige muur als beschutting tegen zeewind, zo moeten ettelijke picknickers gedacht hebben en inderdaad: geen beschermd monument hier en evenmin schoongehouden door de stadsreiniging.

Aan de achterkant is de zooi niet minder, een sneeuwschuiver zou hier wonderen doen. Irena gaat tegen de muur staan, smal oppervlak voor haar voeten op eeuwenoud begin van de heuvel; zee zover haar ogen zien en in de verte de wazige omtrek van het vasteland. Dobberende schepen die wachten op een plaatsje in de haven. Muur als kruikje tegen haar blote handen; Irena draait zich om en legt haar wang tegen de steen.

Emre

Zijn geslacht wordt hard tegen het basalt. Het basalt moet ooit korrelig geweest zijn; water krijgt alles glad. De zon heeft de steen zo teer voorverwarmd. Emre schuift zijn onderbroek een fractie omlaag. Zijn handen tegen de heupen, duim achter elastiek, niemand die vanaf de kant iets ziet. Kleinste bewegingen evenmin zichtbaar. Voor zijn geslacht doen ze zich voor als lange slagen langs de steen.

Geslacht ontaardt. Emre legt zijn armen als vlerkjes boven het hoofd. Hij ligt tegen de steen. Hij stelt het moment uit van opnieuw het water in te duiken.

Suzanna

fotografisch

Zijn er vrouwen die het niet fotografisch herinneren?

De dag is zonnig en de fietstocht is vol letterlijke verwijdering. Zo letterlijk dat ze in haar boosheid een andere weg in gaat – 'ginds zie ik je wel weer' – en, eenmaal op deze weg, de schrik haar om het hart slaat: vind ze hem straks nog wel? Waar zijn ze, zo ver in den vreemde. Zo kaal en vlak, ingepolderde uiterwaard maar al zo vroeg ingepolderd en met zoveel populierrijen langs de weg en opgegroeid struikgewas, werkelijk, in een mum is hij aan haar zicht onttrokken. Ze sjeest des te sneller en met kloppend hart, het kan toch niet waar worden dat ze hem daarginds mis'fietst' en ze weten geen van beiden de weg hier. Shit wat is ze toch ook een kinderachtig wezen, kan ze nu nog niet een keer waarderen dat ze met iemand fietst op deze dag, dát hij met haar gaat. Waarom moet ze weer zo op de spits drijven? Wat een stomme barst die ze zichzelf aandoet, hier racet zij nu met kloppend hart en hoe is hij er aan toe?

Natuurlijk staat hij te wachten. In vreemde leegte fietsen ze verder door het polderland; weiland na weiland was het hier vroeger en in de jaren

zestig zijn er boerderijen verplaatst van het dorp naar hier. Nieuwe oude huizen. God wat lijken ze op die in de Noord Oost Polder. Als dit platteland is. Nieuw platteland dan toch wel. Op geen enkele manier vergelijkbaar met het oude zandgrond gebied waar zijzelf geboren is. Beklemd fietst ze naast hem, ademt de namiddaglucht in die alle plaats heeft boven deze vlakte. Ze legt een hand op zijn arm, gebaar uit nieuwe leegte. Dát je sowieso hier met mij fietst, wil ze zeggen. Wíe je dan ook bent. Ze is niet meer verloren.

Blijkbaar staan ze zo op scherp, lang duurt de onbekommerde leegte niet. Haar hele lichaam stroomt weer vol irritaties, onvervuldheid, waarom hij niet... Bezet lichaam tot over de oren gaat achter hem over een bospad. Patsj, zegt haar band. Niets bij zich maar niet meer ver van huis. Zij bij hem achterop gezeten, fiets aan haar hand. Thuis slaat ze aan het koken. Macaroni. En thuis ziet ze hoe hij haar fiets op kop zet, band gaat plakken en ze is weer compleet vertederd. Deze overvloed aan zorg voor haar, verdomd, natuurlijk zal ze nog met hem vrijen voordat hij straks naar huis gaat, natuurlijk laat ze hem niet onbevreden weggaan, natuurlijk zal ze hem in bed nodigen en zal ze hem in zich toe laten. Op de valreep. Na een weekend vol afwijzing.

Hij weet niet hoe hij het heeft. Hij wil onmiddellijk helemaal blijven, tot morgenvroeg of zoiets, tot de volgende bus of de daarna volgende. Dat wil zij niet. Ze wil hem het huis uit. Ze heeft niet met hem gevreden om hem te laten blijven. Hij moet bij zijn plan blijven, hij moet niet mee zweberen. Hij moet vertrekken, zij moet alleen zijn.

Hij vertrekt. Ze zet de leunstoel buiten. Het is negen uur in de avond en ze zit in de tuin. Naast haar staan de bloemen te bloeien en ze begint een nieuw verhaaltje: 'Ik snap ook niet waarom ik akkoord ga. Mevrouw Celia stapt uit, ze zegt niet eens hoelang de vergadering gaat duren, ze houdt haar hand op. Ik haal de sleutel uit het contact, zij pakt de sleutel en ze sluit de auto van buiten af. Ik weet ook niet waarom ik akkoord ga dat ze me elke keer opsluit...'

Volgend weekend verbreekt ze de relatie met hem. Verbreken ze wederzijds de relatie trouwens, werkelijk, onmogelijk.

Na een maand blijkt ze zwanger te zijn.

Op de echo zijn twee vruchtjes.

Ze besluit tot abortus.

Ze streelt hen daar onder haar buikhuid en ze vertelt hen duizend verhalen en ze zendt hen heen in de maanverlichte nachten.

En – gekke vraag natuurlijk – maar of ze af en toe misschien even in de buurt willen komen.

Irena

Alsof ze hier al eeuwen woont. Alsof haar vriend thuis niet bestaat. Alsof haar familie iets uit een vorig leven is. Om van eengezinswoningen en gemillimeterde perkjes in tuinen en hele straten met dezelfde huizen maar niet te spreken.

Haar mobieltje heeft ze afgezworen. Ze wil niet meer bereikbaar zijn, niets afluisteren, weg met dat kloteding.

Ze is alweer twee maanden hier. Ze woont alweer twee maanden op dezelfde kamer. Is ze Istanbul? Is ze studente in Istanbul? Breng haar ergens geblinddoekt naar toe en haal die blinddoek weg en als ze niet onmiddellijk weet waar ze is dan weet ze het toch zeker na een paar straatjes.

Irena trekt de voordeur achter zich dicht. Op de hoek van de straat koopt ze vers sinaasappelsap. Ze zet koers naar Kemalpassa. Daar tegenover het Senator hotel heeft ze die sjouwers zien vertrekken.

Geregeld. Volgende week krijgt ze er één mee. Van Yenikapi naar Beyoglu en dan drie big bags vol met strand zand? Tuurlijk, waarom niet.

Emre

Naast hem ronken de auto's. En de bussen trouwens en hoe uitgestrekt Istanbul ook is, de touringcarbussen gaan maar in één richting: de Aya. En de Blauwe. De auto's trekken op als het stoplicht groen wordt. Verderop gaat het weer stapvoets en in al deze uitlaatgassen heeft Emre geen zin.

Hij slaat rechtsaf, neemt de eerste links. Rust aan zijn oren.

Emre grinnikt. Laat iedereen vooral een auto aanschaffen, zeggen de sjouwers tegen elkaar. Tot het pot- en potdicht zit in de straten. Hoe moeten de spullen dan van A naar B? Juist. Met een sjouwer.

De tapijtverkopers groeten Emre. Ze beheren hun schatten gehurkt. Het lijken wel donkere spelonken met duizend stapels kleden daar achter hen. En buiten hangen de tapijten waar ze maar hangen kunnen. Over hekken, tegen muren. Waarom niet eentje op straat gelegd? Laat die auto's er rustig overheen rijden, zo druk is het hier niet en de verkoper heeft alle tijd om te stofzuigen. Hoeveel toeristen zou de winkel lokken met zo'n stunt?

Suzanna

luchtuniversity

Er zijn van die dagen. Liever gezegd, er zijn vele dagen die tamelijk aan mij voorbij gaan. Je wordt wakker en je weet al onmiddellijk welke taken wachten (dagtaken) (hoe de dag is ingedeeld) (wanneer ik waar verwacht wordt) (de dag voltrekt zich) (ik wikkel mijn programma af.)

Zo ook gisteren. Eerst boodschappen doen voor de oude vrouw. Dan op de terugweg naar huis nog snel eigen inkopen doen – zal ze voor haar dochter en gezin toch maar pudding koken of ze een fles vla voorzetten, ja, koop maar John Moir, doe maar geen bitterkoekjes want dat lusten de kinderen niet, doe maar vanille extra en is er nog frisdrank genoeg in huis – en zo sjeesde ze door de stad naar huis waar ze alles uit zou pakken en waar ze snel moest gaan koken want binnen hoeveel tijd zou haar familie al op de stoep staan en verdomd, wat een gehaast, had ze hen nu maar niet uitgenodigd maar ze kent zichzelf genoeg om ook van de dan lege uren niks spectaculairs te verwachten. Huizen en kale bomen in straatverband waar ze doorheen sjeest. De auto's razen voorbij. De lucht is grijs bewolkt boven de stad en ineens...

Ik ben in de lucht. De lucht is er ook voor mij. De lucht doorloopt mijn lichaam. Doordwarrelt mijn organen. Alle huizen wijken terug. Alle bomen wijken terug. Ik ben in de lucht. Klein universum van lucht. Waaruit ik neem. Naar binnen zuig. Ik krijg lucht. Ik krijg zomaar lucht en niet alleen door mijn neus. De lucht tikt ook zachtjes tegen mijn handen. Tegen mijn gezicht. Alle aanstaande verplichtingen van koken, van bezoek, wijken terug. Het is bijkomstig. Het is bijzaak. Dit luchtuniversumpje is alles, is veel, is het minste, is het minimaal noodzakelijkste. Hiermee wissel ik uit. Het gaat met mij waarheen ik ook ga.

Irena

Klote klote klote. Wie eenmaal haar onderwerp weet heeft geen oog meer voor iets anders. Waterkant waterkant waterkant, er is geen andere bestemming meer voor Irena. Erger nog: gewapend met de camera. Een onbekommerde blik is er niet meer bij. Irena haat dit krenge dat om haar schouder hangt.

Het is een hete dag. In rok en T shirt en knalgele sokken in haar rode laarzen is ze de échte toerist die langs de Marmara stapt ware het niet dat geen toerist hier iets te zoeken heeft.

Niemandland. Drukke weg iets verderop. Autoweg van en naar het vliegveld. Strook niemandland. Zand en steen en struikjes. Klein houten optrekje met pony's, zee met eeuwig wachtende boten. Geen mens te bekennen op deze doordeweekse dag.

Hoe dit er over tien jaar uit zal zien? Bomvol gebouwd met flats. Tot aan het vliegveld? Tot de vloedlijn van de Marmara?

Nu nog. Woest. Ledig.

Niet bang Irena?

Beetje bang ja. Zich althans continue bewust dat niemand haar ziet.

Maar vooral verrukking. Twintig miljoen mensenwezens aan de andere kant van de autoweg. Hier: niks, niemand. Het ligt hier maar. Zand en steentjes. Water. Voor haar. Voor de vogels. Hoe ongelooflijk sympathiek haar inmiddels de mensen lijken die hier naar toe komen in de weekends. Auto's in het gras. Manden mee. Kleden mee. En ergens een plaatsje onder de zon. Geen stoelen nodig. Geen picknicktafels. Men. Zit. Op. De. Grond.

Moge het stadsbestuur van Istanbul dit eeuwig woest laten.
In de verte ziet Irena kinderen op het strand. Ze gaat langzamer lopen.
Opletten hoeft even niet. Daar zijn vrouwen. En daar zijn kinderen.

Emre

Grote ruzie gisteravond in het logeershuis. Ayse en Can zijn zo vroom, die douchen en duiken in de kamer tegen de vloer en lezen de koran. Emre en de anderen die tv willen kijken moeten het geluid zachter zetten, ja hallo, deze ruimte is van ons allemaal. En van die blikjes bier die Adnan had meegebracht kom je echt niet in de hel, maar enfin, verhit debat. Wel wijn in de koran dus waarom geen biertje na het werk. Moet vrede bewaren dus waarom dan Koerden vermoorden. Moet eten delen dus waarom dan kinderen dood van de honger in Afrika. Mag Amerika wel haten omdat ze zo rijk zijn, maar waarom daar de koran bij halen.

Compleet stil was het in het logeershuis geworden toen Emre had verteld van zijn zusje. Koorts. Dood. In doek gewikkeld. Naar de moskee en naar het graf en geen moeder die dáár bij aanwezig mocht zijn. Hoe moeder het dode zusje had meegegeven. Aan hen. De mannen. Hoe zeker zijn moeder vanaf dat moment wist: flikker toch op met dit mannengeloof. Ze heeft haar gebedskleed nooit meer te voorschijn gehaald.

Suzanna

kerkklok

Kom klokgelui, kom klokgelui, kom tonen die tuimelen, kom tuimelende tonen door lege luchten en is het zondagmorgen?

Kom eeuwenoude kerk, hoe steen voor steen gebogen gemetseld, hoe hoog de klokkentoren, hoe ruimte geschapen daarboven, hoe open naar vier kanten, hoe plek voor gegoten bronzen klokken.

En klepel. En touwen. En koster.

Kom eeuwenoude klanken bij huwelijk en dood, bij zondagse dienst.

Wij? Wij hadden dit niet meer gebouwd. Wij zijn niet meer zo gelovig, wij sjouwen geen steen meer voor steen, wij liggen nog rustig in bed met plakkerige geslachten; dekbedden met kranten bezaaid en de koffiepot nog niet leeg.

Heb dank mensen uit oude tijden. Heb dank voor kerkgebouwen, heb dank voor deze gewelfde ruimtes tegen het leven van alle dag.

Bewegende klok en hoe de klepel tegen de binnenkant slaat en hoe dit klinkt en hoe de lucht dit voortplant. Bim. Bam. Bim. Bam. Bimbambimbam. Klokken heb dank en wij dan? Wat laten wij ongelovigen ons nageslacht?

Hoofdkantoren, musea, woonwijken maar persoonlijk – nu ik hier even in alle luiheid bij stil sta – persoonlijk houd ik het op bruggen. Sierlijkste rankste schepsels. Doorsnijden leegte. Overreiken water. Verbinden oever met oever. IJlste lijnen der ijelste lijnen dragen ijzersterk. Colonne vrachtauto's als het moet.

Irena

Ze leunen half op het opblaasmatras, stampen met hun voeten in het water om vooruit te komen. Hun kleren hebben ze aan.

Irena ligt op haar rug. Ze hoort het gespetter van de vrouwen. Veilige nabijheid en nu ze ligt voelt Irena hóe warm het is. De steentjes onder haar rug zijn glad gesleten. Spikkels van steentjes in het lichte zand. Een ijl wolkje drijft. Stampende moedervoeten en kinderen die een geul aan het graven zijn, razende auto's over gindse snelweg, getjoektjoek van boten en verder is het stil. Twintig miljoen mensen in Istanbul en hier aan de rand is het zo stil. Kinderstemmen. Gelach van vrouwen over het water.

Emre

Emre heeft geen haast. Het is een uitzonderlijke hete dag voor de maand juli. Emre ligt nog niet op het gras of hij slaapt al. De armen half rond langs zijn hoofd.

Een nieuwsgierige hond snuffelt aan het pakket. Niks te eten, heeft trouwens ook niet zo'n honger, kon het voorbeeld wel eens volgen. Hond gaat op haar zij liggen, legt de kop op de poten. Zon op z'n hoogst beschijnt de vacht. De hond strekt haar kop behaaglijk.

Boven de tapijthandel is het atelier. Twee weefgetouwen, ramen over de volle breedte en de wevers zijn jaloers op de slapende wezens daar in het park. Natuurlijk kennen ze hen, zowel de sjouwer als de hond.

De koepels van de Aya blinken in de hoogste zon. De Blauwe sluit aan als massieve opeenvolging van rechthoeken en halve bollen en minaretten. De straten zijn vol met toeristen, met bussen, met auto's. Het ingesloten park is een oase. De enkeling die het doorkruist ziet hoe Emre slaapt.

Suzanna

vakantiehuisje

De ene is lentegroen met knal lichtblauw. Van de andere is het lijfje lichtroze en de mouwen donkerroze. Vóór op de pyjama jasjes staat Snoopie met een hartje en daaronder 'best friends.'

Naast de pyjama's hangen drie grote badlakens te drogen plus nog de hele rest van de was oftewel: vorig weekend waren wij naar zee.

Wij, dat zijn: mijn beide kleinkinderen en Bernard, mijn geliefde.

Naar zee wil zeggen: naar Zandvoort aan Zee.

Nu zijn we elk op onze eigen plek terug en aan mijn waslijn hangt de was te drogen in vrolijke kleuren, tart de veelvuldige regenbuien want hangt immers op het overdekte balkon. De felle kleuren en de vlakten badhanddoek doen een mens verlangen naar een knal hete aanstaande zomer met roerloze luchten waarin de was in een mum droogt.

Het ene kleinkind is acht, haar zusje zes. Wat doen twee juist in de badplaats gearriveerde kinderen wier voeten in strandzand terecht zijn gekomen, rul zand om te beginnen en dan glad dof zand en dan glad glinsterend zand in de avondschemer en dan de vloedlijn?

De oudste begint. Ze springt heen en weer over het geglinster, haar armen springen mee en uit haar keel borrelen de kreten vanzelf naar buiten. De tweede doet mee.

Zelf was ik achttien toen ik de zee zag. Ook toen was het avond, bij elke voetstap lichtte het strand op.

Mijn vader en moeder hebben bij leven geen zee gezien.

Geef een kind de volgende dag scheppen en emmers en het graaft vanzelf geulen en gaten en het bouwt vanzelf muurtjes; het wenst de zee in haar banen te gaan leiden; vanzelf automatisch speelt het op de vloedlijn.

Binnensappartements hebben vier mensen in één ruimte geslapen. Stapelbed voor de kinderen. Dan oma in het grote bed. Dan Bernard in het grote bed en is de vakantie soms uitgevonden vanwege dit: vier ademende mensen in dezelfde ruimte. Adem die mengt.

Is de vakantie soms uitgevonden om ergens dit nog te kunnen meemaken zoals de mensheid in holen en grotten begonnen is: slapend bijeen. Ademen in en ademen uit en nemen van adem die de ander geeft en geven van eigen adem aan de ander.

Was de vakantie niet uitgevonden, íets zou daar alsnog moeten worden bedacht, zodat oma stil op haar rug ligt en het donker in staart. Rechts van haar is het stapelbed met twee kinderen in diepe slaap. Links slaapt Bernard.

Zouden adems zich mengen als ze één van de drie haatte? Kunnen adems afketsen? In dit vertrek is van haat geen sprake. Vrijelijk zweven de adems dooreen en vrijelijk neemt ieder hiervan en vrijelijk geeft ieder van hen vieren terug. Oma temidden hiervan uitrust.

Het duurt een hele dag en nog is het wasgoed klam. Strijk de pyjama's dan verder droog, strijk de broeken droog, vouw het ondergoed op en leg alles weer terug in de kast. Stapeltje logeerkleren.

Irena

Ze heeft toch geen zwemspullen. De vrouwen hebben ook geen zwemspullen. De zon schijnt wel verdomde lekker. Het water is koud aan Irena's voeten. De voeten gaan gloeien in het koude water. Haar hele lichaam zou gaan gloeien als ze in het water was. Alleen: haar zwemspullen zijn op haar kamer. Die vrouwen hebben ook geen badpak aan.

Irena springt het water in. Het gaat met een vaart als van een waterhoen die zijn concurrent achterna zit. Rent? Vliegt?

Klabaatsj, daar laat ze zich vallen en crawlt de Marmara door.

Emre

Behalve de hond houden ook de wevers de wacht. Ze werpen af en toe een blik uit het raam. Ze kennen Emre. Emre kent hen. Iedereen hier in de onderlaag van de stad kent elkaar. Hoezo? Iedereen is hier met de blote handen gekomen. Iedereen heeft op de banken van het Topkapi Park geslapen, heeft het nachtelijke park met de honden gedeeld. Zoals room uit de melk vanzelf boven komt drijven, zo gaan degenen zich onderscheiden die beleefd zijn, die aanpakken. Droesem. Degenen die werk vinden. Emre bij Merit Packet Service. Zij tweeën bij Otantik.

Suzanna

levend

Van moeders die al twee decennia dood zijn. Dood ja. Maar wat is dood? En of ze zich levend en wel laten betrappen? En wel bij voorkeur... Slaap maar stilletjes half of althans lig maar warm onder hoog opgetrokken dekbed en is het licht. Is het middag en zijn de gordijnen niet gesloten. Is het raam open en beweegt het valletjes van witte katoen en is het hoofd omgeven door kussen en dekbed. Tijd uiteen vloeit. Moeder met punt van schort kacheldeur opent en houtblok naar binnen. Kacheldeur dicht. Bakt de pannenkoeken in uiteengevloeid vet dat wit was en gestold, uitgebakken vet. Theepot achterop de kachel. Zoef. Moeders klompen klikklak over deel. Klink omlaag. Achterdeur uit. Was binnen haalt. Zoef. Muuuk muuuk muuuuuk, voert hongerige varkens. Toktoktok haalt de eieren uit en legt ze in de emmer, ei op ei. Roodbonte zakdoek als hoofddoek. Zwijgt. Zit. Loopt. Zoef. Rustige armen om jongste zusje gevouwen, geeft haar de borst. Uiteen gevloeiide tijd rijgt oma's en kleinkinderen aaneen met moeder als schakel. Kookt de melk. Breekt de takjes tot aanmaakhout. Leest de krant als alle werk gedaan is. Hoe kan een moeder bestaan alsof ze niet bestaat? Alsof ze alleen voor ons bestaat? Hoe ritmisch hoe stilletjes ze alles laat draaien. En zelfs dat ze dood is vindt ze niet erg. Leeft gerust en sterft gerust en kleppert nog zachtjes op klompen rond.

Irena

Zitten gaan kan ze nu niet, liggen al helemaal niet, opdrogen moet ze met kleren en al; keien zijn hier niet zoals aan de Bosporus oever waar de jongens zwommen. Hurken kan. En lopen kan. Maar kom, wenkt de vrouw. Of ze ook thee wil. Ze houdt een denkbeeldig theeglas tussen twee vingers. Hoe zij heet?

'Irena.'
'En jullie?'
'Ayse, Esra.'
'Moeder en dochter?'
'Nee, mijn tante. Jongste zus van mijn pappa.'
'En de kinderen?'
'Twee van mij, twee van haar.'
'En jij, hoe oud?'
'Eenentwintig.'
'Geen kinderen?'
'Nee.'
'Vakantie?'
'Nee. Ja. Ik ben zes maanden hier voor de Biënnale.'
'In Beyoglu?'
'Ja. En jullie? Werk? Geen werk?'
'Moet thuis.'
Het theeglas past in een holletje van zand en nat en wel mag Irena een
plek op het kleed. Hoezeer een simpele lap een huisje schept.
'Morgen ook weer hier?'
'Ja, morgen kom ik weer.'

Emre

Hij richt het hoofd op, plant zijn arm er onder, sluit zijn ogen. Heeft de
droom weer te pakken. Hoefde maar op te springen of hij zweefde, zweef-
de rechtop omhoog en zweefde weer terug, stuiterde uit het niets weer
naar boven, zwom als het ware rechtop door de lucht en hield zich met zijn
armen in evenwicht.
Tijd om zijn ogen te openen. Tijd om op zijn voeten te gaan staan. Emre
klopt zijn broek af, strijkt de pijpen glad, haalt zijn vingers door de haren,
loopt naar zijn rek. De hond bekijkt hem vanuit zijn ooghoeken.
Met één beweging haalt Emre het rek naar zich toe. Het leunt in zijn han-
den en beweegt vrij op wieltjes. Emre's tred is hernieuwd.

Suzanna

arbeid

Het paardje kostte veertig eurocent. De kleuren zijn hoe wonderlijk zacht
in groen, oranje en bruin. Kleuren van aarde. Niet afneembaar, dat niet.
Ergens in India dan toch beschilderd. Trefzeker.
Dit doosje vond ik ook tweedehands. Eén euro. Knalblauw. Randje knal-
rood en geel geslingerd. Pennen zouden er in passen, mijn pennen pas-
sen er in. Pennendoosje is het nu.
Ergens elders is arbeid spotgoedkoop. Goedkoop zoals honderd jaar ge-
leden hier.
Voor de uitzet haakte mijn moeder de sprei.
Voor de koeien draaide mijn vader het touw.

Tussen de bieten hakte hij onkruidje na onkruidje weg.
Op zaterdag harkten wij kinderen het erf.
Schuurden we de klompen schoon met zand.
We schilden met de hele familie peren in de perentijd, moeder weckte ze in.
Oma breide voor ons jurkjes in knal rood en geel.
Boter en brood kochten we trouwens en malen deed de molenaar al.
Iets maken is nu leuk, soms, in het weekend of in therapie. Of als noodzakelijk aangeschafte hobby voor wie met de VUT is.
Elders op de aardbol telt nog geen tijd, telt mensenwerk nog niet mee in de kostprijs.
(Wie kan nog haken, breien, brood bakken, wecken, boter maken, met de hand melken? De kennis sterft patsj binnen één generatie uit. Schluss.)
Mijn kleinkinderen klagen. Mijn vloerbedekking is hard aan hun voeten. De sisal prikt. Er is maar op één plek een kleed. Moeten ze altijd op die ene plek blijven spelen?
Ik ga mij een tapijt aan schaffen. Graag een enorm tapijt. Een zee voor hen om op te spelen. Na het toeristenseizoen vlieg ik spotgoedkoop. Ik zal mij daar in Istanbul een tapijt uitzoeken. Uit honderd stapels van honderd-duizend uren menselijke arbeid. Na de vakantie, dan ga ik.

Irena

De batsen zijn gloednieuw. Het staal is nog zo babyachtig schoon. Lieflijk vlijt de zon zich in de blauwe lijnen. Bemarmd ijzer weerkaatst zon tot sterretjes. Hier loop ik met twee batsen in de hand. Op weg naar Yenikapi. Naast mij loopt de kruier. Hij heeft zich aan mij voorgesteld. Hij heet Emre. Hij heeft de handvaten vast van een ijzeren rek. Aan het rek hangt de big bag. Feitelijk loopt hij zijn werk te doen.
Hij loopt dan wel naast mij, maar hij is samen met zijn rek en hij en zijn rek gaan als apart door de wereld.

Irena draait de batsen. Er spat minder zon uiteen. Het doet niet meer zo'n pijn aan haar ogen.

Emre

Vreemde opdracht heb ik vandaag. Niet alleen vandaag trouwens, een hele week. Ik heb geen vrachtbrief meegekregen. Ik heb geen twintig adressen op mijn werklíjst staan. Biënnale Beyoglu, Bilsar gebouw, Mesrutiyet nummer 164, acht uur. Twintig big bags mee, uitroepteken.
Zij heeft een kruisje op de kaart gezet, op het strand van Yenikapi. Daar gaan we naar toe. Ze heeft ze niet aan, maar ik zou het durven zweren: dit is de vrouw van die rode laarzen.

Suzanna

adem

Mijn ribben zijn een rustige huls.
Mijn heupbotten vormen het onderste bekken.
Schouderbladen wiken uiteen als vleugels.
Aanhechtpunt voor armen vlerkjes.
Adem gaat, zo vrij als een vogeltje.
De buiging van ribben houdt het rustig gevangen.
De flanken van heupbotten verbinden ribben en benen.
De schouders zijn aanhechtpunt voor de armen.
En alles zo stil.
En alles zo als verstarde buis.
Adem daar binnen gevangen.
Schouders ribben heupen losjes.
Romp als frame.
Als ijzeren frame waarbinnen de adem haar gang kan gaan.

Irena

Ze graaft niet diep. Ze duwt de bats bijna horizontaal door het zand. De bats zou op stenen stuiten. Er zou een hap uit het metaal springen. Dunne plakjes strand met steentjes en al. En dan nog iets. Zo dicht mogelijk bij het water. Zoveel mogelijk nog van de Marmara doordrenkt. Het liefst had Irena het museum overgeplant. De ruimte waarin haar installatie komt had ze het liefst met muren en dak en al opgepakt en hier over deze plek gezet. Het moet andersom. Stil liggen de boten te wachten. Tot er plaats is in de haven van Yenikapi.

Emre

Het is hier ook altijd een gewacht van schepen. Istanbul is groot maar de Yenikapi haven is te klein. Zien ze vanuit die boten twee mensen aan het scheppen? Zien ze hen tweeën als klein poppetjes? Emre schuift de bats door de aarde. Geeft zacht mee waar hij op steentjes stuit. Hij loopt naar de big bag, laat het zand vallen. Nog niet te vol, nee. Hij moet zelf weten hoe vol de zak wordt. Om te beginnen moet hij in de stad omhoog. De vrouw heeft hem uitgelegd wat ze van plan is; Emre heeft de tekeningen gezien. Nee nee, helemaal niet onbegrijpelijk. Ze graaft voorzichtiger dan hij. Ze weet natuurlijk niet dat hij zo ongeveer op het strand geboren is. Dat hij zo ongeveer al aan het graven was voordat hij kon lopen, nou ja, bij wijze van spreken dan. Maar wat ze tegen het uitdrogen doet? Want inderdaad, het droogt als een gek daar binnen. Hij moet haar elke dag een vat zeewater komen brengen, wat een grap. Een kunstenaar die meehelpt. Ze had toch opdracht kunnen geven? Emre had wel kameraden opgetrommeld. Maar niks daarvan. Ze schijnt precies te weten hoe ze het wil.

Met deze eerste vracht helpt Emre. Daarna zal hij aan het sjouwen zijn en schept zij de tweede vol.
De zee vindt het goed. De zee legt gewoon nieuw zand neer.

Suzanna

vlaai

Een vlaai is een stukje brooddeeg dat tot plak is uitgerold, gedrapeerd wordt in een ronde vorm en dan kan herbergen: fruit van de bomen en struiken, fruit uit een weckpot. Rijstepap kan ook.

Met Multivlaai heeft een vlaai niks te maken oftewel multivlaai is verkrachting van een vlaai. Het is iets dat de naam vlaai draagt en totaal is aangepast aan de zoete gemakkelijke gemiddelde smaak van Jantje en Pietje. Maar wat is een vlaai eigenlijk?

Men zegt dat de kloosters ermee begonnen zij. Kan goed. In kloosters bakte men brood. Kloosters hadden boomgaarden. Waar moesten ze met al dat fruit naar toe?

Restje deeg dus. Uitrollen dus. En hier zijn de vruchten. Laten we zeggen pruimen. Ontpitten dus. Op het deeg leggen dus.

Maar dan? Als dat vocht dat uit die vruchten komt?

Bindmiddel. Maïzena, zemelen, wát ze dan ook bedachten vroeger. Iets om te binden.

En dan huppatee, in de oven. Leuker nog: niets hoeft te worden opgestookt. De vlaai bakt op de restwarmte. Zo zaten die kloosterovens in elkaar. Stenen en enorme zandmassa's rondom dus dat koelt in geen eeuwigheid af. Eens met hout gestookt, kon er van alles in gebakken worden. Brood om te beginnen. Vlaaien vervolgens. En tenslotte nog al wat gedroogd moest worden: stukjes appel, peer, pruim, abrikoos.

Limburg kent tot op heden nog de gewoonte van vlaaien. Vlaaien op zondag. Met de kermis. Met carnaval.

Niet één vlaai. Vele vlaaien op tafel. Neem zoveel je wilt.

Een rijstevlaai is een wonder van menselijke kunst. Brooddeeg dus. Uitrollen. Bekleden. Lekkere romige rijstepap de vorige dag gekookt. Lepel maïzena er doorheen. En of eieren. En of een snufje kaneel. Schep dit in het deeg. Zet het in de oven. Bak de vlaai veertig minuten. En haal haar uit de oven.

Alles wonderbaarlijk aaneen gestold en goud gekleurd.

Eén ding nog. Rijst groeit niet in ons land. Wat groeit in ons land? Bestaan er gortvlaaien bijvoorbeeld? Of ga ik die uitvinden?

U hoort het: ik heb mijn eerste rijstevlaai gebakken.

Irena

En dan terug?

Verdomd, daar heeft ze nog niet over gedacht. Waar het met dit zand naar toe moet als de Biënnale is afgelopen?

Ik beloof. Dat ik jullie. Weer terug breng. Naar hier, zegt Irena hardop.

De zee rolt aan en rolt aan. Irena buigt, neemt een handvol water en wast het zweet van haar gezicht. Dan pakt ze de steel weer vast en schept. Ze stelt zich voor hoe de Marmara ruikt in het museum.

Hoeveel zee hoort nog bij Istanbul? Waar bevindt zich de stadsgrens?

Zand van Istanbul, zee van Turkije?

Irena kletst een nieuwe schep zand in de zak. Ze hoort de steentjes ket-
sen. Nee, geen mens in Nederland haalde het in haar hoofd om hier te
gaan picknicken. Watjes, haar landgenoten. Verwende watjes. Hier neemt
men deeg en thee en een vlam mee en zo trekt het hele gezin naar buiten.
In haar eigen land? Daar is het frites en frisdrank en verveeldheid. Om
maar eens even te generaliseren.

Emre

Het is te zwaar voor de eerste klim omhoog. Emre besluit om zigzaggend
te gaan, via zijstraatjes. Hij ziet al voor zich hoe de vracht hem ontschiet,
Allah weet wat allemaal ramt en dan plok, zak tegen de straat, zand
stroomt uit zak. Alle gegraveerd voor niets en dat is bijna het ergste.

Emre heeft de ernst gezien waarmee de vrouw aan het scheppen was.

Het kan goed vijfhonderd kilo zijn hier in de zak. Emre is al buiten adem en
nu moet hij dat laatste stukje omhoog nog, daar kan hij geen alternatief
voor bedenken.

Zweem van vochtig zand dringt tot zijn neusgaten door en geeft Emre in-
eens kracht voor tien. Moedertje strand heeft hem van jongs af gedragen,
nu zal hij zijn moedertje dragen. Heel licht zigzaggend beweegt Emre;
verdomd, het gaat wel erg soepel. Geen wonder, de beide schoenwinke-
liers zijn hem te hulp gesnel. Ze staan hun handen af te kloppen. Mersi.

Suzanna

plankenkoorts

Wat is het dat elke seconde het bewustzijn in komt zeilen: lesgeven mor-
genavond, hoe bakken we thuis ons eigen brood, brood met vloeibaar
voordeeg morgenavond. Wat is het dat alle stille rustige lege aandacht
van de dag daarvoor naar zich toe trekt en van de dagen dáárvoor? Wat
hangt daar als een zwaard van Damocles te wachten op dinsdag om
twaalf uur. Wat is daar in het bewustzijn aanwezig al zit ik nog zoiets leuks
te doen? Wat is perfect voorbereid en wat zal ongetwijfeld prima verlopen
maar toch: als het maar achter de rug is. Wat valt te vrezen? De stof be-
heers ik helemaal, de lessen heb ik al wel honderd keer gegeven en toch:
kruip maar het liefste onder de dekens, hoef maar helemaal niets morgen
om twaalf uur.

Het allerliefst: aanrommelen, ongezien, lege tijd, niks hoeft, chaos mag,
niemand die op de vingers kijkt. Trui mag slobberen, broek mag oud zijn,
sokken mogen gaten hebben bij de hiel. Klungelen mag, on-
doelgerichtheid mag, streek voor streek en zin na zin ontstaat iets. Iets

moois, iets lekkers. Kan mijn eigen gang gaan onder volstrekt niemands ogen. Hoeft geen houding aan te nemen.

Morgen lesgeven móét. Achttien ogenparen gericht op mij. Achttien orenparen die horen. Achttien handenparen die volgen.

Zij weerhouden mij op dat moment van aanrommelen, van geeft niet wat en geeft niet hoe.

Natuurlijk, ik heb het zelf georganiseerd en afgesproken, ik heb mij zelf vastgelegd. En toch deze gewaarwording: ik móét. Ik móét iets. En ik móét niet alleen iets, ook zijn er ogen die kijken en alleen al die ogen.

Er zijn moeders ogen waarbinnen ik iets doe en moeders ogen scheppen alle ruimte. Er zijn vaders ogen waarbinnen ik iets doe en bij hem ben ik op mijn hoede. Ik weet al dat mijn stem niet al te luid moet lachen. Ik weet al dat ik niet mag schreeuwen. Ik weet al dat mijn stem zich tot bepaalde woorden al helemaal niet vormen mag. Ja ja, ik weet al dat ik niets kapot mag maken, dat de bal niet tussen de koeien terecht mag komen, dat we niet op die hoop hooi mogen spelen, dat geen biet over de grond mag rollen, ik weet het al. Ik ga liever buiten spelen. Buiten het gezichtsveld van vader.

En toch is het al te gemakkelijk, om 'onder de mensen zijn' te associëren met 'onder vaders ogen' zijn. Er waren immers ook moeders ogen. De plankenkoorts moet dieper zitten. Zeg maar plankenkoorts als je letterlijk leeg loopt voordat het zover is. Als er naar toe fietsen al voelt als 'het lam dat.'

Het moet dieper zitten. Het is een soort flessenhals waar mijn dag doorheen móet en als dat maar voorbij is. Het is als een soort sleuf, een geboortekanaal terwijl ik mij nog in het klotsende vruchtwater bevind, beschut en beschermd en ongedeeld en ongezien. De weeën zijn begonnen. Of ligt het nog verder terug? Wens ik deze lichtheid niet te verlaten? Deze kristal harde doorzichtigheid. Deze zweeftoestand. Deze stralen van licht. Deze ijshelderheid. Deze trillende atmosfeer. Wens ik niet naar de aarde? Wens ik mij niet in te perken? Wens ik mij geen vorm, geen huid? Wens ik niet en is de aangetrokkenheid evenwel begonnen?

Irena

Ze zit tegen de big bag. De meeuwen vliegen rustig in het rond, niks meer te halen. De Marmara botst tegen Istanbul; zeewater rimpelt ineen, golft omhoog, vloeit uit over het strand. Hoe vreemd moet dit voelen voor water, stop, bots, kan niet verder.

In de verte ontwaart ze de zuidkust van de Zee van Marmara; links van haar moet de Marmara zich ineen persen tot de engte van de Bosporus. Hoezo ineen persen? Extra uitweg voor de zee, kan toch ook. Hoe dan ook. Het is hier een aardrand waar ze op zit. Strategische plek van heuvels – wie daar over zee komt houden we in de gaten – en van smalle doorgang van het heuvellandschap – wie vijandig binnen vaart is verloren.

Kan het anders dan dat hier een stad is gebouwd, juist hier. Ineens heeft Irena zin in een hoop lawaai. Ze haalt brood uit haar rugzak en gooit een stuk op en speelt met de meeuwen: valt het dan is dat strafpunt voor jullie, vangen jullie op dan is het strafpunt voor mij. Het wordt tien vijftien voor hen.

Emre

Met een leeg rek en dan richting zee. Kan het lichter? Als een engel in hoge hemelen ijlt Emre terug. Als een vogel die balanceert met een takje in zijn snavel en daar is het nest in aanbouw, takje los en weg vliegt de vogel weer. Als een postbode die terug fietst met tassen leeg. Als een moeder die haar kind op school heeft af gezet en op haar dooie akkertje terugfietst. Als een bergtoerist die is aangekomen bij de hut, de rugzak af doet, een stukje rond rent. Als een boer die zijn akker inspecteert, natte klei groeit aan tot bonken onder zijn laarzen totdat.... plok.... de klont door eigen zwaarte achterblijft, de boer stapt zwevend verder.

Om in Emre's termen te blijven: paard op Prinseneiland heeft verrekte toeristen het rondje langs getrokken en dat de godsganselijke dag door en dan is de laatste veerboot gearriveerd en dan is het laatste rondje gelopen en je gaat aan de leidsels naar huis en daar wordt je van de dissels bevrijd. Alsof je ineens door je rug kunt ademen.

Suzanna

houvast aan de mensen

(waar bij hoort: houvast aan de dingen, maar daarover een andere keer)
Vroeger.

Ja, vroeger. Toen kwam de chef nog op bezoek als zijn medewerker in het ziekenhuis lag. Vroeger, toen hadden we nog schik op ons werk. Weet je nog van die keer dat we Jopie in de lift hadden gezet. En op zondag gingen we met een groepje collega's fietsen en iedereen stuurde elkaar nieuwjaarskaarten. En we dronken met z'n allen koffie voordat we op pad gingen en moet je nu kijken. Allemaal verschillende tijden, je ziet elkaar helemaal niet meer. En alle diensten zo krap gepland, je hebt nog geen tijd om naar de wc te gaan...

Vroeger. Ja. Toen had je de hele maand januari visite. De burens, allemaal, om de beurt. En als er iemand dood ging dan ging de buurman dat rondzeggen. En de buurmannen legden de dode in de kist. En de buurvrouwen schonken koffie na de begrafenis, hadden de broodjes gesmeerd. En samen dorsen in het najaar. En als er een kind geboren was dan hielp de buurvrouw een paar dagen, kraamhulp bestond nog niet. Een oudere buurvrouw was het meestal. Je vroeg haar van tevoren. En roggte in de mijt doen. En helpen bij de slacht...

Wacht even, mag ik even. Diezelfde collega waar jij zo'n schik mee had was voor de kleinkinderen een tiran. Er mocht nog geen bal in zijn bloem-

perkjes terecht komen. O wee trouwens als zijn vrouw nog een vuiltje op het gasfornuis had achter gelaten. En zoveel schik op het werk, kan zijn. Maar de rangorde lag exact vast en een mindere zouden ze niet helpen. Jou als laatst binnen gekomene helpen? Kom op. Verder waren de diensten allang verdeeld: wie de grootste bek had en het meest slijmde had de gunstigste diensten.

Gezellig ja, die nieuwjaarsvisites, maar wat daar onder speelt blijft heel gezellig daar onder. En die burenhulp, prachtig. Klopt. Prachtig om in alle eenvoud elkaar te helpen. Alleen dat andere: we hebben jullie gisteren niet in de kerk gezien? Heb je gezien hoe Jozien erbij loopt? Onze auto begint wel armoedig af te steken bij die van hun. Ze was niet zo snel hè, om het tweede glaasje in te schenken. Ik zag die blauwe VW bij jullie staan, was Jan soms op bezoek?????

Sociaal gezien is het allemaal kaler. We zijn alleniger in de grote wereld. Egoïstischer. Maar ook vrijer. Gekker. Raarder. We onderhouden net genoeg banden om verbonden te blijven. Meer hoeft niet. Het is balanceren. Wat mij betreft is het een verworvenheid van deze tijd. Geen geïdealiseer van vroeger graag. Geen weg gekruip achter 'ze' 'men' 'vroeger'. Sta maar recht op eigen voeten. Kind van deze tijd. Adem maar diep.

Irena

Hij zou haar straks wel helpen met graven. Ze moest nu mee. Hij is bijna naar beneden gedonderd of beter gezegd zijn kar met de big bag vol zand. Hoeveel mensen zou het rek geramd hebben, hoeveel auto's, hoeveel kramen? Is Emre hiervoor verzekerd of had zijzelf hiervoor verzekerd moeten zijn? Hoe dan ook, Irena snapt waarom ze mee moest.

Ze fungeert als lichte handrem nu hij omhoog gaat.

Ze houdt de big bag tegen nu hij een zijstraat in draait.

Ze plant haar gewicht tegen de zak in de buitenbocht nu Emre zigzaggend door de Hemsehri Skaddassi.

Strandzand, zandstrand en zij tweeën verplaatsen het strand door de stad Istanbul.

Emre

Ha, de wind komt uit het westen en ergens een fractie van een seconde waait hij deze zweem van zand in zijn neus. Emre zou stil willen houden want de geur gaat rechtdoor en hijzelf zigzagt maar zo zigzagt hij ook terug en hier is weer de zweem.

De wind duwt hem omhoog en de vrouw duwt hem omhoog; makkie zo.

Nou ja, makkie. Hij is gisteren twee keer bijna achterover gevallen, met rek en al. Vraag die vrouw zelf maar, had zijn baas gezegd. 'Ik heb niemand over.'

Hoe komt ze er in godsnaam bij om dit zand te verplaatsen? Ze is niet het raarste type dat hier rondloopt. Er zijn echt toeristen hier in de stad die zich van niemand iets aantrekken; de waterpijp types om zo maar te zeg-

gen. Nee, de vrouw loopt er netjes bij. Het grappigste zijn de rode laarzen, die herkende Emre al en nu stappen die laarzen achter hem over straat. De zolen zijn breder, ze vormen een rand met een zwart stiksel. Vanaf de zolen hangt haar lichaam tegen de big bag; stelt Emre zich voor althans want hij kan niet achterom kijken. Gelukkig gelukkig dat ze mee is, hij krijgt geen hartstilstand meer bij de komende kruising.

Waar lééft ze eigenlijk van? Ze kon iemand van ons met gemak inhuren, voor twee dagen had ze vooraf betaald en misschien zou het langer nodig zijn. Hoe komt ze toch aan geld?

Hobbelt de bobbel, stoep af en hier is de drukste straat. Neus dicht en blik vooruit en iedereen laten toeteren die vindt dat ik hier niet op de weg thuis hoor. Als maar niemand te dicht achter háár rijdt.

Suzanna

samen komen

Door de pen vloeit inkt. Het lichaam stuurt de pen over papier. De punt van de pen brengt pen en papier samen. Brengt lichaam en wat daar omheen hangt samen.

Ergens. Ergens moet het samenvallen.

Hoelang – heel lang – kan ik voortgaan met eten koken, bezoek krijgen, boodschappen doen voor de oude vrouw, luisteren naar haar, huis poetsen en alles en alles dat moet?

Heel lang kan ik doorgaan met af te wikkelen wat mijn taak is, met rustig door te werken, aan alle boodschappen te denken en aan die verjaardag en aan dat etentje? Alles. Allemaal. Allemaal helemaal goed en zelfs goed dat het intussen ook nog voorjaar wordt al is het dan druilerig. De merel begint zich te laten horen in de schemer, onmiskenbaar en hoe groot het kleinkind alweer wordt, koop maar gerust een volgende fiets voor haar, alles gaat onstuitbaar door en zeer lang kan ik mij plooiën naar wat wordt gevraagd, vrijen gaat ook gewoon door en slapen en lezen en fietsen, zeer ontspannen allemaal maar ....

.... luchtledig groeit tussen mij en de dag. Het roert in de ziel en het wordt herhaald gedacht en het dient zich aan en het was weer bijna vergeten.

Komt wel, ikzelf, kan wachten, komt later wel behalve, alleen ....

ergens bevindt zichzelf en ergens is die ijle rondom .....

Dan pak ik mijn pen. Dan pak ik mijn schrift. Ik leg het schrift op mijn knieën. Ik stuur mijn pen. Pen doorboort luchtledig, komt op papier terecht.

Eerste woord staat geschreven, aaneenrijgen begint.

Voor dit hoogstnoodzakelijke samenvallen of waar de schrijfkunst goed voor is?

Irena

Zandzakken voor de deur.

Zandzakken voor de deur.

Natuurlijk ontgaat hem de humor ten enenmale; Irena duwt de big bag tegen de andere, nou nee, bang dat iemand deze weghaalt hoeft ze niet te zijn hoewel, in Nederland jatten ze stenen onder je ogen vandaan, baksteen ja en cementzand maar dit? Strandzand? Wie wil kan dit allemaal zelf gaan halen en Irena ziet de Istanbulus voor zich hoe ze massaal met emmers en scheppen in de weer gaan en hoe gapend leeg het strand ineens wordt en hoe dit gat zich met water vult en hoe dicht het water dan tegen de stad botst.

Het rek krijgt ijzerig over de stenen, dan trekt Emre het naar zich toe. Ze aanvaarden de reis terug. Tegen het rek is een nieuwe big bag vastge maakt. Irena kan Emre nauwelijks bijhouden.

Emre

Midden op de Galata blijft Emre staan. Of hij haar zal dragen? Hij haakt de big bag los en vouwt hem tot kussen. Hier kan ze op zitten. Doet hij toch iets terug.

Irena kijkt alsof ze het een grap vindt. Ze kijkt alsof ze het een goede grap vindt en ze gaat op het rek zitten. Emre neemt de handvaten, laat zijn rek op de wieltjes leunen, loopt verder. Zestig kilo of vijfhonderd kilo, dan maakt nogal wat uit.

Suzanna

was drogen

Kom alle luchten van dag en nacht en raak aan de lakens die buiten hangen. Kom alle luchten van dag en nacht en dring dwars door het katoen. Kom alle luchten van dag en nacht en doe de grote vlakten bewegen, waai zo hard dat de stof zichzelf raakt, dat ze golft aan de lijn. Kom luchtdeeltjes en doordrenk het bedkatoen. Zwieper het vocht eruit. Neem drogende plekken in bezit en blijf hangen.

Luchten van dag en nacht, blijf in opgevouwen lakens. Opgeborgen. En dan te voorschijn gehaald. Vers opgemaakt bed en wie dan tussen de lakens kruipt. Mmh.

Luchten van dag en nacht drogen. Luchten van dag en nacht doordrenken. Jezus, welke gek heeft een wasdroger uitgevonden? En wat voor wereld is dit waarin de drogers huis na huis zijn binnen geslopen zodanig dat een paria is wie de was nog buiten hangt? Of op z'n minst gebrandmerkt wordt als ouderwets?

Irena

Emre is een slimme jongen. Vandaag heeft hij touw meegebracht. Voor in Beyoglu, waar het omlaag gaat. Omhoog vanaf het strand is één moeilijkheid. Omlaag is net zo moeilijk. Emre draaide steeds zijn rek om en moest het met alle geweld zien vast te houden.

Vandaag gaat het anders. Niks omdraaien. Zij loopt gewoon achter en zij heeft het touw vast. Ze remt de vaart. Het is balans zoeken. Houdt ze te veel tegen dan loopt Emre met zijn rek op de rem, moet hij te hard trekken. Laat ze het touw te veel vieren dan moet Emre z'n hele lichaamsgewicht er tegenaan gooien om het rek tegen te houden.

In de gauwigheid heeft Irena zichzelf al leren kennen: ze is niet het type dat aan de veilige kant blijft. Eerder laat ze het touw net iets teveel vieren. Meer tegenhouden Irena, voel maar heel rustig hoe de wieltjes gaan, laat ze niet wegrennen.

Emre is een slimmerik. Wat voor knoop heeft hij in het touw gelegd? Heeft hij daar ook al alle verstand van de wereld van?

En van de twintig miljoen Istanbulus kent hij er een slordige twee miljoen. Werkelijk waar: günaydin, günaydin.

Emre

Beyoglu heeft straten met trappen. Godsonmogelijk met een volle zak zand. Dus nemen ze een omweg. De huizen staan hier al eeuwen, auto's bestaan nog geen eeuw oftewel: ziet iemand hier een auto naar beneden stuiten?

Is de stad een wig? Die auto's moeten echt niet gewoner worden dan ze nu al zijn, shit, waar moeten ze allemaal blijven, waar moeten ze allemaal rijden? Wat een grap. De stad bestaat al eeuwig. Huizen om in te wonen. Straten vanzelf, voor vervoer. Met karren, met ezels.

De auto's moeten het maar zien te rooien. Stapvoets door het centrum. Stapvoets voor de drie bruggen. Ha ha, voor zijn baas komt er eerder meer werk dan minder.

Goed zo meisje, net iets laten vieren dat touw en nu voel ik dat je het tegenhoudt. Is trouwens iets voor zijn baas: twee werknemers per rek. Dan kan er veel meer meegenomen worden.

Touw van mijn pa gebietst. Touw genoeg, die pa van mij. Hij draait het zelf.

Suzanna

geraamte

Ze zijn eigenlijk altijd te laat, die recensenten van architectuur. Het gebouw wordt getoond in affe staat. Er wordt pas over geschreven als het klaar is. Als het met muren is bekleed, van glas is voorzien en als de eerste sprieterige struiken in akelig nette perkjes geplant zijn.

De schoonheid van het geraamte wordt nooit vertoond: de betonnen kolossen die de hoogte in gaan. De knik halverwege in het beton. De hellende constructie. De kale grijsheid. De massiefheid. De draagconstructie. De ijzeren dwarsverbindingen. De enorme bouten. Het hele hoge geraamte om dwars doorheen te kunnen kijken. Avondhemel aan andere kant die hoe rood kleurt.

Hoe vloeren – tevens plafonds – bevestigd worden. Schitterende opbouw. Kunstwerk van menselijke samenwerking. Iets dat groter is dan mensje voor mensje apart. Uiting van samenwerking van ontwerper, lasser, hijskraanbestuurder, timmerman, glasman, dakdekker. Verdomd, wat is zo'n geraamte mooi.

Wij voorbijgangers, wij blijven staan achter het hek en we kijken hoe het vordert. We ruiken het natte cement of is het zand of is het beton? Geur van duizend kruipruimtes bij elkaar. We zien mensenpoppetjes onder helmen bewegen och mocht dit eeuwig zo blijven maar nee.

De leegte wordt dichtgespijkerd. Panelen inclusief ramen worden bevestigd. Laag voor laag wordt het dragende deel aan ons oog onttrokken. Kolos omkleed, bedekt, aangekleed.

Gelukkig. Elders in de stad wordt een fabriek afgebroken. Gelukkig hoe langzaam. Gelukkig hoe muur na muur verbrokkeld maar nog niet de hoekpanelen, de dragende delen, de vloeren die tevens plafond zijn.

Irena

heeej dz daai, heeej dz daai, heeej dz daai klinkt het boven de verkeersdrukte uit. Heej dz daai, jullie kunnen daar allemaal wel achter jullie stuurtes zitten in zo'n ompantserd blik maar onthoud: er is meer. Heeej dz daai, heeej dz daai. Wandel daar maar met een nieuw gekocht dekbed op je schouder of wandel daar maar in nieuwe rok en nieuwe blouse en klets maar vrolijk maar denk er aan: er is meer. Heeej dz daai heeej dz daai.

Stal je waar maar uit, plant maar kraampjes op straat, zit daar maar op je hurken maar vang mijn woorden op: heeej dz daai, heeej dz daai.

Irena heeft nog nooit een voet in de kerk gezet maar dit vindt ze wel schitterend: dit geluid boven alle gewoel uit. De schallende mannenstem uit de blikken luidsprekers die hoog aan de minaretten zijn bevestigd. Heeej dz daai, heeej dz daai. De lucht plant het voort. Jullie mensen, daar op dat platte vlak, hier zijn de woorden die door de lucht dwarrelen en wegsterven. Heeej dz daai.

Er is maar één minpuntje aan de islam als Irena dat mag zeggen: het is een mannenstem die daar klinkt en het zijn de mannen die in de moskee welkom zijn.

Irena loopt met de volle schep naar de zak. Ga jij wel eens naar de moskee?

Emre

Ze heeft hem de tekening laten zien. Grappig, om een soort buiten binnen na te bouwen, binnen vier muren te vangen. En dat dit kunst heet.

Evengoed, de vrouw schept welgemoed mee, ze doet zagezegd niet voor hem onder behalve dan dat ze soms iets lijkt te zien wat persé ook mee moet en zo steekt een dorre struik boven de big bag uit en moet er vooral ook nat zand mee de zak in, moeten ze dichterbij de vloedlijn gaan scheppen, alles goed, u zegt het maar. Werk is werk en ze helpt echt goed mee en of hier de zee anders is?

De zee is anders. Het klinkt heel anders of de zee hier tegen de volle breedte van een stad aanbotst of zoals bij hem thuis, een klein eilandje tegenkomt. Omarmt zeg maar liever.
Of hij naar de moskee gaat?
Nee nooit. Trouwens die is er niet eens op zijn eiland.

Suzanna

zondagochtend

Zelfs de wolken gaan stapvoets.
Gaan de wolken stapvoets?
Zij laten een druppel los zo terloops als maar kan.
Druppel regen terloops?
Zo hier en daar als maar kan geeft de wolk een druppel af.
Zo hier en daar als maar kan?
De wolk merkt het nog bijna niet, zo stilletjes verlaat de druppel de wolk, zo bijna op kousenvoetjes.
Zo stilletjes?
En vervolgens hoe eenling druppel al bijna oplost aan alle kanten, aan al haar ronde zijden. Hoe ze de lucht doordwarrelt, hoe bijna ze verdwalen zou. Hoe alledetoevalligst terecht gekomen, niks plok, zijgt neer en hoe geruisloos.
Zijgt neer?
Goed. Zoiets dus. Zondagochtend leeg. Strekt zich uit. Eenling slag van kerkklok is half uur na onbekend uur. Bij meerling slagen raakt men expres de tel kwijt, stopt de oren toe. 'Zet af dat ding.'
Leeg dus. Lege zondag die zich uitstrekt. Gesluimer. Ogen dicht en ogen open en slaapzij draaien en kussen om hoofd draperen en draaien op rug en ogen open op raam gericht. Krantendelen binnenhalen en extra rugkussens en dwalende ogen over letters en hand te voorschijn slaat bladzij ritselfend om. Hem horen ademen, raden of hij slaapt, kijken naar hem en verder lezen en op willekeurig welk moment krant dicht, naast bed terecht laten komen, kussenbedoening opzij en lig languit en drapeer dekbed rondom afgekoelde schouders.
Het begin. Leeg als de zondag zelf het begin. Nog willekeuriger als regen-druppel waar in de lucht onderweg naar?
Gezicht van hem dan maar. Schouder van hem. Eindeloze rondjes over buik tot geslacht zich daar blijkt te bevinden. Geslacht van hem. Zijn hele lichaam in beweging dan. Op haar. Verder bewegen. Achter haar. In haar. Uit haar en verder in beweging en zodanig op handen en voeten dat zijn mond bij haar geslacht terecht komt.
En zij haar mond haar hele lichaam meeneemt en zij haar mond rondom zijn geslacht en ruikt en proeft daar eigen binnenkant. Hoe langzaam hoe zeker haar mond strijkt langs totdat hij het bijna niet meer houdt, liggen gaan en hij in haar komt.
Aangerichte dis.
En rest van zondag voeten lui dragen en n'importe pas in welke richting.

Irena

Ze ligt op het strand. Irena ligt niet op het strand, ze ligt op het strandzand. Op strandzand, gevangen in big bag. Het is de laatste volle zak die ze nodig heeft, althans zoals het er nu naar uit ziet.

Het eerste stukje omhoog heeft ze Emre helpen duwen.

Nu ratelen ze over de Atatürk Bulvari. Irena ligt bovenop het zand. Ze past net niet. Haar knieën scharnieren om de rand. Buiten de big bag bungelen rode laarzen.

Emre

Te zwaar voor Emre?

Niks te zwaar voor Emre. Wat het juiste evenwicht heeft is niet te zwaar. Wat hij net voldoende tegen zich laat steunen en meer niet – feitelijk zelfs net iets terugduwt op eigen wieltes – ook nu Irena op het zand zit, geeft niks.

Ze heeft hem gevraagd of hij nog een paar dagen helpt.

Kan niet, hij moet werken voor zijn baas, heeft Emre geantwoord.

Vanavond moet hij het rek schoonpoetsen.

Suzanna

overgang

Niks mis mee, zou een mens zeggen. Overgang van het ene naar het andere. Van de menstruerende vrouw naar de niet meer menstruerende vrouw. Daar kan al helemaal niks mis mee zijn.

Volgens de media wel. Opvliegers, ontkalkende botten, droge vagina's, depressiviteit, van alles krijgen we er van.

We belanden – schijnen te belanden – collectief in een medische toestand van: ze is in de overgang.

O, ze is in de overgang, help, neem het haar niet kwalijk. Neem een pilletje, neem een zelfhulpgroep, neem een glijmiddel?

Flikker toch op met dat negatieve label.

Met de juiste minnaar is geen glijmiddel nodig (moet men dat opsmeren trouwens, of 'in' smeren?) Men geniet van het open raken. Wederzijds.

Men heeft alle tijd. Wederzijds. Men geniet van het opzwellen. Wederzijds. Daar eechoot het uit de bron. Daar kreunt hij vergenoegd vanwege wat net niet loslaat.

En hij die de allerdiepste bodem achter de bodem ontdekken wil, hij houde zichzelf in en hij taste af en hij slechte muur na muur.

Dus flikker maar op met dit ge-medicaliseer van de overgang (waarom overigens alleen zo geheten bij vrouwen?) en kom al helemaal niet aan met glijmiddelen. Een glijmiddel verdoezelt slecht minnaarschap.

En verder. In eigen familiekring raken broers en zussen uit de kleine kinderen en zo hebben we elkaar al weer enige keren ontmoet zonder kinderen en zo kwamen mijn zus en zwager daar op een zondagmiddag aange-fietst zonder kinderen bij mij en mijn geliefde zonder kinderen. Wat een aangename leegheid. Wat een 'gevoel als vroeger' maar dan een fase verder. Dus flikker maar op met dat ge-problematiseer van de overgang.

Hier is ze. Vrouw die niet meer van alles moet. Hier staat ze. Met lege handen.

Onwennig misschien voor wie elke minuut bezet was. Treurig misschien voor wie zich blind staart op 'jonge strakke vrouw.' Maar voor het overige – voor de overigen – hoe aangenaam leeg. Hoe aangenaam losjes. Hoe een herfstboom die de blaadjes heeft laten vallen. Zonlicht bereikt takken, zonlicht bereikt stam, zon verwarmt.

Irena

Dit is de dag van regen.

Al hoefde Irena niet binnen te werken, ook dan was ze binnen gebleven. Niet dat ze bang is om nat te worden, integendeel, zij was het kind dat naar buiten rende en haar tong zo ver mogelijk uitstak om druppels op te vangen. Dat is het niet. Het is het gevoel dat met de regen van alles neer-slaat in deze volle stad. Rook uit de schoorsteen slaat neer, rook van de uitlaatgassen slaat neer. Het beneemt haar zo ongeveer de adem als ze haar sinaasappelsap koopt op de hoek van de straat en verdomd, de regen langs de ramen gaat zo als één dicht kronkelig gordijn omlaag dat haar keel er dichtgesnoerd van raakt.

Irena spreidt de doek uit, zet de video aan en gaat op haar strandje zitten.

Emre

Wat deert hem de regen dan dat hij uit de buurt moet blijven van opspat-tend water. Wat deert zijn pakketten de regen, die zijn zo uitentreuren met plastic omwonden. Alles lekt en alles rijdt door de regen; hier is het tikken-de plokkende ritselende eindpunt voor de druppels.

Emre's haren hangen in een piek voor zijn gezicht. Emre neemt het in zijn mond en zuigt van het water.

Flatsj, niet gezien, geen tijd om al te nauwkeurig de plassen in de gaten te houden, Emre heeft haast. Hij wil Irena nog helpen vanavond.

Suzanna

ondergesneeuwd

Alles bedekt het. Alles bedekt het. Alles bedekt het.

Bladknoppen, takken, daken, straten, alles bedekt het. Grashellingen met oerossen met spits gehoornte en hellingen van heggen omzoomd, alles bedekt het.

Eerst dwarrelt het nattig en dan valt het scheef met echte dichte vlokken of zeg maar het valt schots en scheef en loodrecht in een ratjetoe van vlokken, inderdaad, de hemel schudt haar kussens op.

Of waad dan maar door modderpaden en zoek maar stevige ondergronden voor voeten en of beantwoord wandelgezel en of raak innerlijk maar achterop en raak maar achter adem en werp maar een blik op de lucht in tussenseconde.

En of waarom en waarom niet en wie zegt dat maar wie gebiedt zichzelf zozeer te moeten richten. Zozeer vraag na vraag te stellen. Zozeer te pareren. Zozeer vergeten om eigen adem binnen te halen. Wie zegt dat er geklauterd moet worden, voortgegaan moet worden? Wie vagelijk eveneens tezeldertijd beziet de wit besneeuwde hellingen hoe schoon doch evenwel beziet van welke afstand? Van hoe ver verwijderd? (Hier loopt een buitenkant te lopen.)

En on-bestaan hoe automatisch aanvang neemt. Vanaf zijn aanwezigheid – vanaf wiens aanwezigheid dan ook - zij ondergesneeuwd raakt. Onder gesneeuwd. Of sneeuwlaagje hoe dun en broeit daaronder lente?

Irena

De zee ruist oorverdovend. Irena duwt de kruiwagen de gang door, de hal door, de planken over naar buiten. De zee klinkt vaag door de voordeur. Irena schept de kruiwagen vol. Het is drukkend warm. Het zweet breekt Irena uit. Ze veegt geen zweet meer af, dit filmpje zweet dat zo ongeveer stolt op haar gezicht.

Er is een goede reden om de kruiwagen snel vol te scheppen. Naar binnen te kruien. De koelte in. Het duister in. De zee weer oorverdovend uit de speakers te horen.

Emre

Het leuke van zijn vak is de spits en hoeveel auto's hij dan passeert en te denken hoe jaloers de bestuurder is op dit simpele rek op wielotjes, op deze simpele voetstappen. Och ja, hoe dan ook, het is weer eens zover. Oud moedertje binnenstad is niet berekend op deze meerplaats die elke chauffeur inneemt, deze rechthoek blik hoe ruim rondom de mens. Wat minder leuk is: alle uitlaatgassen van deze kruipende blikken en nog wel uitlaatgassen gevoegd bij de drukkende hitte. Emre besluit tot een kleine omweg voor de terugtocht.

Suzanna

sneeuw

Hoe wit is sneeuw en hoe wit is een laken en hoe wit zijn de kussens. Bed voor het raam. Sneeuw in gladwitte vlakken op daken. Wereld. Witte wereld op de valreep.

Binnen in holletje ligt stilletjes door dromen belaagd. Aanstormend spookbeeld van hoe ze de macht zou verliezen over het stuur van het busje waarmee ze vriendin gaat verhuizen. Trek dekbed over het hoofd maar waar zich verbergen voor angst? Volstrekt irrationeel – tegen die tijd overal gestrooid - maar hoe wijd is dat voertuig en hoezeer hebben wielen geen houvast meer op vast nog glibberige weg, schuiven de glooiende weg af, voertuig botst in volle vaart. IJl nietig stuur heeft via constructies en via omzettingen en onder verbranding van diesel op één of andere manier zeggenschap op vier banden maar die banden zitten zo ver uiteen en de weg is zo wit en het voertuig is zo ruim.

Trek dekbed nog warmer rondom zichzelf. Maar men kan niet eeuwig liggen. Men kan niet in holletjes blijven. Er komt een moment dat men dekbed naar achteren werpt. Opstaat. De tijd zich af laat wikkelen.

Men aan het stuur terecht komt en diep ademhaalt en verdomd: het hele voertuig reageert op het startsein, koppeling, gas en stuur. En asfalt is verheugend zichtbaar; sneeuw tot blubber gestrooid en blubber in zonlicht verdampt.

Sneeuw wit laken geplooid en holletje in kussen. Afdruk. Men weer thuis is. Alles goed gegaan.

Irena

Er ontbreekt iets aan de zee. Wel ziet men de schepen ginds dobberen. Scheepjes. Wachtend tot er plek is in de Yenakapi. Wel zullen er mensen op het strand verschijnen. Maar in de zee? Mensen in de zee? Enkelen van de twintig miljoen inwoners die zich gaan baden in het water dat hun stad omspoelt. Verdomd, dat ontbreekt nog aan de video.

Istanbul aardkorst moederkoek temidden van klotsend vruchtwater, wie ter wereld woont in een stad met zoveel water omgeven en dan zou er niemand in dat water te zien zijn?

Irena pakt de kruiwagen op, loopt door de hal en door de gang, plant de kruiwagen in haar zaaltje. Ze brengt haar hoofd boven het zand en snuift de zilte geur op.

Emre

Opdrogen duurt niet veel langer dan nat worden. Emre springt van rotsblok naar rotsblok. De basalt is warm aan zijn voetzolen. Mannen genoeg die lui op de rotsblokken zitten. Ze peuzelen nootjes en drinken water en hebben alle tijd van de wereld om op te drogen en vervolgens rustig de zee weer in te duiken. Ze snappen wel dat Emre daar als een klipgeit rondspringt, ze hebben hem met het rek gezien. Wat ze niet snappen is dit: hoe licht als een veertje Emre zich voelt nu dit rek niet tegen zijn rug

kleeft. Hij is allang droog. Zijn onderbroek is allang droog. Toch springt hij nog even door.

Suzanna

perfect meeting

Kom. Eén verhaaltje dan. waarmee ik tevens de mooiste weg van de hele wereld verklap. Het is de 1A1 die loopt van Seattle, Wash. naar San Diego, Cal. Ergens op die weg gaat een vrouw op de fiets. Haar haren zijn blond geworden van de zon. Het is voorjaar in Noord Californië en de helingen zijn met blauwe irissen bekleed. Oranje poppies staan opengesperd in de berm. Is de vrouw achter in de twintig? Zoiets. Wat ze nodig heeft past in de fietstassen en zo dwarrelt ze over dit continent (maakt u zich geen zorgen over haar werk. De baan is keurig opgezegd en de volgende baan start bij haar thuiskomst.) Nieuwe autowegen zijn werkelijk een zegen voor fietsers die dan over de oude kunnen gaan en door geen auto's gestoord worden.

De vrouw draait Point Arena Statebeach op. Ze betaalt bij de ranger en duwt haar fiets naar het hike- en bike veldje. Drie verlaten tentjes, een koepeltent en een vuurplaats, een picknicktafel en overal overal de abelone schelpen waarover de borden zeggen: twee per dag per persoon, meer niet.

In minder dan vijf minuten heeft de vrouw haar tent opgezet. Daar komt een medekampeerder aangefietst. Lange Amerikaan, hoog zadel, joggingbroek, geel T shirt, bos krullen. Hij hoort bij de koepeltent, knikt naar de vrouw, stapt tent binnen en hoe je zoiets weet weet de vrouw ook niet, maar ze krijgt sterke zin om zich uitgebreid te douchen, de haren te wassen en straks fris te verschijnen.

De statebeaches zijn werkelijk spotgoedkoop voor hikers en bikers. Alleen al aan droogkosten voor haar natte haren zou dit geld op zijn; telkens als het apparaat ermee stopt drukt de vrouw de knop weer in.

Met elke haar los van de ander stapt ze de bathroom weer uit.

Samen met de Amerikaan heeft ze een pannetje rijst, een pannetje opgewarmde kidneybeans, vier tomaten, een avocado, een komkommer. Intussen komen de eigenaars van de verlaten tentjes ook thuis, de vrouw kent inmiddels het systeem: ze werken hier in de buurt en ze wonen goedkoop op de statebeach. Ze verkassen naar een naburige als de termijn van een maand om is en zijn na weer een maand terug. Voor het vuurtje slepen ze gevijven takken en takjes aan en van de gezamenlijke dollars is een buikfles wijn gekocht en zonder dat ze een stel zijn zijn ze al een stel. De drie zouden werkelijk niet anders denken dan dat de vrouw hier heeft afgesproken met de lange man en zo blijft haar tentje leeg deze nacht.

De drie zijn al hoog en breed naar hun werk – godsganselijk lang moet een Amerikaan werken, wij Hollanders leven wat dat betreft in een hemel op aarde – als de twee te voorschijn komen: handdoek over de schouder, toilettas.

Tent opbreken, ontbijtspullen op tafel.

Ontbijt.

Pindakaas in háár tas, sprouted wheat bread in háár tas. Oploskoffie in zín tas. Sneden brood in zín tas. Sinaasappelschillen opgeruimd, flesjes gevuld, tanden gepoetst en daar stappen beiden op de fiets. Bij de uitgang stoppen ze. De gezichten bewegen naar elkaar toe. Korte zoen. Daar gaan ze. Zij naar het noorden. Hij zuidwaarts. Zij kijkt nog een keer achterom. Hij niet. Of tenminste op dat moment niet. Rechts van haar grazen schapen op de helling. Ze fietst in de koelte, nóg niet is de zon boven de heuvels verschenen. De poppies zijn nog gesloten en grijs van de dauw. Links strekt de Pacific zich onmetelijk uit. Voor hém is de Pacific rechts te zien.

Irena

Klots klots klots, daar komt iemand over de planken gelopen en 'iyi aksamlar', daar staat Emre in de deuropening. Hij dacht... Misschien.... Kan hij haar misschien helpen?

Irena wijst hem de tweede schop. Alles uit de kruitwagen moet hier op een hoop en dan gaan we nieuwe kruitwagens vol halen. Uitstrooien kan ze morgen weer alleen doen, morgenvroeg, met alle frisse heldere energie. Ze is leeg, ze is het overzicht kwijt en eigenlijk zou ze iets moeten eten, een bordje koolhydraten zou haar goed bekomen. Ja, beter eerst iets koken.

Irena zet de kampeerbrander op de vloer en rommelt in de tas. Rijst. 'Jij ook'?

Emre ook.

Irena zet de pan onder de kraan, vult deze half met water en loopt terug. Ze steekt de brander aan. De vlam krijgt een hele panonderkant als uitweg.

Emre neemt de lege kruitwagen en loopt naar de gang.

Emre

Gelukkig maar, inderdaad, zoals Emre eigenlijk ook wel wist, zij weet wat zij wil, zij weet hoe zij het wil, zij is de regisseuse en hij verstoort niets. Hij krijgt gewoon weer de schep toegewezen en daar moet het zand komen te liggen en hij haalt een nieuwe kruitwagen vol. Gelukkig maar, niets vermengt zij, door niets raakt ze van slag en nu hij dat eenmaal weet loopt Emre opgewekt door de gang en doet de kruitwagen vrolijk naar buiten stuiten over de smalle plank. Gelukkige hitte die oplost in schemer. Emre steekt de schep door het zand en tilt dit boven de kruitwagen, plof. Laat de hele wereld van Istanbulsese mannen maar rustig in de moskee gaan bidden; Emre staat hier liever te scheppen; binnen temidden van zandvlaktes zit een vrouw te koken. Irena.

Suzanna

moraal

Laat die moraal trouwens maar aan hen zelf over, moraal vindt altijd plaats op afstand. Het is altijd van de gebeurtenis weg. Het is weg van 'aan den lijve.' Moraal is woord en woord is al het eerste 'weg van.'

Laat de moraal maar aan hen over, zoals gezegd. Laat de moraal over zaken die hen aan gaan – voorbehoeden al dan niet, natuurlijke geboorte al dan niet, abortus al dan niet, crèches al dan niet, overgangspreparaten al dan niet, euthanasie al dan niet – laat dit aan hen zelf over.

Of trouwens, praat rustig mee gij heren doktoren, heren medicijnontwikkelaars, heren ethici, heren filosofen, heren literatoren, praat rustig mee en heb maar rustig conclusies. Dat glijdt toch langs hun lichamen weg. Dat gaat toch langs hen heen, dus redeneer er maar rustig op los.

De vrouw van vierentachtig weet haarfijn op twintig maart: vandaag is de geboortedag van mijn Erica. Vandaag zou ze vijftenzestig zijn geworden. Erica is vierenzestig jaar dood.

Zelf weet ik haarfijn wanneer ze geboren hadden zullen worden, ik weet niet de dag, ik weet wel de uitgetelde dag en ik weet hoe oud ze zouden zijn. Ik weet de avond van de conceptie, ik weet wanneer de zaadcellen in mij kwamen en ik weet hoeveel etmalen zaad kan overleven en dat daar ergens in die dagen daarna....

Het vrijen gebeurde in een opwelling van tederheid. In een opflakkering van wat ten einde liep. En hoe hij vertrokken was en hoe ik de stoel in de avondzon zette en hoe ik pen en papier pakte en het verhaal 'Miss Celia' begon met de eerste zin: 'Ik snap ook niet waarom ik akkoord ga. Mevrouw Celia stapt uit, ze zegt niet eens hoelang de vergadering gaat duren, ze houdt haar hand op. Ik haal de sleutel uit het contact, zij pakt de sleutel en ze sluit de auto van buiten af. Ik weet ook niet waarom ik akkoord ga dat ze me elke keer opsluit....' Het verhaal heb ik nog steeds. Het verhaal ligt in de doos. Wie snapt wat beide zielen bij mij zochten? Wat ik met hen aan wilde? Ik snap het niet en ik houd het bij de gewaarwording dat ze er waren en dat mijn hele lichaam hen niet wilde. Ik heb ze alles verteld en ik heb ze op woensdag weg laten halen en ik heb ze in de nachten daarna zetjes gegeven door de maanverlichte luchten. Ik houd het bij 'het lichaam weet het' en 'snappen doe ik er niks van.' Laat de heren verder maar praten.

De vrouw in de eindfase van kanker vult frank en vrij de euthanasieverklaring in en voelt zich blij tot de huisarts de specialist laat opdraven van het antroposofische ziekenhuis. Hij ziet meer heil in een 'natuurlijk einde', dit met het oog op de ziel. Weg vrij blij gevoel en omwille van ideeën sterft de vrouw een benauwde dood.

Moraal vindt altijd op afstand plaats. Moraal is van de gebeurtenis weg.

Irena

Het kleed dat Irena uitspreidt is een buffer tegen het zand. Noem het maar enigszins absurd want onder het zand zitten ze toch al: hun broeken, hun handen. Dus twee spelende kleuters nemen plaats op het kleed en onmiddellijk zit het kleed onder zand. Je zou feitelijk gelijk weer op moeten staan om jezelf af te kloppen, het kleed uit te kloppen enz. Laat maar. Het

bordje rijst kan vastgehouden worden maar nu de salade dan? Emre houdt Irena's bord ook vast. Irena haalt een doos uit de gang en zet de schaal daar op.

Irena zit weer en krijgt haar bordje aangereikt, vanzelf geen pilav zoals de straatverkoper ze maakt, geen vlees in dit gerecht, wel extra veel noten en al was het kale rijst; het is een koningsmaal hier op het strand en hoe had Irena geweten dat ze zo'n honger had als Emre niet was gekomen?

Emre

Er ligt geen vork bij. Zij neemt zelf een stuk tomaat op haar lepel dus Emre neemt aan dat hij de tomaat ook zo pakt? Partjes tomaat, plakjes komkommer, brokjes feta, olijven en goudgele olie waar ze in druipen; een tamelijk volleerde Turkse salade. Emre schuift komkommerplakjes op zijn lepel en eet ze op. Hij steekt de lepel in de pilav, mm, rijst net iets te plakkerig, hazelnoten goed doorgewarmd en toch nog knapperig. De uiteinden van het saladebord zijn leeg, waar Emre's lepel nu iets op tracht te leggen was zojuist Irena's lepel.

Vóór hen beiden beweegt de Marmara, uit de speakers klinken de golven.

Suzanna

niemandsland

Geeft niet waar als het maar niemandsland is. Ruimte van niks. Onaards. On-voortmakend. Als het maar een punt is, los van de dagelijkse tred, los van de tijd, als het maar niet meebeweegt met eigen gedachten. Als het maar onaantastbaar is. Onomstotelijk. Als het zich maar niets aantrekt van de mensengeest. Als het maar onveranderlijk is. Op zichzelf bestaand. Geen kameleonachtige gedaante al naar gelang. Als het maar ver genoeg weg is. Als het maar niet verandert in het schijnsel van je aandacht. Als het zichzelf maar blijft. Afgeronde bol. Afgeronde eenheid. Onaantastbaar. Geen deuk in te krijgen, geen barst in te slaan. Het stulpt niet uit, het tentakelt niet in jouw richting. Het is in zichzelf besloten. Als het maar van een andere orde is dan: eten dat opraakt, tijd die verstrijkt, krant die gelezen wordt of kleding die wordt gestreken. Als het tevens maar niet te begrijpen valt, niet te doorgronden. Niet voor te stellen. Raadselachtig en toch aanwezig. Onvoorstelbaar en toch bestaand. Niet vast te pakken hoe omlijd het ook schijnt. Niet in de hand te nemen hoe dichtbij het ook ligt. Niet in de broekzak te stoppen en toch zo klein. Als het maar niet op te eten is en te verteren. Als het maar niet verandert terwijl je ervan spreekt. Als het maar niet onvindbaar kan worden op de plek waar het altijd is. Als het maar niet van kleur verandert. Als het maar niet verdwenen is voor wie er naar toe wil.

Niemandsland waar inademing eindigt en uitademing begint; oefen de vorm losjes en wees gewaar en als op de bodem van een vat eindigt de

adem en verblijft en keert terug. Waar dit vat zich precies bevindt? De bodem van dit vat? Ssst.

Irena

Irena neemt de borden en lepels en het pannetje mee. Ze loopt over de provisorische planken vloer en verdwijnt in de keuken. Daar knipt ze het licht aan en onmiddellijk weer uit. Het kan nog net zonder.

Ze draait de warme kraan open, beweegt het bord onder de kraan. Ze houdt de achterkant onder de straal; spoor van fijn zand in de gootsteen. Het blijft liggen waar het ligt. Sliertjes damp ontsnappen van het bord. Klots klots klots, Irena loopt door de gang met schone natte spullen. In de deuropening van de zaal staat ze stil. Emre ligt in het zand. Hij slaapt. De zee ruist.

Emre

Het licht van de lantaarns valt door de ramen. Van zichzelf is de zaal donker. Behalve dat de Marmara op de muur geprojecteerd staat. En de blauwe lucht vanaf de zee.

Emre komt half overeind. Irena zit buiten de lichtkring. Ze is een silhouet in het zand. Knieën opgetrokken. Hoofd op de knieën. Armen om de benen geslagen.

Emre kan niet zien hoe ze kijkt. Kan ze zijn gezicht zien? Hoelang heeft hij geslapen? De laatste boot is allang weg. Hij moet naar het pension. Behoedzaam komt Emre overeind. 'Opruimen?' vraagt hij.

Suzanna

opdraai wekker

Er is weer een ouderwetse wekker in mijn huis.

Het gaat allemaal met horten en stoten. 'Leven' bedoel ik, maar ook 'huishouden.'

Zo bedacht ik op een moment dat ik niets meer van plastic in de keuken wilde. Geen plastic vergiet, koffiefilter, diepvriesbakjes, schaaltjes, zakjes, roerlepels. Ik gooi het allemaal rustig weg op zo'n moment. Het enige dat mocht blijven was de flessenschraaper. Verder: ijzeren koffiefilter. Geëmailleerde maatbeker. Houten lepels. Geëmailleerd vergiet.

Papieren groentepakjes hergebruiken als boterhamzakje naar mijn werk. Soep in de kom in het vriesvakje, kom loshalen als soep bevroren is, komvormig blokje soep in vriesvak, kom opnieuw gebruiken voor rest stampoot enzovoort.

Vervolgens kwamen er toch weer plastic boterhamzakjes in huis omdat de papieren zakken wel erg verfrommeld waren; bovendien kon de soep nu in een dubbele plastic boterhamzakje worden ingevroren.

Overigens, later heb ik ook weer een set van vier diepvriesbakjes bij de Blokker gekocht, mijn god, wat handig om de soep daar in te scheppen, hoe handig op te bergen in het vriesvakje, hoe handig om de soep in het bakje te laten ontdooien op het aanrecht.

Enfin, dan nu de wekker.

Decennia lang heeft de tijd ongemerkt door mijn huis gegleden. Geruisloos. Het zoefde maar door. Eens in het jaar stond er een wekker stil.

Nieuwe batterij erin. Wijzers goed zetten en bzzz, daar gingen de wijzers weer.

Nu had ik een tweede wekker nodig. Een wekker met als enige doel: af te gaan als ik écht op moest. Als ik me persé niet meer om mocht draaien en dan per ongeluk toch weer in slaap zou vallen.

Weet je wat, dacht ik bij de Hema. Ik koop weer zo'n opdraaiwekker. Verbruikt geen stroom. Hoeft niet aan als ik hem niet nodig heb. Geweldig. Het is wel een lomp ding vergeleken bij die mooie kleine rechthoekjes, maar vooruit.

Nu heb ik dus weer een ouderwetse wekker op pootjes; licht achterover hellend staat hij naast mijn bed te tikken. De tijd tikt luidruchtig. De tijd zoeft niet ongehoord door mijn huis. Ik hoef de wekker maar op te draaien, krrt, krrt, krrt gaat het vleugeltje aan de achterkant.

Verdomd, tijd als niks anders dan afgesproken indeling van de dag. Wil ik me daaraan houden of niet? Wil ik de tijd gaande houden dan moet ik iets doen.

En anders komt de wekker vanzelf tot stilstand.

Irena

Emre veegt de gang. Irena veegt de zaal aan. Alle zand gaat richting strand. Ze stampt nog een keer met haar schoenen, klopt haar broekspijpen schoon, veegt ook die korreltjes weg. Onbarmhartig schijnen de tl buizen op het zand. Lag Emre nog te slapen, hij zou zijn wakker geschrokken van het licht. Zijn afdruk in het zand is ongedeerd.

Irena huivert. Met het vooruitzicht van een douche voelt ze hoe het zand op haar rug kriebelt.

Emre

Emre loopt de brug over. Alle vissers zijn verdwenen. Alle veerboten liggen stil. Boven de kade blijft Emre staan. Hij hangt over de reling. Zou hij nog naar huis willen, dan zou hij moeten zwemmen. Als een visje de Gouden Hoorn door, de Bosporus rechts in en maar zwemmen. En daar is Büyüklek Ada. Hij zou op het strand gaan slapen. Het weer is zacht genoeg. Blijft hij hier onder bij de rivier overnachten? Of loopt hij door naar het pension van zijn baas? Emre vervolgt zijn weg.

Het licht in de gemeenschappelijke kamer is uit. Emre wil niemand wakker maken, douchen komt morgenvroeg wel. Hij klautert het platform op. Van daar kan hij zo de eerste verdieping in stappen. Er is geen muur meer. De

cementen vloer is kaal. Er liggen platte dozen. Emre sleept de stukken karton naar de hoek. Hij gaat liggen. Hij slaapt.

Suzanna

bij

De spinnenwebben uit alle hoeken zijn weggehaald, de belastingopgave is ingevuld, de 'leg daar maar zolang in' mand is uitgemest, tot onder het bed toe zijn de vloeren geschrobd.

Er komt een moment dat je 'bij' bent. De achterstand is weggewerkt. De ijzeren strakheid van elk verloren moment dat opgeslorpt wordt door wat nog moet is voorbij. De in mootjes gehakte tijd en wat achtereenvolgens te doen vandaag – deze week – is aan het verdwijnen. Het rusteloze blindelinge volgende karwei dat zich aandient blijft achterwege. De dusdanige dagindeling dat voor ademhaling nog net tijd overblijft is voorbij. De gerichte aandacht op 'wat moet' is op een dag verdwenen als sneeuw voor de zon.

Er wordt niets meer vol gepland. Er dient zich vanzelf een lege dag aan.

Zomaar vrij. Zomaar geruild. Zomaar vroeg thuis.

Dobberend op de tijd. Omwaaid door een briesje lucht van buiten. Glinsterende druppels aan de bomen. Koerende duif door oren opgevangen. Wat zal ik eens gaan doen? Zal ik iets gaan doen?

Alvorens hier te arriveren moet de mens zichzelf zo ongeveer compleet achterna gezeten hebben. 'Het is alsof de duivel haar achterna zit.'

Eigen duivel. Zichzelf.

Irena

Ze zou passen in zijn afdruk. Ze gaat achter hem liggen. Ze legt haar hand op zijn denkbeeldige rug. Zo ligt Irena en zo komt ze dus gelijk alweer onder het zand te zitten.

Alles waar ze aan gedacht heeft bij dit kunstwerk - welk kleed ze uitspreidt over het strand, wat daar op moet komen behalve de samowar, wie daar op zullen zitten – nog geen moment heeft ze aan de afdruk gedacht en hoe die intact blijft in het strandzand. Verdomd, als een negatief is zichtbaar hoe Emre hier lag. Als een mal. Fantoom. Geen zandkasteel. Geen zandtaartjes. Wel hoe zand zich gedrapeerd heeft. Gedrapeerd blijft al is de mens weg. Gedrapeerd rondom leegte. Verdomd. Het zand moet nat genoeg blijven. Ze moet Emre vragen: breng je elke dag zeewater mee? Een paar jerrycans vol.

Irena schurkt haar zij dieper in het zand.

Ze staat op en kijkt. Ene gestalte. Andere gestalte. Twee vraagtekens. Verdomd.

Emre

Teej taaaaau, tej taaaaau, Emre is wakker als het ochtendgebed begint. Boven de daken ziet hij de weerschijn van rood. Hij springt vanaf het platform de straat op en roept naar boven.

Mehmet komt de deur open maken. Hij is niet verbaasd.

De douchestraal neemt het zand mee. Het ligt in kringen op de vloer en wil hardnekkig niet in het putje.

Emre pleurt zijn kleren in de wasmand. Hij pakt een schoon T shirt en een schone werkbroom, staat in zijn onderbroek te wachten tot de strijkplank vrij is.

Of hij op het strand geslapen heeft, klinkt het uit de douche.

Ibrim snijdt tomaten, Mhedje ligt natuurlijk nog te lezen. Kom op man, werken moet je. Met tegenzin slaat studee de Koran dicht.

Emre is de tweede die het pension verlaat. Gedoucht, glad gestreken en gevoed.

Hij haalt de kar van de binnenplaats, steekt de straat over naar kantoor.

Suzanna

chapati

Is er volkoren meel in huis?

Er is volkoren meel in huis.

Is er zout in huis?

Tuurlijk is er zout in huis.

Water?

Ja.

Vuur?

Ja, gasvlam.

Ijzeren plaat? Of dikke ijzeren pan?

Allebei.

Goed. Meng dan een paar uur tevoren twee handjes meel met een beetje zout en met water. Maak met de knokkels van je hand een deegje in de kom. Dek de kom met een doek af en laat deze staan.

Geen gist of zoiets nodig, alleen meel, zout en water?

Zoals gezegd, anders niks.

Zet de plaat op het vuur. Laat de plaat langzaam heet worden. In en in heet. Een waterdruppel moet als één bolletje gaan dansen.

Neem een pluk deeg. Vorm een balletje tussen twee handen. Strooi wat meel op de plank. Rol het bolletje zo dun mogelijk uit. Doe het lapje deeg terecht komen op de ijzeren plaat. Zie het gaar worden. Keer het om. Duw de zijkanten tegen de plaat en zie het elders opzwellen. Draai nog een keer. Zie bruine spikkels verschijnen. Zie voldoende bruine spikkels. Het brood is klaar.

Bestrijk met geklaarde boter die smelt op de hete chapati. Rol de volgende pluk uit en scheur alvast een stuk van de eerste chapati en eet maar op.

En snap maar nooit meer waarom een land kiest voor smakeloze sneden terwijl een ander continent haar simpelste brood bij elke maaltijd vers bakt.

Irena

Als een koepel ligt daar de massa zand op de vloer. Het zand zet zich voort als smalle strook; ditmaal niet echt. Ditmaal als videobeeld. Achter het zand is de Marmara. Marmara mét en Marmara zónder. Zijn de man en vrouw in zee, dan zitten ze niet op de strook zand. Zitten ze op het strand, dan is de zee zonder mensen.

De vrouw is in zee met kleren en al. De man is in zwembroek. De vrouw heeft houvast van een gifblauwe strook kunststof. Ze houdt het voor zich als ze zich laat drijven, ze knoopt het om haar middel als ze zwemt. Het is haar houvast in de watermassa, meer dan de man. De man lokt haar verder, zwemt naast haar, is haar extra kurk als ze terugkeren. Ze zoenen boven het gifblauw, ze trappelen naast elkaar met de band voor zich, hun stemmen kwetteren boven het water.

Ze stappen uit het water, schudden de druppels van zich af en zitten daar ineens in droge kleren op het kleed.

Waar geen koepel vol zand is, is plek voor de toeschouwer. Irena maakt met touw en paaltjes de afscheiding.

Gelukkig, er is nog genoeg dat níet vastligt in het kunstwerk. Ze zal elke dag eten en drinken maken voor de twee (wát eten ze? hoe sterk is de thee?) Ze zal het strand elke dag met vers zeewater begieten (hoeveel? hoe ruikt het?) En verder: welke afdrukken treft de toeschouwer aan als de zaal open gaat? (hebben de twee geslapen op het strand? welke twee? de twee die te zien zijn? of twee anderen?)

Emre

Tel er maar rustig een uur bij. Zeg maar rustig: als de toeristen massaal gearriveerd zijn, dan kost dit Emre een uur extra. Ze lopen hem voor de voeten, hij laveert links en rechts om hen te passeren, ze slenteren. Geeft niks trouwens, hoe meer toeristen hoe meer werk voor zijn baas, al die tapijten die ze naar huis willen sturen, al die potten en pannen. En ... hoe meer bezoekers volgende maand voor Irena. Daarbij: hij kent de sluiptwegen en als het moet, zoals nu, dan duikt hij gewoon midden tussen de auto's. Laat ze maar toeteren. Ze kunnen toch niet harder dan stapvoets hier op de Galata. Ze zien toch dat het op de stoepen sterft van de mensen.

Emre met rek is net zo lang als één auto, alleen heeft hij geen blik om zich heen. De drukkende smog doet hem in een flits verlangen naar huis.

Thuis. Krotten die elkaar overeind houden, maar als voortuin een strook zand en dan de zee, hoe fris, verdomd, vanavond gaat hij écht een keer naar huis. Dan maar een keer niet naar Irena. Een horizon die niet door huizen bezet is en hoe verdomde snel hij de zon zal zien zakken in de Marmara.

Suzanna

geliefden

Morgen ga ik met het vliegtuig. Bernard brengt mij naar Schiphol. Nog kopen vandaag: extra rok, kleinste tube crème, oploskoffie voor mijn verslaving bij het wakker worden, een hard plastic beker.

Alles is ingepakt. De volgorde zit in mijn hoofd: aankomst op Yesilkoy Airport, bus naar Aksaray, daar hotel zoeken, eventueel de Selim Pasa Skadassi in, plenty hotels.

Denkt iemand dat Bernard en ik een intensere uitwisseling hebben met het oog op ons afscheid? Wat is 'intenser?' Wat is 'afscheid tussen twee geliefden?'

Liefde is niet het woord dat ik zo snel in de mond neem, ál te vaak zou ik kunnen bedoelen: eigenliefde. Hoogst zeldzaam is het liefde als glimp van wat zijn wereld is binnen zijn huid.

Dus wat zou het: afstand.

Hij is hier in zijn wereld. Ik ben daar in de mijne.

Maar, zult u zeggen: er bestaan toch zeer liefhebbende partners.

Zeg ik op mijn beurt: hoe bedoelt u? Vrouwen die liefhebbend doen, lekker koken, dekbedden luchten en verschoneren, boterhammen smeren voor in het trommeltje met lief briefje onderin? Laat me niet lachen. Houd zichzelf liever bezig met zélf te leven in plaats van leegte van bezigheden op te vullen met gezorg voor hém.

Of neem de andere rol: hij die de vuilnisbakjes leegt, die boodschappen uit de auto haalt, die nog kookt na zijn werkdag, die voor de kinderen zorgt in zijn vrije weekend, houdt toch eveneens op.

Uitwisseling vindt plaats – en dan nog maar af en toe – tussen twee mensen bij volle verstand.

In alle andere gevallen noem ik het: leegte opvullen. Aandacht afdwingen. Morgen brengt Bernard mij naar Schiphol.

Irena

Nee, ze wacht gewoon nog een halfuurtje. Hij kan toch verlaat zijn, hartstikke veel pakketten of zoiets. Of zoiets? Een ongeluk gehad, met auto gebotst, in het ziekenhuis beland? Hij is nooit zo laat.

Rustig Irena, zegt ze tegen zichzelf. Ga nu maar even rustig zitten.

Zitten? Toch niet meer op haar strand. Het strand ligt klaar voor morgen.

Stoel. Stoel uit de keuken. Irena loopt de gang in. Ze neemt een krukje mee uit de keuken. Ze plant hem net voor het zand. Ze zet de video aan.

Zee. Ze wil zee zien. Dzz daaaaa aa dzzz daaaa aa a a dzzz daaa aa a, zo komt de zee denderend op haar af en rolt uit tot vriendelijke golfjes alleen: waar blijft Emre? Waar blijft broertje Emre, verdomme, hij heeft nog geen avond overgeslagen sinds dat zand gesjouw. Dzzz daa a a dzzz daa a a dzzz daaa aaa a a. Waarom komt iemand elke avond en nu niet? Hij hoefde helemaal niet meer te komen maar hij kwam en nu is hij er niet en wat stelt deze hele installatie hier voor als hij er niet is? Welk recht heeft zij om zich iets van Istanbul voor te stellen als Emre, levende vertegenwoordiger van de stad, geen thee met haar drinkt, het niet de moeite vindt om dit mensenkind op te zoeken, deze 'kunstenares.' Laat haar niet lachen, asjeblijft, wat een absurditeit, waarom heeft ze niet gewoon zo-

veel kuub bouwzand aan laten rukken in keurige zakken verpakt, dan had ze Emre nu niet gemist. Dzzz daaa daaaa a dzz daa a a dzzzz daaaaaa a a a. Emre, was dan niet elke avond gekomen als je nu van plan bent om weg te blijven, had me niet aan jou gewend, had me niet zo onlosmakelijk aan jou gewend gemaakt, aan jou iyi aksamlar en daar stap je binnen en ik sta even tegen jou aan en ik ga thee zetten en we zitten op het strand en ik ruik het zweet van jouw werkdag en soms ruik je zo naar zee, ja, je hebt gezwommen. Ik zit naast jou, we zitten op mijn strand en je zegt nooit iets van goed of slecht maar je hele gestalte zegt dat het klopt en dát ik dit zand allemaal mocht gebruiken en dat ik de Marmara mocht filmen en dat ik die man en vrouw in dienst mag hebben voor mijn installatie, alles is goed zegt deze mens die naast mij thee drinkt en het water komt aange- rold en het stopt op tijd vóór ons, we worden net niet nat.

Twee lepels suiker wil jij in de thee en ik niks, ik geen suiker asjebliedt en soms heb ik baklava van de beste bakker en we willen onze vingers af- spoelen in de zee, we doen net alsof, mijn god, wat kinderachtig. Wat zijn we een kinderen. Zogenaamde zee. Zogenaamd strand.

Waarom komt hij toch elke avond en nu niet, het is een misdaad, mijn hele kunstwerk draait om hem of zoiets? Is hij de geest die mijn werk beblaast of zoiets?

En als de thee op is dan sprenkel ik nieuw water over het zand en we her- nieuwen de afdrucken en we kloppen elkaars kleren schoon en achter de ramen valt het donker in en we brengen de glaasjes naar de keuken en de theepot en we lopen naar de voordeur en zijn lippen zijn licht als een veer- tje tegen de mijne en hij gaat naar links en ik ga naar rechts en nu is hij er niet.

Emre

Je kunt werkelijk zo moe zijn als een hond maar als dat rek eenmaal op- geborgen is tot morgen en als je de tram hebt genomen naar de kade en de boot naar je eiland en als je dan eenmaal voorbij de laatste huizen bent, voorbij de camping en daar de rij krotten ziet, werkelijk, dan kan een mens zó rennen. Dan kunnen de voeten zó verheugd zijn om strandzand tegen te komen dat ze vanzelf in galop schieten, liever zelfs dan je ouders en je zusjes te begroeten. Dan wil je draven en draven en je eigen benen gewoon niet stopzetten. Waar is alle moeheid dan? Moeheid? Lijf zonder rek is zo licht als een veertje. Strandzand zonder rijen auto's is zo uitnodi- gend als het groenste weiland. Geur van zee onvermengd met smog vindt elke huidporie om naar binnen te dwarrelen, doortrekt het lichaam tot in de verste vezels.

Terug loopt Emre heel langzaam. Het donker valt. Geen lantaarnlicht ver- stoort de sterren. Vader en moeder zitten bij de anderen. Iyi geceler. Emre klopt zijn voeten af, bukt en stapt naar binnen. Hij kruipt naast zijn zusjes. Ayse draait zich om, ziet haar broer, merhaba, slaapt verder. Het duurt nog geen tel of Emre slaapt.

Suzanna

mechanisch

Wie de film ziet van eigen relatie zou zeggen: mechanisch. Iets mechanisch dat daar aan hun vrijen zit. Anders dan in een echte film. Er is geen sprake van: rukt haar de kleren van het lijf, heftige uitslaande achtereenvolgende bewegingen daar op de matras. Geen namengefluister, geen overdadig gekreun.

Ze streelt hem languit, van schouder tot voet en weer omhoog.

Hij komt op zijn zij liggen. Zijn lippen gaan langs haar oor, langs haar wangen.

In haar hand is zijn geslacht. Beweegt.

Hand van hem over haar rug, over haar billen, tussen haar benen door.

Uiteinde van borsten tussen zijn lippen, tussen zijn tanden. Hoofd van hem omlaag, zoent opening van haar, spitst stukjes weefsel tussen zijn lippen. Iets trekt samen. Iets daar dof voortplant. Echo.

Hurkt boven haar, komt in haar, verstevigt zichzelf al bewegende en is dan stevig genoeg en komt ritmisch en zij vergezelt en dan geen beweging meer en dan geen geluid meer.

Ligt op haar. In haar. Hoe lang.

Glijdt uit haar. Oud T shirt onder billen en dekbed recht trekken en naliegen hoelang. Al naar gelang.

Mechanisch vrijen? En ademen dan? Hoe mechanisch maar we zeggen toch niet: laat maar zitten?

Zal mij straks naar Schiphol brengen en daarom deze dag begonnen met dichter dan dicht bij elkaar te zijn, hoe dan ook geestelijk maar in elk geval lichamelijk. Alvorens de afstand onherroepelijk ...

Irena

Voetstappen door de gang. Daar staat hij. Irena legt de plank in het zand.

Ze komt overeind. Emre is al bij haar. Hij zet de jerrycan op de grond. Hij staat tegen Irena. Achter haar dichte ogen ziet ze papieren Mc Donald tasjes voor zich en hoe ze met vriendinnen op de bank schuift; bruine boterhammen in klaslokaal; stracciatella kwark die pa in huis haalt als ze komt eten; schommel die nog steeds hangt aan een zijtak van de beuk. 'Waar was je gisteravond' ligt haar voor op de lippen en komt net over haar lippen maar inderdaad, had ze net zo goed achterwege kunnen laten. 'Thuis.'

Geen spoor van verwarring. Op slag is Irena verbijsterend helder. Ze draait zich om. 'Thee?' Ze voelt zichzelf de zaal uit lopen.

Emre

Hij zet de video aan. Buiten het raam valt de avond. Op het scherm is het hartstikke dag. Emre draait de dop van de jerrycan. Hij begint in de hoek van de zandvlakte. Dan naar opzij, naar voren. Hij laat het water in zigzag

stralen terecht komen. Het zand zuigt het zeewater onmiddellijk op. Emre schudt de laatste druppels uit de kan. Hij pakt het plankje. Hij begint in de hoek. Weg met alle sporen.

Ze zitten op de doek. Dzzzz, Irena houdt de theepot hoog. De suiker in Emre's glas raakt doordrenkt en begint door het glas te dwarrelen. Ze slurpen van de thee.

Het strand ligt er glad bij. Behalve waar de doek was. Daar zijn twee geulen achtergebleven. Emre brengt het theegerei naar de keuken. Irena veegt het gemorste zand richting strand.

Bij de voordeur pakt Emre Irena's hand. Zo kan ze niet rechtsaf. Hij neemt haar mee naar links.

Suzanna

daken

Alsof het marmer hier niets kost, zo breed is het trappenhuis van hotel Konfor, zo glimmend zijn de ronde vloeren op elke verdieping, de balustrades die weer zicht geven op de hal.

In Istanbul bouwt men in de hoogte; gelukkig heb ik een hotelkamer op de vijfde verdieping en verdomd, het eerste wat mij als Hollandse opvalt zijn de platte vlakken die zich aaneen rijgen. De daken. Waar over te lopen valt. Waarop gezeten kan worden. Eindelijk ben ik dan in het sprookjesland van:

'en zij sliepen onder de sterren'

'en zij hoorden stemmen van het naburige dak'

'en zij haastten zich naar het dak en zij vielen in elkaars armen'

'en zij gebruikten de maaltijd op het dak'

'en de geuren stegen op van de daken'

Er is veel meer ruimte dan bij ons al zit ik hartje stad. Of moet ik zeggen: meer openheid. Ramen zonder vitrage. De mensen laten zich zien, laten hun kamers zien. Het is alsof de huizen slechts dienen als noodzakelijkheid: muren, een dak. Losjes waait een gescheurd stukje vitrage voor een gat waar vroeger een raam zat. Leeg staat een hele tussenverdieping en kaal is de vloer, behalve dat er karton in de hoek ligt en op dat karton kan weer een zwerver slapen, twee trouwens. Hoewel, zwervers? Trekken die hun schoenen uit voordat ze gaan slapen? Rode laarzen en bruine sandalen keurig naast elkaar? Nee, dat zijn geen zwervers zijn. Hun voeten komen onder de deken vandaan. De voeten zijn schoon.

Naast de lege verdieping is een gang. Daar aangrenzend lijkt wel een Turken pension zoals wij in de jaren zestig zouden zeggen. Twee jongens liggen op de vloer te lezen, vijf zitten in een kring, de rest ligt al in diepe rust. Er gaan veel makke schapen in een hok. Hok met vloerbedekking en een kaal peertje aan het plafond. Wat een functionaliteit (schrijft de vrouw vanuit haar dure hotelkamer.) En wat een verschil met de bastions thuis: gordijnen dicht, daken gepunt en schuttingen rondom de tuin.

Hier huis als noodzakelijkheid. Huis dat de mens dient. Dak zelfs dat de mens dient.

Alle jongens liggen inmiddels over de vloer verspreid. De peer blijft branden. De ramen staan open. Bestaan hier geen muggen?

Lieve lezer, tijd om zelf ook te gaan slapen. Vitrage dichtschuiven. Ramen wijdopen laten. De twee daar op het karton liggen nu met de ruggen tegen elkaar. Knieën opgetrokken, armen als vlerkjes voor zich, symmetrisch alsof ze het zo afgesproken hebben.

Tekst nog even verzenden.

Tekst verzonden.

Start.

Verbinding verbreken.

Uitzetten.

Notebook dicht.